

provincie
groningen

OMGEVINGSBALANS 2013

omgevingsvisie

OMGEVINGSBALANS 2013

Gedeputeerde Staten van Groningen
Groningen, 28 januari 2014

Inhoudsopgave

I. INLEIDING	4	2. Water	49
II. TRENDS EN ONTWIKKELINGEN	6	2.1. Waterveiligheid	50
III. FOTO VAN GRONINGEN		2.2. Grondwaterlichamen	53
Hoofdconclusies	14	2.3. Waterkwaliteit oppervlaktewater	54
1. Ruimte	17	2.4. Grondwater - grondwaterwinning	56
1.1. Bevolking en woningmarkt	17	3. Mobiliteit	58
1.1.1. Bevolking	17	3.1. Bereikbaarheid	58
1.1.2. Woningmarkt	18	3.1.1. Modal split	58
1.2. Voorzieningen	22	3.1.2. Bereikbaarheid agglomeratie Groningen	62
1.2.1. Detailhandel	22	3.1.3. Openbaar vervoer	63
1.2.2. Schoolvestigingen	27	3.1.4. Fietsverkeer	64
1.3. Werken	29	3.1.5. Vaarwegen	65
1.3.1. Beroepsbevolking en arbeidsparticipatie	29	3.2. Verkeersveiligheid	66
1.3.2. Werkgelegenheid	30	4. Milieu	67
1.3.3. Werkzoekenden	32	4.1. Bodemkwaliteit	67
1.3.4. Ontwikkeling Bedrijventerreinen	34	4.1.1. Bodem en ondergrond	67
1.3.5. Leegstand kantoren	36	4.1.2. Aardbevingen - frequentie en samenhang gaswinning	69
1.3.6. Landbouw	37	4.1.3. Aanpak spoedlocaties	71
1.3.7. Toerisme	42	4.2. Luchtkwaliteit	72
1.4. Natuur en landschap	43	4.2.1. Geur	72
1.4.1. Landschap	43	4.3. Geluid provinciale wegen	74
1.4.2. Natuur	44	4.4. Energieproductie	76
1.4.3. Verdroging	48	4.5. Energieconsumptie	82

I. Inleiding

In de Omgevingsbalans worden ontwikkelingen geschetst op het gebied van de fysieke leefomgeving in de periode 2007-2013. De Omgevingsbalans is daarmee als het ware een 'foto van onze provincie'. Ook worden de trends en verwachte ontwikkelingen aangegeven in de planperiode van de Omgevingsvisie (2015-2021) met een doorkijk naar 2030. De relevante trends en ontwikkelingen zijn toegespitst op en vertaald naar onze provincie. Het hier gepresenteerde materiaal is waar mogelijk gestroomlijnd met de kengetallen en de prestatie-indicatoren uit de Begroting 2014. De Omgevingsbalans geeft achtergrond bij de kengetallen en prestatie-indicatoren.

De onderwerpen zijn gegroepeerd naar de vier pijlers onder het beleid van de fysieke omgeving:

- Ruimte
- Water
- Mobiliteit
- Milieu.

Eerst worden de trends en ontwikkelingen geschetst voor de planperiode van de Omgevingsvisie (2015-2021) met een doorkijk naar 2030. Daarna wordt per pijler een korte schets gegeven van de ontwikkelingen sinds de Omgevingsbalans 2007. Het gaat om ontwikkelingen, die relevant zijn voor het opstellen van de Omgevingsvisie en de herziening van de Omgevingsverordening.

De Omgevingsbalans dient als bouwsteen voor het herijken van het provinciaal beleid voor de fysieke omgeving, zoals dat wordt geformuleerd in de Omgevingsvisie.

De Omgevingsbalans wordt periodiek (bijvoorbeeld tweejaarlijks) herijkt om te zien in hoeverre ons beleid effectief is en of het bijgesteld moet worden.

II. TRENDS EN ONTWIKKELINGEN

1. Trends en ontwikkelingen

In de Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte van het Rijk en Noordervisie 2040 zijn de trends en ontwikkelingen op respectievelijk nationaal en noordelijk niveau beschreven. In dit hoofdstuk worden de in beide documenten geschetste trends en ontwikkelingen concreet gemaakt voor onze provincie.

Ruimte

De trek naar de stad Groningen blijft zich doorzetten. Als gevolg hiervan wordt de positie van de stad op de woning- en de voorzieningenmarkt sterker en de positie van het omliggende gebied zwakker. Hoe verder weg van de stad, hoe zwakker de positie. Met als gevolg prijsdalingen van woningen en vastgoed, dreigende leegstand en achteruitgang van de leefomgeving. Ook zet de sociale segregatie tussen stad en ommeland zich in de toekomst verder door.

Tot 2020 groeit de stad Groningen met 14.000 personen en tot 2030 met 35.000. Dit omdat de concentratie van werkgelegenheid en de voorzieningen (winkels, onderwijs, gezondheidszorg) in de stad doorgaat, het aantal huishoudens (alleenstaanden en tweeverdieners) dat dichtbij het werk en de voorzieningen wil wonen, toeneemt en het aantal HBO- en WO-studenten blijft groeien. Het aantal huishoudens stijgt tot 2020 met 9.000 en tot 2030 met 23.000. Deze groei concentreert zich bij de alleenstaanden. De extra woningvraag concentreert zich daarom vooral op het bestaand stedelijk gebied en dan bij voorkeur dichtbij het centrum.

Een belangrijk gedeelte van deze extra vraag heeft betrekking op kamers: de behoefte om in de stad Groningen te wonen, is zo groot dat veel huishoudens hiermee genoeg nemen.

Tegelijkertijd gaan de Eemsdelta, Oost-Groningen en de gemeente De Marne verder krimpen. Tot 2020 met 9.000 personen en tot 2030 met 24.000. De woningbehoefte neemt tot 2020 af met 1.000 woningen en tot 2030 met 5.000 woningen. Ondanks de dalende woningbehoefte blijft voorzetting van de vernieuwing van de bestaande woningvoorraad hier noodzakelijk teneinde te kunnen voorzien in de groeiende behoefte aan ouderenhuisvesting in met name de robuuste voorzieningencentra en om het overaanbod aan woningen buiten deze centra te kunnen slopen. De zwakke marktpositie van de krimpgebieden en het afbrokkelend voorzieningenniveau dreigt te leiden tot afname van zowel de nieuwbouw als de sloop. Ook ligt door gebrek aan geld structurele leegstand in de goedkope koopsector in het verschiet.

De krimp komt dicht bij de stad. Zo wordt voor de gemeenten Bedum, Grootegast, Haren, Hoogezand-Sappemeer en Winsum een bevolkingskrimp verwacht van in totaal 1.000 personen tot 2020 en 4.000 tot 2030.

In de ring rond de stad Groningen is de woningbehoefte lager dan eerder gedacht door de onverwacht sterke trek naar de stad. Het aantal huishoudens groeit nog wel met 3.000 tot 2020 en 5.000 tot 2030. Deze groei concentreert zich bij de alleenstaanden, terwijl het aantal gezinnen gaat dalen. De extra woningvraag concentreert zich daarom vooral dichtbij goede voorzieningen in bestaand stedelijk gebied.

De krimp van de bevolking in het landelijk gebied heeft directe gevolgen voor de omvang van het detailhandelsaanbod. Een geringer inwonertal betekent minder vraag naar vierkante meters winkeloppervlak. Overige demografische trends als vergrijzing, gezinsverdunning en ontgroening hebben vooral effect op het aangeboden product in de detailhandel.

In de detailhandel wordt het onderscheid tussen echte boodschappencentra en de winkelgebieden met een verblijfsklimaat (om te shoppen) steeds groter.

Bij de boodschappencentra dienen de randvoorwaarden (onder meer goede bereikbaarheid en voldoende parkeergelegenheid) goed ingevuld zijn, omdat alternatieven op korte afstand aanwezig zijn. Het aanwezig zijn op internet/'social media' is daarbij een nieuwe component, die steeds belangrijker is geworden. Ook de afhaalpunten voor via internet gekochte detailhandelsartikelen spelen hier een rol.

Voor de grotere winkelgebieden spelen deze factoren ook een rol, maar daarnaast wil de huidige centrumbezoeker vermaakt en verrast worden door het aanbod. De stad Groningen neemt een sterke positie in binnen de provincie en zal dat ook blijven doen. De overige hoofdkernen in de provincie trekken steeds meer naar zich toe. Factoren als 'ambiance' en 'gezelligheid' bepalen steeds vaker de keus voor een winkelgebied. Verder zal een winkelgebied moeten voorkomen, dat er gaten vallen in het straatbeeld; de aanwezigheid van veel leegstaande winkels nodigt niet uit voor de bezoeker. Het is van belang om het kernwinkelgebied compact te houden. Hiervoor zijn al bepaalde instrumenten ontwikkeld en in uitvoering in onder meer Appingedam en Winschoten.

In diverse plaatsen is al een proces gaande, waarbij verschillende winkels gesloten zijn. Dit is zowel in de dorpen als in de grotere kernen het geval. Het gaat met name om winkels in de kleinere dorpen en wijken en om winkels waarvan de locatie niet optimaal is. Dit effect zal de komende jaren nog versterkt worden door het feit dat veel ondernemers vanwege hun leeftijd zullen stoppen met hun winkel, terwijl opvolging dan wel verkoop van de winkel geen realistische optie is. De verwachting is dat binnen een jaar of vijf zo'n 30% van de eigen winkelondernemers zal gaan stoppen.

De afname van vierkante meters blijft ook doorgaan en vindt vooral plaats in de niet-geconcentreerde gebieden, zoals aanloopstraten, solitaire vestigingen en de kleine dorpen. De toekomstige positie van de grootschalige perifere detailhandelszaken staat eveneens onder druk. Door de vele vierkante meters die de afgelopen periode in (Noord-)Nederland zijn toegevoegd, wordt het voor diverse zaken in dit branchesegment (met name meubelen, tuinrichting en bouwmarkten) een lastige periode. Verdere uitbreiding is hier niet meer gewenst; vernieuwing blijft evenwel altijd noodzakelijk.

Er moeten de komende jaren dus keuzes gemaakt worden waar nog geïnvesteerd en waar gesaneerd moet worden. Niet alle nog thans bestaande winkelgebieden zullen in stand gehouden kunnen worden. Zonder prioritering wordt het allemaal iets minder (effect van de kaasschaaf), waardoor ook kansrijke gebieden problemen gaan ondervinden. De kansrijke winkelgebieden moeten alert blijven op dreigende leegstand; hier moet men zorgdragen voor een aantrekkelijk en compact winkelgebied.

Het is duidelijk dat de economische toekomst van Groningen niet uitsluitend afhankelijk is van Groningen alleen. Gezien de verwevenheid van onze economie met die van de rest van Europa beïnvloeden de ontwikkelingen elders voor een groot deel ook de toekomst van Groningen. Daarnaast laten de reeds gememoreerde verwachtingen in de krimpgebieden Eemsdelta, Oost-Groningen en De Marne hun invloed gelden.

Er zijn signalen dat de groei van de wereldeconomie aantrekt. De exportgerichte sectoren profiteren hier het meest van. Noord-Nederland heeft hier, gezien de samenstelling van de regionale economie, minder profijt van. Bovendien drukt de achterblijvende bevolkingsontwikkeling de economische groei.

De verwachting is dat de economische activiteit in Nederland zal stabiliseren. Dat is goed nieuws na een paar jaar van krimp. De vooruitzichten voor de jaren erna zijn iets gunstiger. Wel blijven wij afhankelijk van de economische ontwikkelingen in het buitenland.

De verwachting is dat Groningen een zelfde beeld zal laten zien. Hierbij is het wel van belang dat de industriële productie in Groningen niet te ver achterblijft bij het Nederlands gemiddelde evenals de export van het Groninger bedrijfsleven.

Op de nog iets langere termijn is het moeilijker toekomstverwachtingen op te stellen, redenen waarom relevante publicaties en studies dan ook uitgaan van scenario's. Scenario's zijn nooit volledig en geven geen kristalheldere uitkomsten.

Het doel is dan ook niet om de toekomst te voorspellen, maar om beleidsmakers erop voor te bereiden. Het gaat het kader van de

Omgevingsbalans te boven om hierop uitgebreid in te gaan, maar in de CPB-studie uit 2010 'The Netherlands of 2040' worden vier scenario's gepresenteerd waarin de toekomst van de Nederlandse economie in beeld wordt gebracht en strategische keuzes worden gepresenteerd om de Nederlandse economie klaar te stomen voor de toekomst.

Natuur is een kerntaak van de provincie geworden. Nu is het moment om deze taak waar te maken en biodiversiteit te behouden en verder te versterken om die gewenste veerkrachtige en sterke natuur te realiseren. Er ligt een opgave in het vereenvoudigen van natuurregelingen en ruimte te geven aan zelforganisatie van natuurbeheerders, boeren, ondernemers en burgers om bijvoorbeeld in collectieven natuur te ontwikkelen, te beheren, te beleven en te benutten. Wij zien ontwikkelingen op ons afkomen die impact hebben op de natuur. Denk aan infrastructuur als een soms onneembare barrière voor dieren, aan bevolkingskrimp die voor de ruimtelijke kwaliteit zowel kansen als beperkingen oplevert en aan de toenemende behoefte van mensen aan natuurbeleving. Regels ter bescherming van waardevolle plant- en diersoorten staan soms op gespannen voet met andere ontwikkelingen, zoals die in de haven- en industrieterreinen in de Eemsdelta. Maar ook schaalvergroting in de landbouw en klimaatverandering zijn trends die van invloed zijn op onze rol in het landelijk gebied. Dit alles vraagt om een provincie die in het landelijk gebied streeft naar een werkwijze waarbij wij zoveel mogelijk overlaten aan de partijen in het veld, binnen de door ons gestelde kaders.

De schaalvergroting in landbouw zal zich voortzetten. Er komen minder agrarische bedrijven, maar het areaal cultuurgrond blijft

min of meer gehandhaafd. Dit heeft ook te maken met het feit dat ook de komende jaren naar verwachting vrij veel agrarische ondernemers met pensioen gaan maar geen opvolger hebben. Hun bedrijven zullen worden geïncorporeerd in bestaande bedrijven. De verwachting is dat de economische groei in de landbouwsector die reeds is ingezet, mede als gevolg van een steeds toenemende vraag naar landbouwproducten vanwege een mondiale bevolkingsgroei en toenemende trek van platteland naar stad, zich de komende decennia zal voortzetten. Deze groei wordt vooral verwacht in de melkveesector.

Water

Met het Deltaprogramma (2015) wordt een geheel nieuwe benadering ingevoerd om de waterveiligheid te borgen. Hierbij zijn de risico's in het achterland leidend voor de maatregelen die genomen worden. De zeedijken blijven daarbij het belangrijkste element om de veiligheid te borgen. Dat betekent dat op enkele locaties, maatregelen achter de dijken ook kunnen bijdragen aan het verhogen van de waterveiligheid. Hiermee wordt de verbinding gelegd tussen het waterveiligheidsbeleid en de ruimtelijke inrichting.

Het Eems-Dollardgebied vormt de komende jaren een belangrijk aandachtspunt. Door klimaatverandering stijgt de zeespiegel en in het Eems-Dollardgebied treden hogere waterstanden op. Naast de aandachtspunten om dit estuarium weer gezond te maken en dit te combineren met de economische ontwikkelingen (Economie & Ecologie in Balans), moeten ook een aantal dijktrajecten verbeterd worden (hoogwaterbeschermingsprogramma). Vanwege het ontbreken van slaperdijken in dit gebied overstroomt bij een dijk-

doorbraak een groot gebied. In dit gebied wordt gas gewonnen en ligt de 'gasrotonde' van waaruit een groot deel van Noordwest-Europa van gas wordt voorzien. Een kwetsbaar gebied, met grote (inter)nationale belangen. In het Deltaprogramma worden dan ook hogere eisen vastgelegd voor het gehele traject Eemshaven – Nieuw Statenzijl. Hierbinnen past ook een deel van de werkzaamheden die gepland staan rondom Delfzijl vanuit het Marconi-project. Het inpassen, afstemmen en waar mogelijk combineren van de dijkversterkingsmaatregelen met economische en natuurfuncties zijn een uitdaging voor de komende jaren.

Ook voor de regionale keringen geldt dat meer gekeken wordt naar de waarde en ontwikkelingen van het achterliggende gebied. In totaal moeten de komende jaren nog circa 450 kilometer keringen aangepast worden om aan de vastgestelde normen te voldoen. In 2014 worden voor de regionale keringen nieuwe normen vastgesteld door Provinciale Staten, waarbij rekening gehouden wordt met de ontwikkelingen en economische waarde van de achterliggende gebieden. Tot 2030 ligt een grote opgave in ons gebied om de keringen te laten voldoen aan de nieuwe normen. Aandachtspunt voor het watersysteem is de toenemende kans op aardbevingen. De dijken en kunstwerken in ons gebied moeten bestand zijn tegen een toename van de bevingen.

De extreme situaties (droge en natte perioden) nemen de komende jaren toe. Daarbij worden de grenzen van ons watersysteem steeds vaker op de proef gesteld. Door extreem natte perioden komen vaker gebieden onder water te staan. Dit leidt vaker tot schade voor de landbouw, maar ook voor stedelijke gebieden. Voor de wateraanvoer geldt dat droge perioden vaker gaan leiden tot het noodzakelijk moeten maken van keuzes tussen verschil-

lende functies. In extreem droge perioden treedt een (vastgestelde) zogenaamde verdringingsreeks in werking, waarbij vitale en kwetsbare functies voorrang hebben op minder vitale functies, zoals landbouw.

Bij de ontwikkeling van gebieden moet hier meer rekening mee gehouden worden. Bepaalde gebieden zijn bijvoorbeeld minder geschikt voor akkerbouw of bebouwing omdat ze laag gelegen zijn en vaker onder water komen te staan. Daarnaast moet goed afgewogen worden waar het aangevoerde zoetwater voor gebruikt kan worden omdat vaker tekorten gaan ontstaan.

De kwaliteit van het oppervlaktewater in Groningen voldoet niet aan de Europese normen, mede door de intensieve landbouw. De verwachting is dat hieraan pas in 2027 wordt voldaan.

Mobiliteit

Vanaf 2008 is de mobiliteit door de crisis nauwelijks nog gegroeid. Het aantal rijbewijzen en auto's begint een zeker maximum te bereiken. Ouderen en vrouwen hebben hun inhaalslag gemaakt, jongeren lijken juist minder dan voorheen automatisch voor de auto te gaan. De elektrische fiets en internetgebruik hebben ook hun invloed. Daarom wordt een veel gematigder groei van de mobiliteit verwacht. Veel zal daarbij afhangen van de ontwikkeling van de economie. Bij economische groei is er een bescheiden groei van het autoverkeer (ca. 1% per jaar), bij economische stagnatie stabiliseert de hoeveelheid verkeer. De elektrische fiets wordt meer en meer over grotere afstanden (15-20 km) gebruikt door forenzen. Bij het openbaar vervoer is er een sterke relatie tussen kwaliteitsverbetering (hogere snelheid, hogere frequenties) en het aantal reizigers. Op het regionaal spoor en in de hoogwaar-

dige busverbindingen wordt, door alle investeringen die tot 2020 worden gedaan, dan ook nog een sterke reizigersgroei verwacht. Onzekere factor hierin is de student (hoe gaat die reageren op wijzigingen in de studiefinanciering en de OV-studentenkaart).

Binnen de provincie heeft de voortgaande sanering en concentratie van voorzieningen ook invloed op het verplaatsingspatroon van de inwoners. In principe kan het wegennet die wijzigingen goed opvangen. Bij de stad Groningen gebruiken mensen de P+R-locaties om hun eigen vervoersoplossing - vaak een ketenoplossing - te kiezen. Mensen krijgen de komende jaren betere mogelijkheden om persoonlijke reisinformatie op te halen die hen helpt hun eigen keuzes te maken.

Door de nog geplande investeringen in wegen kan het aantal verkeersdoden nog dalen. Het aantal verkeersgewonden is veel hardnekkiger. Afleiding is een dominante oorzaak en kan alleen met gedragsverandering worden bestreden.

De bereikbaarheid over de weg en in het openbaar vervoer staan tussen 2015 en 2020 extra onder druk doordat dan op veel plekken bouwprojecten en infrastructuurprojecten in uitvoering zijn. Hiervoor is de samenwerkingsorganisatie Groningen Bereikbaar opgericht.

Belangrijke invloed hebben de financiën, met name de jaarlijkse exploitatielasten van het openbaar vervoer. Het perspectief is ronduit somber. Dit noodzaakt tot scherpe keuzes om de jaarlijkse exploitatielasten te verminderen en zet de minst renderende lijnen en het kleinschalig vervoer onder druk. Dit raakt in de krimpgebieden aan de opgave om de zogeheten robuuste voorzieningencentra vanuit het omliggende gebied voor de vergrijzende

bevolking bereikbaar te houden. Het is niet vanzelfsprekend dat de overheid hier met het reguliere openbaar vervoer in kan blijven voorzien. Het is de vraag in hoeverre maatschappelijke initiatieven nodig en mogelijk zijn om hiervoor kleinschalige oplossingen te bieden.

Met het RegioSpecifiek Pakket, het provinciaal Meerjarenplan Infrastructuur en Transport en het Regiofonds Groningen-Assen investeert de provincie tot 2020 nog fors in verbetering van het wegennet, de fietsvoorzieningen en het openbaar vervoer.

Voor nieuwe projecten die nog niet in deze programma's zijn opgenomen, is er vooralsnog geen zicht op nieuwe middelen.

Milieu

Het aantal aardbevingen en de zwaarte van de aardbevingen is als gevolg van gaswinning toegenomen. Dit is een groot probleem. De aardbevingen bedreigen de veiligheid van onze inwoners, doordat woningen, infrastructuur als buisleidingen, elektriciteitskabels en waterkeringen ernstig kunnen worden beschadigd.

Vervuiling uit het verleden en de actuele uitstoot beïnvloeden de milieukwaliteit van bodem, water en lucht. Onze provincie is relatief weinig vervuild en de milieukwaliteit wordt bovendien langzaam maar zeker beter. Desondanks neemt de milieuhinder die mensen ervaren niet af; de acceptatie van lawaai en stank lijkt lager te worden. De gezondheidseffecten zijn aanzienlijk: milieuhinder kan leiden tot slaapverstoring, hogere bloeddruk, hart- en vaatziekten en concentratieverlies. Nieuwe inzichten wijzen op ernstige gezondheidseffecten van (ultra) fijn stof. Het RIVM schat bijvoorbeeld dat hierdoor jaarlijks enkele duizenden mensen vroegtijdig overlijden. Mogelijk wordt de norm hierop de komende jaren aangescherpt.

De milieudruk door de industrie neemt af terwijl de bijdrage aan de milieubelasting door verkeer en landbouw juist toeneemt.

De productie naar meer duurzame energie is een noodzakelijke en positieve ontwikkeling maar kan lokaal ook milieuhinder opleveren. Voorbeelden hiervan zijn stankoverlast bij mestvergisters en geluids- en visuele hinder door windmolens. Dit zal de komende jaren in toenemende mate leiden tot discussies en vragen om keuzes.

De economische crisis vermindert het verkeer en de productie door bedrijven en dus de milieudruk. Op andere plaatsen in onze provincie komen juist de grenzen van de beschikbare milieugebruiksruimte in zicht. Hierdoor worden ruimtelijk, -economische ontwikkelingen steeds lastiger, in het bijzonder waar functies (wonen, werken, natuur) botsen.

Dit vraagt om flexibiliteit in regelgeving op gebiedsniveau en goed overleg met onze inwoners en andere partners.

Op het gebied van klimaatverandering wordt verwacht dat de ontwikkelingen in de toekomst sneller gaan. De effecten betreffen hitte, droogte, wateroverlast, verdroging, vernatting en verzilting. Het niet of te laat nemen van maatregelen kan in de toekomst tot klimaatschade leiden met uiteindelijk aanzienlijk hogere kosten.

Het landelijk SER-energieakkoord voor duurzame groei heeft een grote invloed op de energieontwikkelingen tot 2021. Zo is voor de provincie Groningen vastgesteld dat binnen onze grenzen 855,5 megawatt aan capaciteit wordt gebouwd om windenergie te produceren. Daarnaast wordt de weg vrijgemaakt voor windparken op zee. Er zijn momenteel geen plannen om nieuwe fossiele energiecentrales te gaan bouwen. Het landelijk doel is om in 2020

14% van de energie hernieuwbaar op te wekken, Groningen wil daar een bovengemiddelde bijdrage aan leveren.

Het gasveld dat onder Groningen ligt is momenteel voor tweederdedeel uitgeput. In de komende 10 jaar zal nog veel gas gewonnen worden, maar daarna loopt de productie snel terug. Dat betekent dat Nederland als geheel een verandering in zijn energievoorziening moet voorbereiden, en voor Groningen is het belangrijk om nieuwe werkgelegenheid en economische activiteit te creëren als vervangen voor de werkgelegenheid die samenhangt met de gaswinning.

Die twee problemen komen samen in de transitie naar een nieuw energiesysteem. Gas zal hierin als energiedrager een belangrijke rol blijven spelen. Het zal dan steeds vaker gaan om gas dat wordt opgewekt uit biomassa of door tijdelijk overtollige stroom (Power-2Gas). Dergelijke technieken moeten in de komende jaren nog verder worden ontwikkeld. Het onderzoek naar en experimenteren met deze technieken speelt een belangrijke rol in de komende jaren.

Na 2021 moeten bovenstaande ontwikkelingen gaan resulteren in een nieuw flexibel energiesysteem waarin de energievraag inspeelt op het aanbod. Grootschalige uitrol van de hernieuwbare energieopwekking zal dan ook een vervolg krijgen. Het landelijk doel is om in 2023 16% van de energie hernieuwbaar op te wekken, Groningen wil ook daar een bovengemiddelde bijdrage aan leveren.

III. FOTO VAN GRONINGEN

Hoofdconclusies

Ruimte

De stad Groningen trekt inwoners. De krimpregio's Eemsdelta, Oost-Groningen en De Marne zijn qua krimp landelijk koplopers. De krimp lijkt te versnellen en dichterbij de stad te komen.

De positie van de gemeente Groningen op de koop- en de huurwoningmarkt wordt sterker. De sterke huishoudengroei in de stad concentreert zich voor het leeuwendeel bij de alleenstaanden. De woningbehoefte in de krimpgebieden is gedaald door de vergrijzing en door de sterke trek naar de stad Groningen en de Randstad. De marktpositie op de huurmarkt en de koopmarkt is uitgesproken zwak.

De inwoners van de provincie Groningen beschikken inmiddels over ruim 1 miljoen m² winkelvloeroppervlak (wvo) in de detailhandel. Het aanbod is in de periode 2007-2013 gemiddeld gestegen met 4%, zowel in de stad Groningen als in de ring rondom de stad is het aanbod toegenomen. In de krimpgebieden daarentegen is het aanbod gedaald, gemeten in m² wvo. Hierdoor is absoluut gezien het aanbod in de stad Groningen ook het grootst geworden. Het aantal winkels is afgenomen: het sterkst in de krimpgebieden, het minst in de ring rondom de stad Groningen.

De leegstand is aanzienlijk toegenomen. Het leegstandspercentage is gestegen van 7% in 2007 naar 12% in 2013. Enige leegstand is altijd aanwezig en is nodig voor de dynamiek van de detailhandel. Deze zogenaamde frictieleegstand mag maximaal ongeveer 5% bedragen. In de provincie zat het percentage in 2007 hier al

boven; dit is verder toegenomen. Absoluut gezien is de leegstand het grootst in de krimpgebieden.

De werkgelegenheid is sinds 2005 gestegen; 36% van de werkgelegenheid in Noord-Nederland bevindt zich in onze provincie. Het uitblijven van herstel van de recessie zorgt ervoor dat het percentage niet werkende werkzoekenden in 2012 is opgelopen tot 9,7 tegen 7,3 in heel Nederland.

De uitgifte aan bedrijventerreinen laat sinds 2004 een dalende trend zien. De uitgifte aan zeehaventerreinen laat een heel ander beeld zien. De uitgifte aan zeehaventerreinen was tot 2007 lager dan de uitgifte aan bedrijventerreinen, maar sinds de piek in 2008 is hier verandering in gekomen.

De schaalvergroting in de landbouw heeft zich in de afgelopen jaren verder doorgezet. Het aantal landbouwbedrijven is in de periode 2000-2012 met gemiddeld 2% per jaar afgenomen. Het areaal cultuurgrond in gebruik bij landbouwbedrijven is met 3.014 ha afgenomen. De gemiddelde bedrijfsoppervlakte is toegenomen van 39,6 ha tot 50,7 ha.

Onder invloed van de ontwikkelingen in Groningen en elders, zijn het vooral (melk)veehouders die op zoek moeten naar een nieuwe vestigingsplek. De verschuiving in het areaal heeft in de afgelopen jaren vooral plaatsgevonden tussen akkerbouw en melkveehouderij, omdat nieuwvestiging van intensieve veehouderij geheel is uitgesloten in de Provinciale Omgevingsverordening.

De nevenactiviteiten van de agrarische bedrijven hebben vooral vorm gekregen in loonbedrijven, natuurbeheer en verkoop aan

huis. In totaal heeft bijna de helft van de agrarische bedrijven één of meer nevenactiviteiten. Voor de meeste bedrijven geldt dat minder dan 50% van het inkomen afkomstig is uit die nevenactiviteiten. Daarmee passen deze activiteiten binnen het beleid dat in het POP wordt geschetst, waarbij landbouw de hoofdactiviteit is en blijft.

Het landschap staat onder druk door de uitbreiding van bebouwing, de aanleg van infrastructuur en agrarische schaalvergroting.

Het Rijk heeft de zorg voor de natuur volledig aan de provincies overgedragen. De provincie heeft er daarmee een belangrijke kerntaak bij gekregen. Na een paar jaar van relatieve stilstand door discussies met het Rijk, zijn we weer aan de slag om de biodiversiteit te herstellen en behouden en geven we de plattelandsontwikkeling weer een impuls. In de afgelopen jaren zijn o.a. in Westerwolde, Haren en Midden-Groningen natuurgebieden gerealiseerd, vaak in combinatie met andere opgaven (bijvoorbeeld waterveiligheid en landbouwstructuurverbetering).

Water

Provinciale Staten hebben in 2005 voor de regionale waterkeringen langs de boezems van de waterschappen een minimale veiligheidsnorm van 1:100 vastgesteld. De regionale waterkeringen moeten voor 1 januari 2020 aan de norm voldoen.

De waterveiligheid is verbeterd door realisatie van waterbergingsgebieden en het verbeteren van primaire en regionale waterkeringen. Zo zijn bijvoorbeeld tien waterbergingsgebieden met een capaciteit van 45 miljoen m³ inzetbaar.

Door de uitvoering van de verschillende Kader Richtlijn Watermaatregelen is de waterkwaliteit van het oppervlaktewater verbeterd.

Het grondwater is van voldoende kwantiteit en kwaliteit. De onttrekkingen uit grondwater zijn afgenomen en lijken zich te stabiliseren op 23 miljoen m³ per jaar.

De kwaliteit van de waterwinningen Onnen/De Punt en Sellingen zijn voldoende.

Mobiliteit

De toenemende concentratie van bevolking en werkgelegenheid in de stad Groningen en de krimp buiten de stad is ook terug te zien in het verkeer en vervoer. Het drukste vervoer vindt plaats naar de stad, met de sterkste groei op de verbindingen met de hoogste kwaliteit: de rijkswegen, de hoogwaardige buslijnen en de treinverbindingen. Dat leidt ook tot toenemende capaciteitsproblemen. De MIT- en RSP-projecten die dit moeten oplossen worden de komende jaren uitgevoerd.

Krimp leidt in de provincie niet automatisch tot afnemende verkeersintensiteiten. Het verdwijnen van voorzieningen uit dorpen leidt tot een grotere mobiliteit over langere afstand.

Het autoverkeer op onze provinciale wegen is tussen 2007 en 2012 gestabiliseerd. De stagnerende economische groei, is een belangrijke factor. Maar er is ook een verschuiving tussen provinciale wegen en rijkswegen. Door verkeersveiligheidsmaatregelen op onze wegen en door snelheidsverhogingen op de rijkswegen (eerst van 100 naar 120 en nu naar 130 km/u) zijn rijkswegen relatief aantrekkelijker geworden.

Een vergelijkbare ontwikkeling zien wij in het openbaar vervoer: waar wij de kwaliteit verbeteren stijgt het gebruik en/of vindt een verschuiving plaats. De hoogwaardige buslijnen en de regionale treinen doen het goed. Op het regionale spoor is in een periode van zeven jaar het aantal reizigerskilometers met 25% gegroeid.

Op de fietspaden lijkt de negatieve tendens met steeds dalende aantallen fietsers afgebogen naar een stabilisatie. Fietsen blijft echter erg weersafhankelijk en kan van jaar op jaar sterk verschillen. Echte groei zien wij alleen in de stad Groningen, met name door studenten naar Zernike.

Waren er aan het begin van deze eeuw jaarlijks tussen de 40 à 55 dodelijke slachtoffers, de laatste 10 jaar fluctueert het aantal rond de 25 dodelijke slachtoffers. Het aantal verkeersgewonden vertoont een dalende tendens, maar is nu door wijzigingen in de registratie niet goed meer te volgen.

Milieu

De geurhinder kenmerkt zich door enkele opvallende knelpuntlocaties waar de overlast ook hardnekkig is. De situatie rond Farmsum springt eruit.

De getroffen maatregelen om de geluidhinder door autoverkeer op provinciale wegen te verminderen werken goed.

Sinds 2010 is de capaciteit van het energiecentrales in de Eemsdelta sterk toegenomen. Nederlandse elektriciteitscentrales hebben in totaal ongeveer 17.500 megawatt aan vermogen. Het aandeel van Groningen is in 2014 30%.

Groningen huisvest in 2012 17% van de windenergiecapaciteit in Nederland en produceert 19,8 % van de windenergie.

Momenteel beschikt Groningen over omstreeks 5.000 zon PV-installaties, met een totaal vermogen van ruim 21 megawatt piek.

In de periode 2009-2011 is het totale energieverbruik binnen de provincie met 4% tot 49.8 petajoule toegenomen.

Het aantal aardbevingen is sterk toegenomen. Vanaf 2004 is er een toename in aantal én de kracht van de aardbevingen te zien.

1. Ruimte

1.1. Bevolking en woningmarkt

1.1.1. Bevolking

Algemeen: trek naar de stad Groningen

In Nederland is sprake van een trek naar de steden omdat:

- het werk en de voorzieningen zich hier concentreren
 - het aantal huishoudens dat dichtbij werk en voorzieningen wil wonen (alleenstaanden en tweeverdieners) groeit.
 - het aantal HBO- en WO-studenten groeit.
- Ook in de provincie Groningen is sprake van een trek naar de stad Groningen.
- De trek naar de stad is in onze provincie zo sterk dat de stad Groningen de op een-na sterkst groeiende grote gemeente is in Nederland en tegelijkertijd zijn onze krimpregio's Eemsdelta, Oost-Groningen en De Marne landelijk gezien de koplopers qua krimp.
- Met name de jongeren trekken naar de stad.
- De krimp lijkt te versnellen en ook dichterbij de stad te komen.

Bevolkingsgroei per Corop-gebied¹ 2008-2012

Oost-Groningen	-3248
Delfzijl en omgeving	-1801
Stad Groningen	12921
Overig Groningen, excl. stad	319
Totaal provincie	8191

Assen	1686
Noord-Drenthe, excl. Assen	55

¹ Corop-gebied is een economisch samenhangend gebied

Bevolkingsgroei concentreert zich in de stad Groningen

Saldo van vestiging en vertrek van de stad Groningen

t.o.v. Corop-gebieden

	Oost-Groningen	Delfzijl en omgeving	Overig Gron, excl. Stad	Noord-Drenthe ²	Totaal:
Saldo 2002-2006	-978	-543	287	-275	-1509
Saldo 2007-2011	-1741	-792	42	-747	-3238

² Noord-Drenthe, exclusief Tynaarlo i.v.m. Ter Borch

De trek naar de stad Groningen lijkt te versnellen. In de periode 2007-2011 hebben de regio's rondom de stad twee keer zoveel mensen aan de stad verloren dan in de periode 2002-2006.

1.1.2. Woningmarkt

Gemeente Groningen

- Als gevolg van de trek naar de stad wordt de marktpositie van de gemeente Groningen op de koop- en de huurmarkt sterker.
- De sterke huishoudengroei in de stad (15.000 in afgelopen 10 jaar) concentreert zich voor het leeuwendeel bij de alleenstaanden. Verreweg het grootste deel van deze extra huishoudens (11.000) is op kamers gaan wonen.

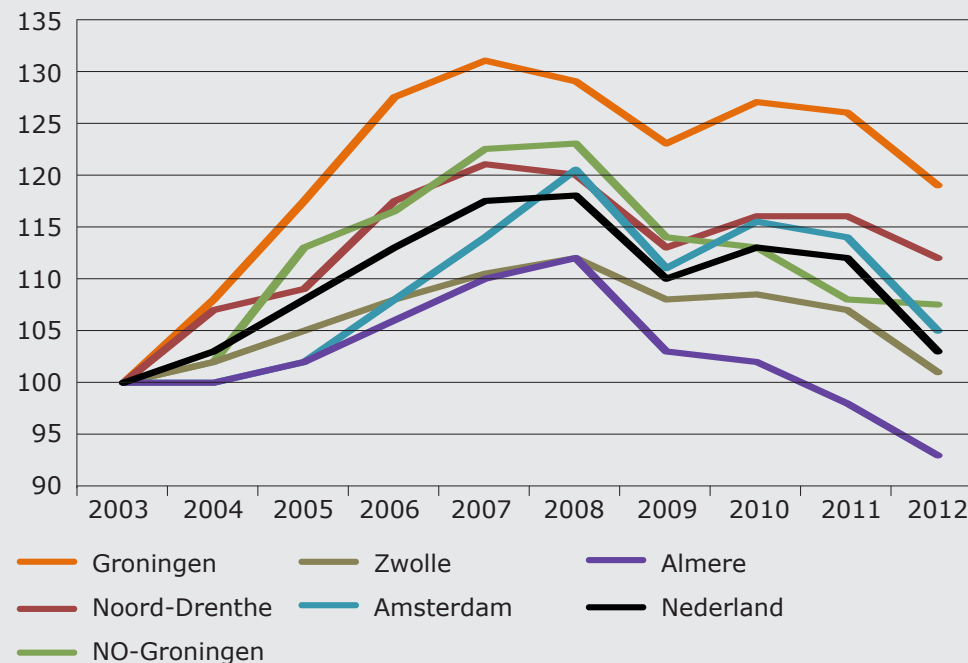
Ring rond de gemeente Groningen (inclusief de gemeenten Marum en Grootegast)

- De woningbehoefte is lager dan eerder gedacht door de (onverwacht) sterke trek naar de stad en de verzwakking van de marktpositie als gevolg daarvan.
- Het aantal gezinnen daalt en het aantal alleenstaanden stijgt.

Krimpgebieden

- De woningbehoefte krimpt door de vergrijzing en door de sterke trek naar de stad Groningen en de Randstad.
- De marktpositie op de huurmarkt en de koopmarkt is uitgesproken zwak.
- De afgelopen jaren is er al veel gepresteerd. Ruim 6.000 sociale huurwoningen zijn sinds 1998 onttrokken aan de sociale huurvoorraad (= 23%) en grotendeels door nieuwbouw vervangen.
- De zwakke marktpositie haalt de dynamiek uit de woningmarkt (weinig nieuwbouw en sloop). De leegstand stijgt.

Relatieve prijsontwikkeling koopvoorraad in een selectie van gebieden, geïndexeerd (2003=100)

Bron: NVM.

De woningprijzen in de gemeente Groningen hebben zich sinds 2003 aanmerkelijk gunstiger ontwikkeld dan in de rest van de provincie en in de rest van Nederland.

Vergelijking trendmatige woningbehoefte met plancapaciteit Groninger deel regio Groningen-Assen

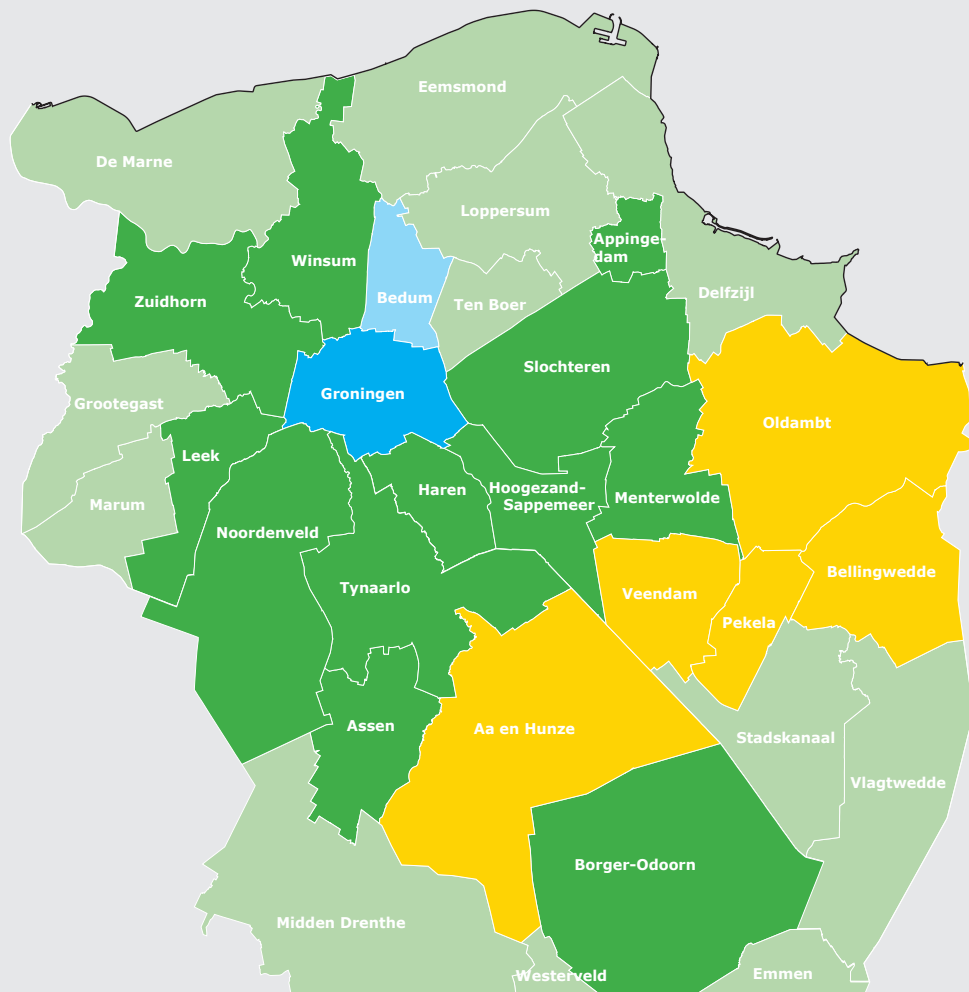
		Behoefte	Plan capaciteit	Vershil
		2015-2025		
Stad	Uitleg	2500	6500	+4000
	Inbreiding	11500	7700	-3800
Ring rond gemeente Groningen	Uitleg	1400	3700	+2300
	Inbreiding	1600	1400	-200

Bron: IPB2013/regio Groningen-Assen

Beoordeling kwaliteit bouwplannen in Groninger deel regio Groningen-Assen

- Er zijn 10.200 woningen geprogrammeerd op uitleglocaties.
De trendmatige behoefte komt uit op 3.900 woningen.
- Er zijn 9.100 woningen geprogrammeerd op inbreidingslocaties.
De trendmatige behoefte komt uit op 13.100 woningen/woon-
ruimtes. Het verschil van 4.000 concentreert zich in de stad
Groningen.

Spanningsveld koopsector 2013 provincie Groningen en Noord-Drenthe

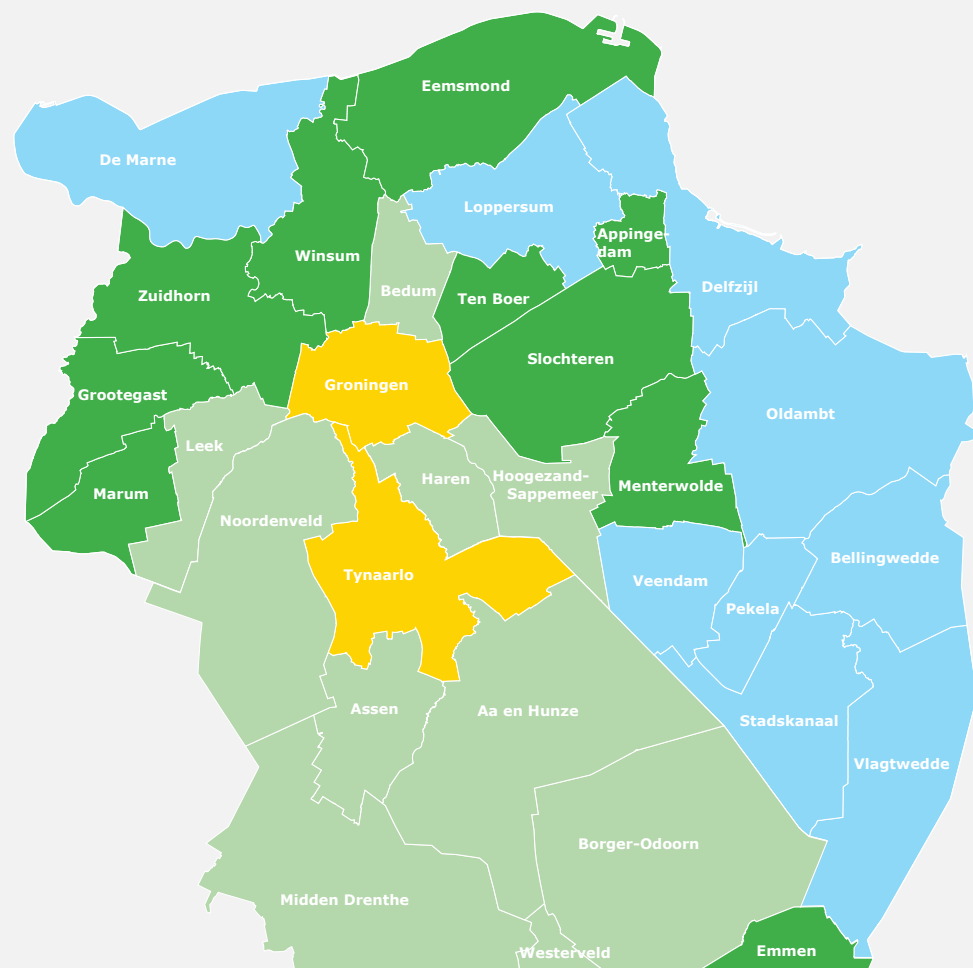

- 350% of meer aanbod t.o.v. van wat in 1 jaar verkocht is (ernstig verstoorde markt met veel teveel aanbod)
- 250% tot 350% aanbod t.o.v van wat in 1 jaar verkocht is (zeer verstoorde markt met fors teveel aanbod)
- 150% tot 250% aanbod t.o.v van wat in 1 jaar verkocht is (verstoorde markt met aanzienlijk teveel aanbod)
- 125% tot 150% aanbod t.o.v van wat in 1 jaar verkocht is (aanzienlijk ontspannen markt teveel aanbod)
- 100% tot 125% aanbod t.o.v van wat in 1 jaar verkocht is (ontspannen markt teveel aanbod)

Bron: Groninger Bouw- en woningmarktbericht 20 2012-2013, Asree BV

De koopwoningmarkt in de gemeente Groningen is nog redelijk gezond. Dit in tegenstelling tot het omliggende gebied. Hoe verder weg van de stad hoe meer verstoord deze markt is.

Spanningsbeeld sociale huursector 2013 (percentage woningzoekenden t.o.v. aantal woningen)

Bron: Groninger Bouw- en woningmarktbericht 2012-2013, Asree BV

- 100% of meer woningzoekenden t.o.v aantal bestaande corp's huurwoningen (gespannen markt met te hoge vraag in sociale huursector)
- 50% tot 100% of meer woningzoekenden t.o.v aantal bestaande corp's huurwoningen (markt globaal in evenwicht in sociale huursector)
- 25% tot 50% of meer woningzoekenden t.o.v aantal bestaande corp's huurwoningen (ontspannen markt met lagere vraag in sociale huursector)
- < 24% woningzoekenden t.o.v aantal bestaande corp's huurwoningen (aanzienlijk ontspannen markt met lage vraag in sociale huursector)

De huurwoningmarkt is in de gemeente Groningen gespannen. In de rest van de provincie is deze markt ontspannen, in de krimpgebieden nog het meest. Ten zuiden van de stad is de huurmarkt globaal in evenwicht.

Ontwikkeling leegstand woningen 2008-2012

	Absoluut	%
Gemeente Groningen	-148	-0,2
Ring rond gemeente Groningen	233	0,3
Krimpgebied	358	0,4
Totaal provincie	443	0,2

Bron: CBS

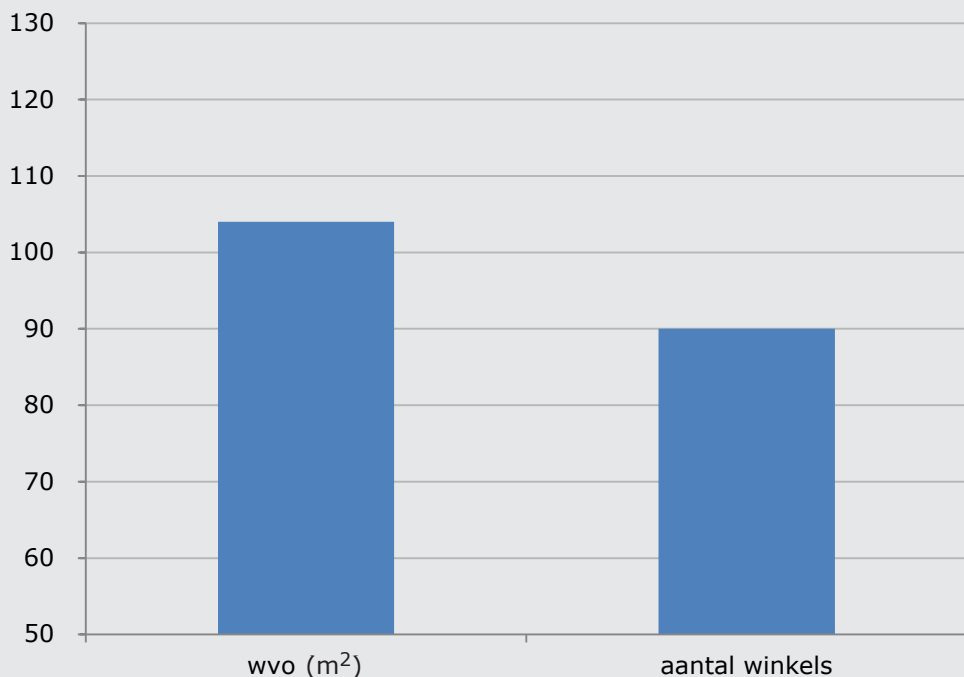
Het aantal leegstaande woningen daalt in de gemeente Groningen en stijgt daarbuiten, het sterkst in de krimpgebieden.

1.2. Voorzieningen

1.2.1. Detailhandel

Ambitie POP	Sterke regionale economie
Doelstelling	Goed bereikbaar, aantrekkelijk en gevarieerd winkelbestand

Ontwikkeling winkelaanbod 2013 t.o.v. 2007

¹wvo = winkelvloeroppervlak in m², daadwerkelijk aanwezig als winkelruimte.

De afgelopen jaren heeft de schaalvergroting zich nog fors doorgezet. Terwijl het aantal winkels in 2013 met 10% is gedaald, is het areaal aan vierkante meters winkelvloeroppervlak (wvo) met 4% gestegen.

Aanbod detailhandel in m² wvo naar hoofdbranche 2007-2013

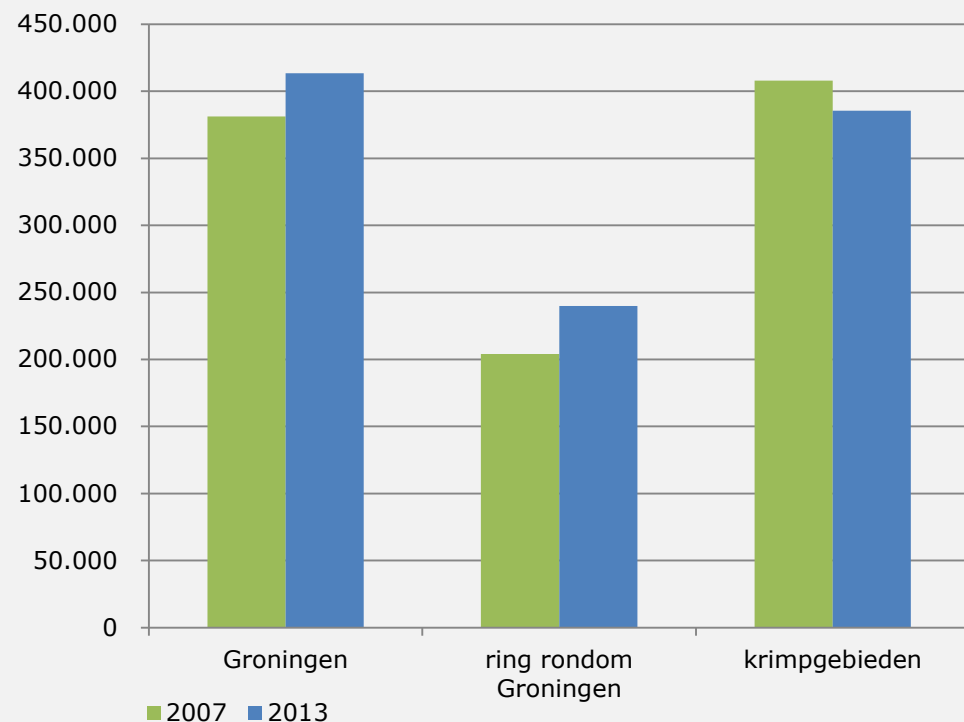
Provincie Groningen	m ² wvo			in %
	2007	2013	verschil	
Dagelijks	205.154	214.553	9.399	5%
Mode & Luxe	198.082	216.455	18.373	9%
Vrije Tijd	56.087	52.025	-4.062	-7%
In/Om Huis	493.787	511.146	17.359	4%
Detailhandel Overig	39.623	42.039	2.416	6%
Totaal	992.733	1.036.218	43.485	4%

Indeling branches detailhandel:

Dagelijks	Levensmiddelen (supermarkten, food-speciaalzaken), Persoonlijke verzorging (drogisterijen)
Mode & Luxe	Warenhuizen, Modezaken, Schoenen- en lederwaren, Juwelier & Optiek, Huishoudelijke- en Luxe artikelen, Kunst & Antiek
Vrije Tijd	Sport & Spel, Hobby, Media
In/Om Huis	Tuin & Dier (o.a. tuincentra), Bruin- & Witgoed, Auto & Fiets, Doe-Het-Zelf (o.a. bouwmarkten), Wonen (o.a. meubelboulevards)
Detailhandel Overig	Overig, o.a. partijgoed (bv. Action), 2 ^e hands goederen / kleding, paramedisch

De inwoners van de provincie Groningen beschikken inmiddels over ruim 1 miljoen m² winkelvloeroppervlak in de detailhandel. Het aanbod is gemiddeld gestegen met 4%; de sterkste groei (relatief en absoluut) heeft plaatsgevonden in de branche van 'Mode & Luxe'. In de branche 'Vrije Tijd' is het aanbod afgenomen.

Ontwikkeling in winkelaanbod (m² wvo) naar regio 2007 en 2013

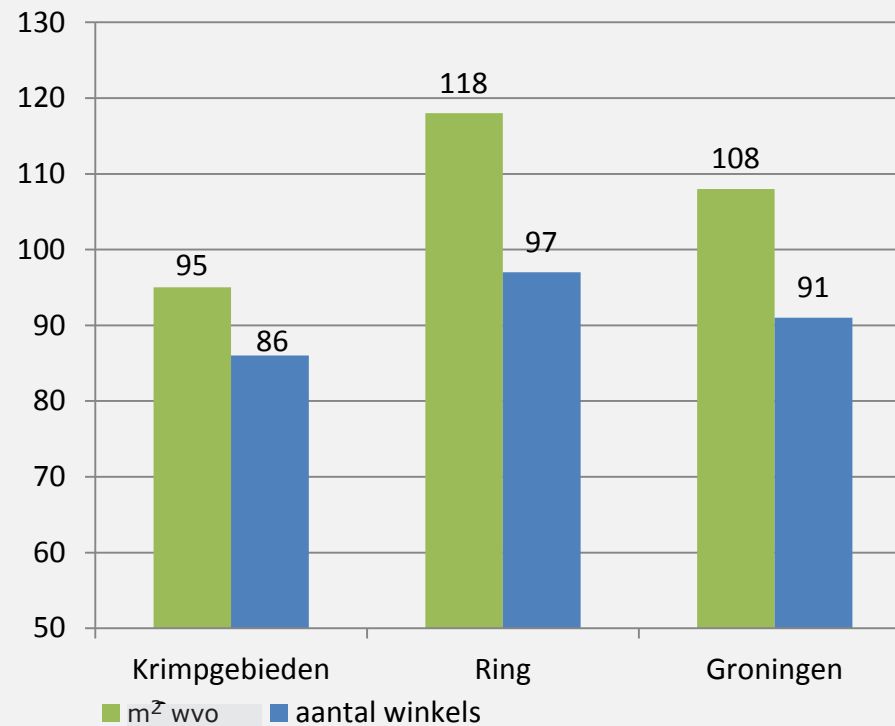

Indeling gebieden:

Groningen: gemeente Groningen
 Ring rondom stad: gemeenten Marum, Grootegast, Leek, Zuidhorn, Winsum, Bedum, Ten Boer, Haren, Hoogezand-Sappemeer, Slochteren
 Krimpgebieden: gemeenten De Marne, Eemsmond, Delfzijl, Appingedam, Loppersum, Oldambt, Menterwolde, Veendam, Pekela, Bellingwedde, Stadskanaal, Vlagtwedde

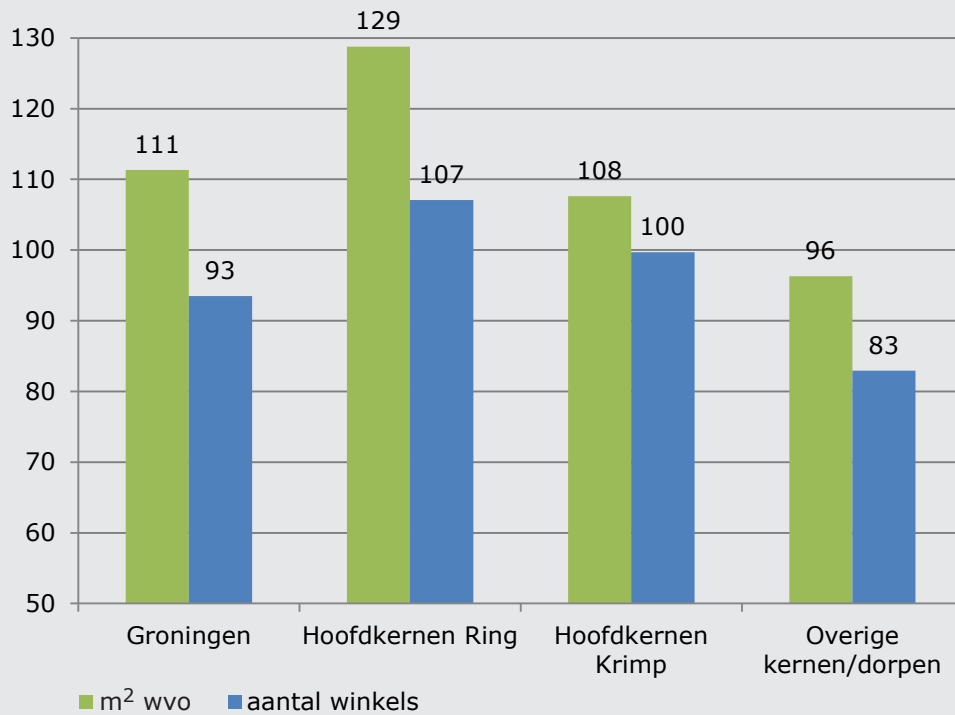
Zowel in de stad Groningen als in de ring rondom de stad is het aanbod toegenomen; in de krimpgebieden daarentegen is het aanbod gemeten in m² wvo gedaald. Hierdoor is absoluut gezien het aanbod in de stad Groningen ook het grootst geworden.

Ontwikkeling winkelaanbod per regio, geïndexeerd (2007=100)

Het aantal winkels is in de periode tussen 2007 en 2013 in alle gebieden afgenomen: het sterkst in de krimpgebieden, het minst in de ring rondom de stad Groningen. Het aantal vierkante winkel-meters is alleen in de krimpgebieden gedaald. Elders is het gestegen, relatief het sterkst in de ring rondom de stad Groningen.

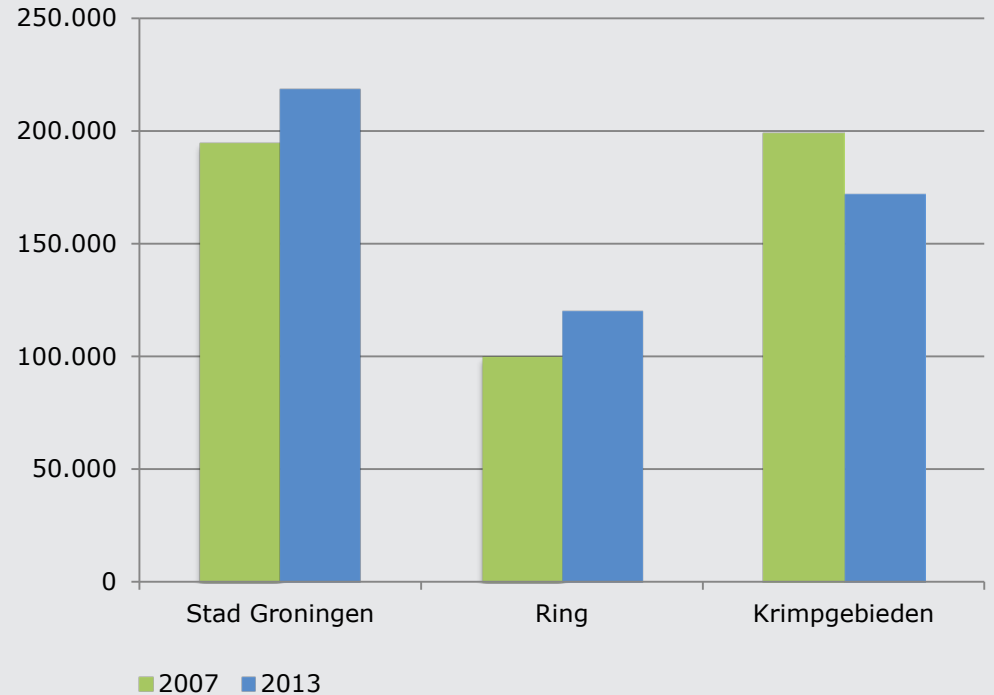
Ontwikkeling aanbod detailhandel, naar type kernen, geïndexeerd (2007=100)

- Hoofdkernen Ring: Bedum, Grootegast, Haren, Hoogezand, Leek, Marum, Siddeburen, Ten Boer, Winsum, Zuidhorn
- Hoofdkernen Krimp: Appingedam, Bellingwolde, Leens, Delfzijl, Uithuizen, Uithuizermeeden, Loppersum, Muntendam, Winschoten, Scheemda, Oude Pekela, Stadskanaal, Musselkanaal, Veendam, Ter Apel
- Overige kernen: alle overige kernen, exclusief de stad Groningen.

Het aanbod in de detailhandel is relatief het sterkst gestegen in de hoofdkernen van de ring rondom Groningen, ook sterker dan de stad zelf. Ook de hoofdkernen van de krimpgebieden hebben nog een groei laten zien. Alle overige kernen en/of dorpen hebben al te maken met een duidelijke daling van het aanbod.

Ontwikkeling groep 'In/Om Huis' per regio in m² wvo 2007-2013

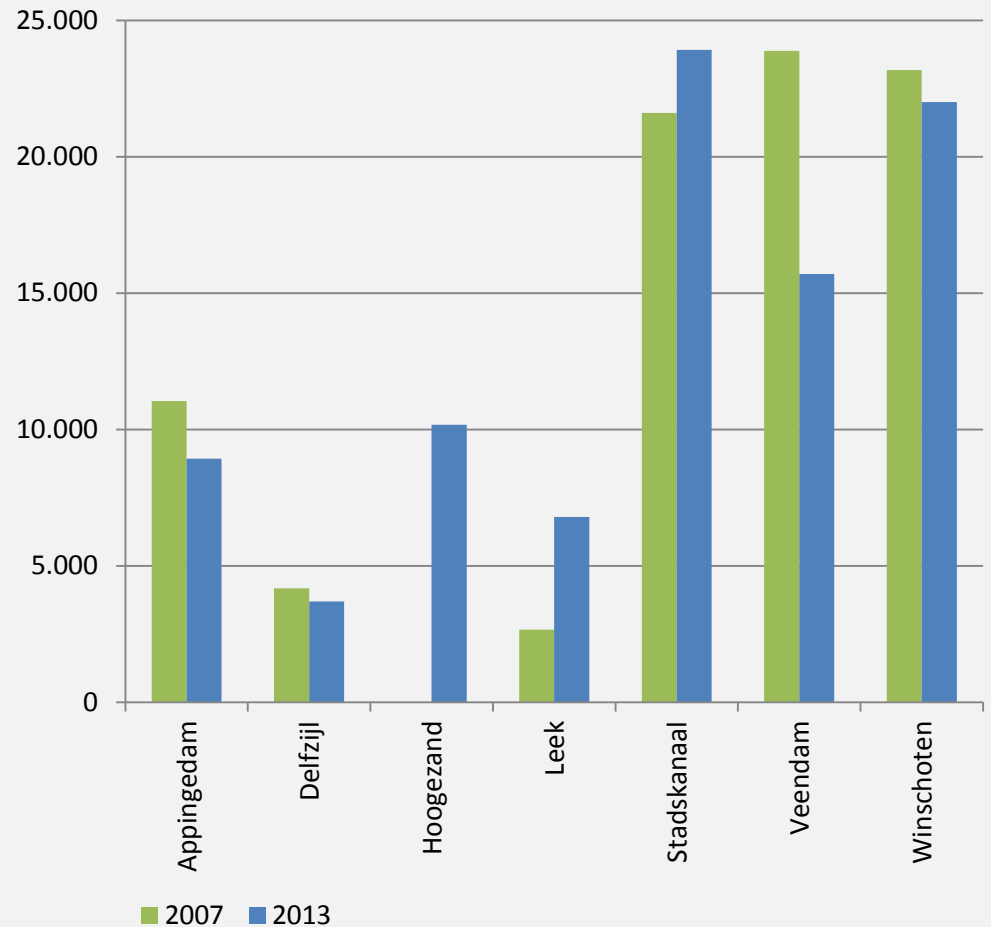
Binnen de detailhandelsgroep 'In/Om Huis' vallen vooral groot-schalige winkels (tuincentra, bouwmarkten, meubelzaken). De helft van alle vierkante meters winkelvloeroppervlak in de provincie zit in deze detailhandelsgroep. De schaalvergroting heeft zich hier sterk gemanifesteerd. Dit aanbod is sinds 2007 in m² nog fors gegroeid, met uitzondering van de krimpgebieden. Het aantal winkels is wel gedaald (met 14%). Het aanbod 'In/Om Huis' zit verspreid over de gemeenten in de provincie. In diverse gemeenten zijn een aantal specifieke locaties aangewezen voor dit type winkels, waardoor een concentratie van een deel van het aanbod heeft plaatsgevonden.

De belangrijkste PDV/GDV¹-locaties zijn:

- Groningen – Sontplein (ca. 60.000 m²)
- Groningen – Hoendiep/Peizerweg (ca. 75.000 m²)
- Appingedam – Farmsumerweg
- Delfzijl – Tuikwerd
- Hoogezand – Winkelpark
- Leek – Grootwinkelplein
- Stadskanaal – Navolaan
- Stadskanaal – Industrieterrein
- Veendam- Lloyds-/Transportweg
- Winschoten – Posttil

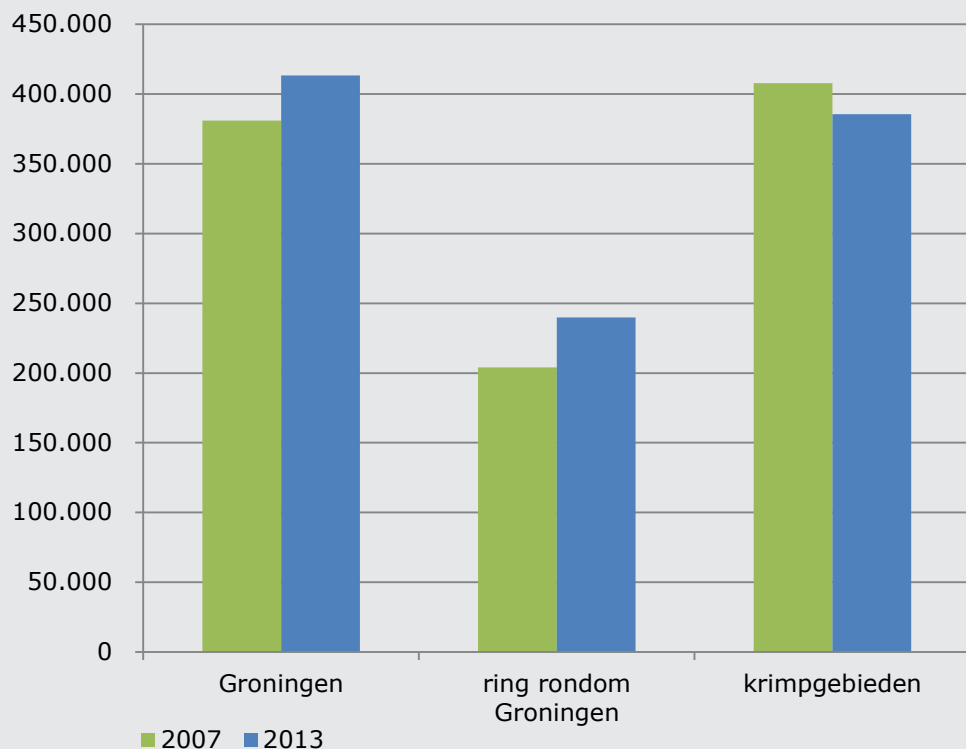
¹ PDV: perifere detailhandelsvestiging
GDV: grootschalige detailhandelsvestiging

**Ontwikkeling PDV/GDV-locaties in m² wvo
(exclusief stad Groningen) 2007-2013**

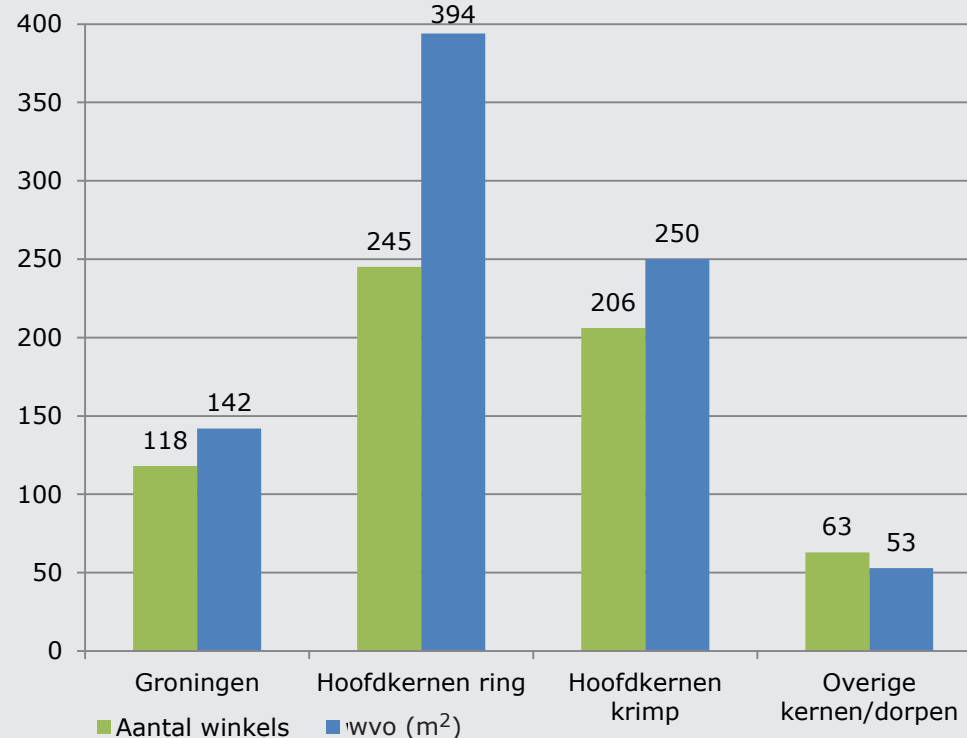
In Hoogezand is het Winkelpark nieuw ontwikkeld, terwijl het Groot Winkelplein in Leek fors is vergroot. Stadskanaal, Veendam en Winschoten hebben alle een groot aanbod op PDV/GDV-locaties. In Stadskanaal gaat het om twee locaties: Navolaan en het Industrieterrein.

Ontwikkeling leegstand naar regio in m² wvo 2007-2013

De leegstand is tussen 2007 en 2013 in alle gebieden aanzienlijk toegenomen. Het leegstandspercentage is gestegen van 7% in 2007 naar 12% in 2013. Enige leegstand is altijd aanwezig en is nodig voor de dynamiek van de detailhandel. Deze zogenaamde frictieleegstand mag maximaal ongeveer 5% bedragen. In de provincie zat het percentage in 2007 hier al boven; dit is verder toegenomen. Absoluut gezien is de leegstand het grootst in de krimpgebieden.

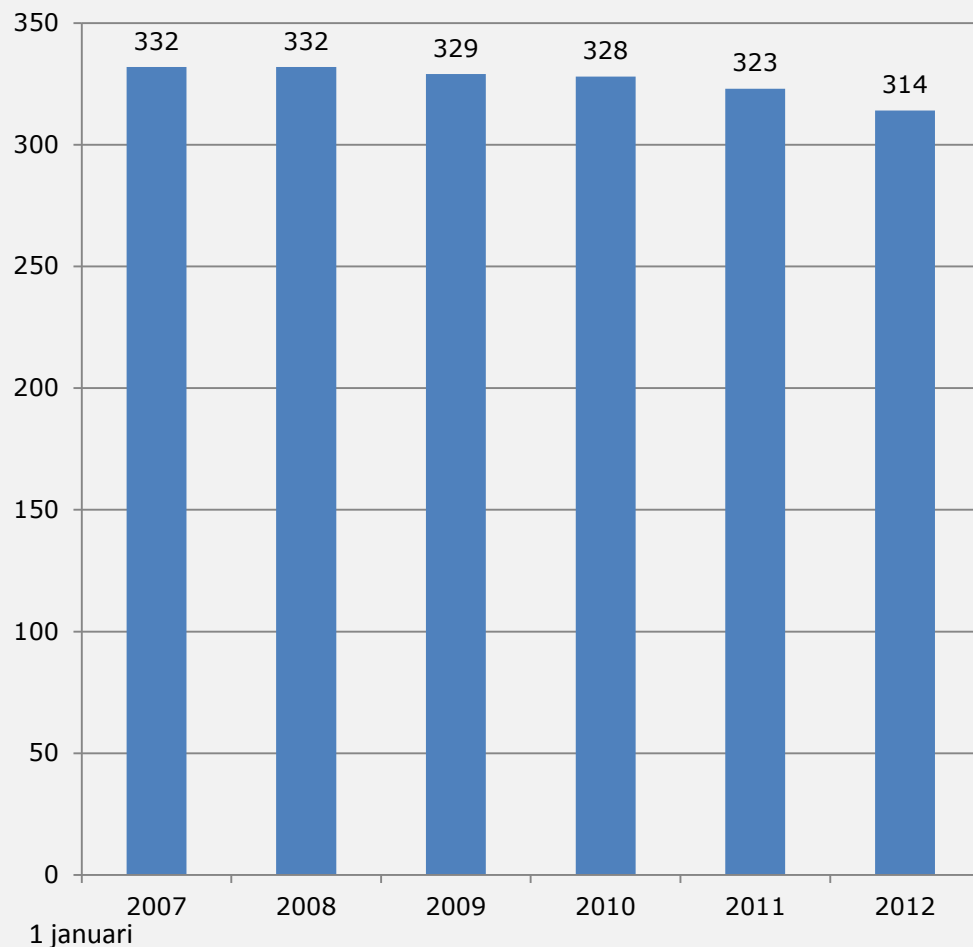
Ontwikkeling leegstand, naar type kernen, geïndexeerd (2007=100)

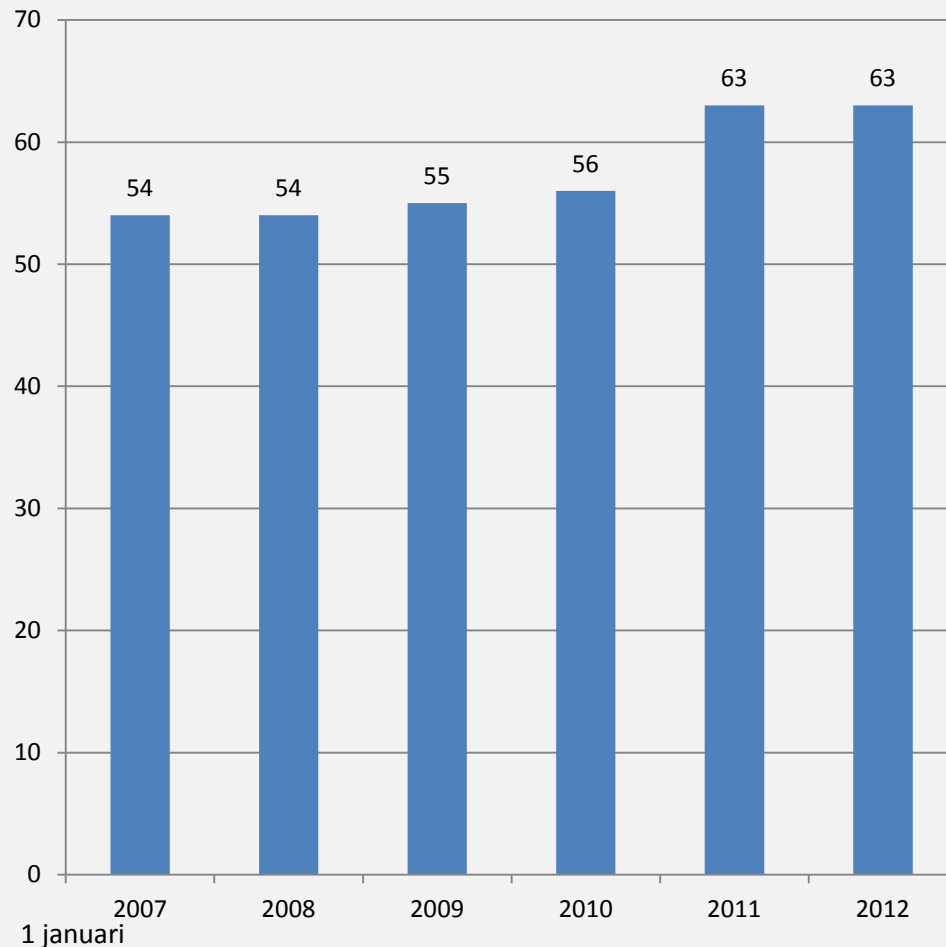
De groei van de leegstand heeft zich met name voorgedaan in de hoofdkernen, zowel in de hoofdkernen in de ring rondom de stad Groningen als in de hoofdkernen in de krimpgebieden. In de overige kernen en dorpen, met weliswaar veel minder winkelaanbod, is de leegstand afgenomen.

1.2.2. Schoolvestigingen

Aantal basisschoolvestigingen 2007-2012

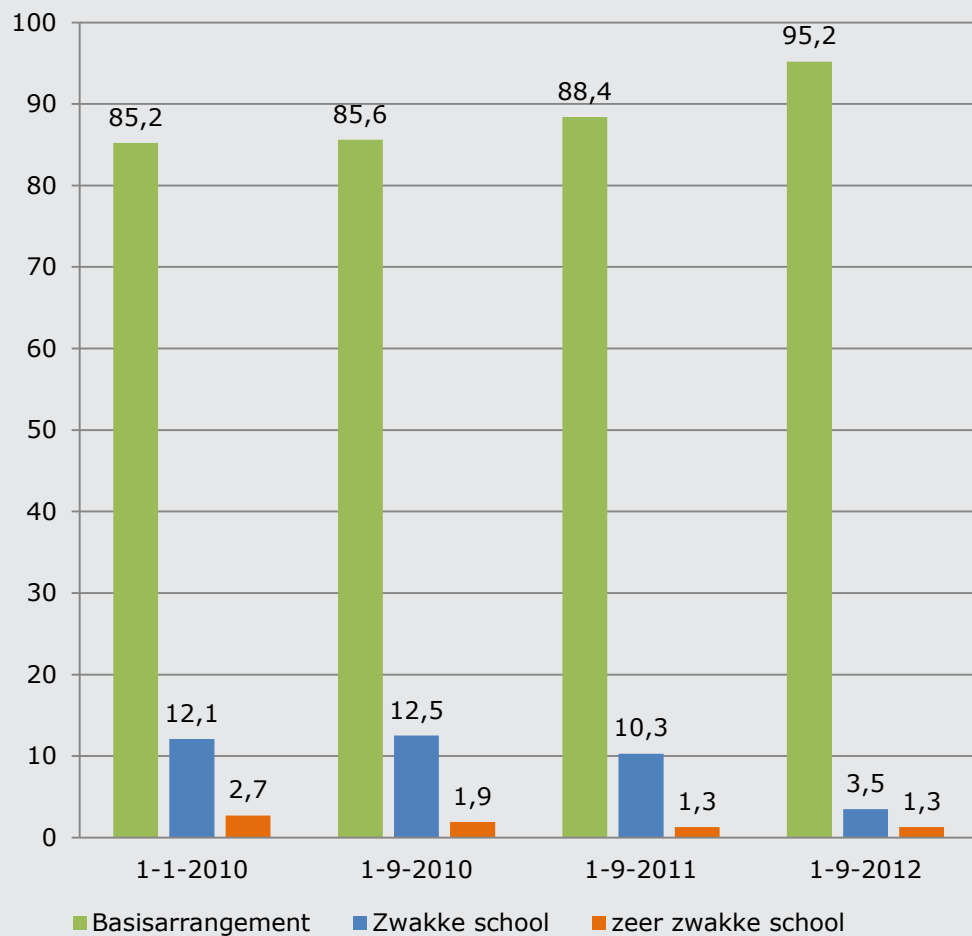

Aantal schoolvestigingen voortgezet onderwijs 2007-2012

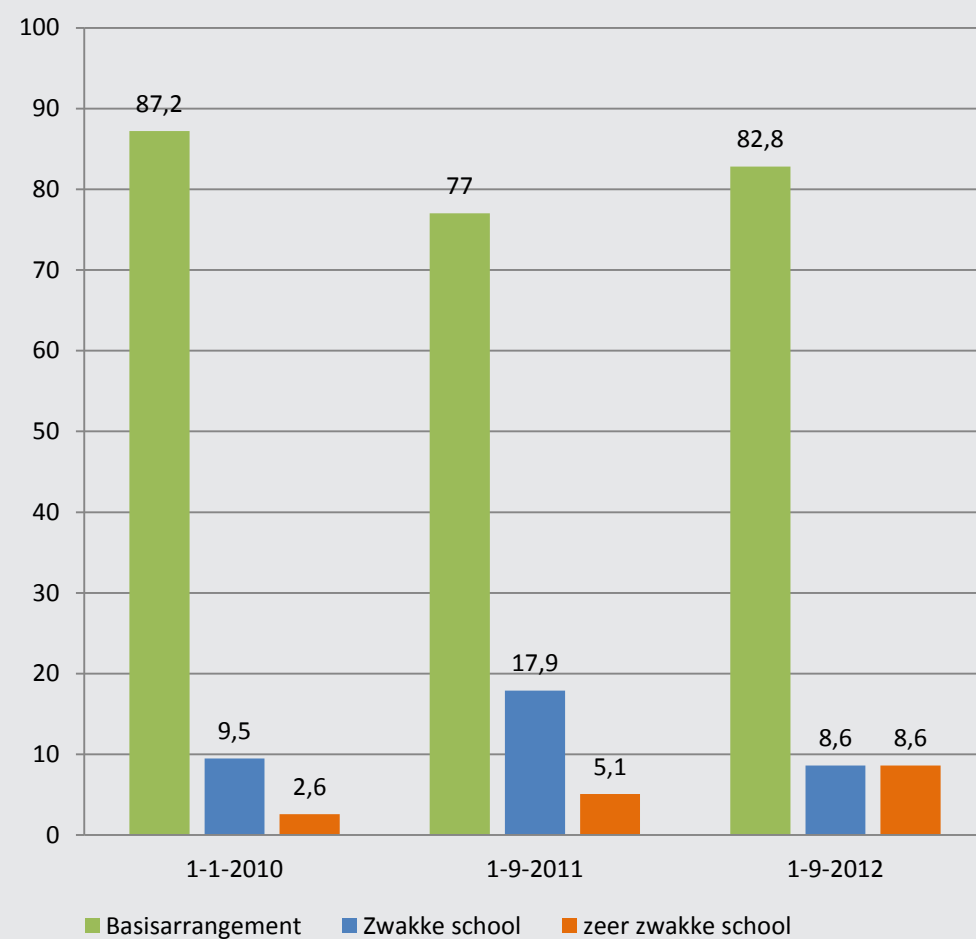

In het primair onderwijs is sprake van een teruggang van het aantal basisscholen. Dit houdt verband met de bevolkingskrimp. Een teruggang van het aantal scholen in het voortgezet onderwijs is (nog) niet waarneembaar.

Ontwikkeling kwaliteit basisonderwijs 2010-2012 (in percentages)

Ontwikkeling kwaliteit voortgezet onderwijs 2010-2012 (in percentages)

In het primair onderwijs is kwaliteitsverbetering waarneembaar: het gaat steeds beter met de kwaliteit van het basisonderwijs. Binnen het voortgezet onderwijs is er juist sprake van achteruitgang de kwaliteit van het onderwijs, hier zijn meer afdelingen zwak of zeer zwak geworden.

1.3. Werken

Ambitie POP

Sterke regionale economie

Doelstelling

Goed functionerende arbeidsmarkt

1.3.1. Beroepsbevolking en arbeidsparticipatie

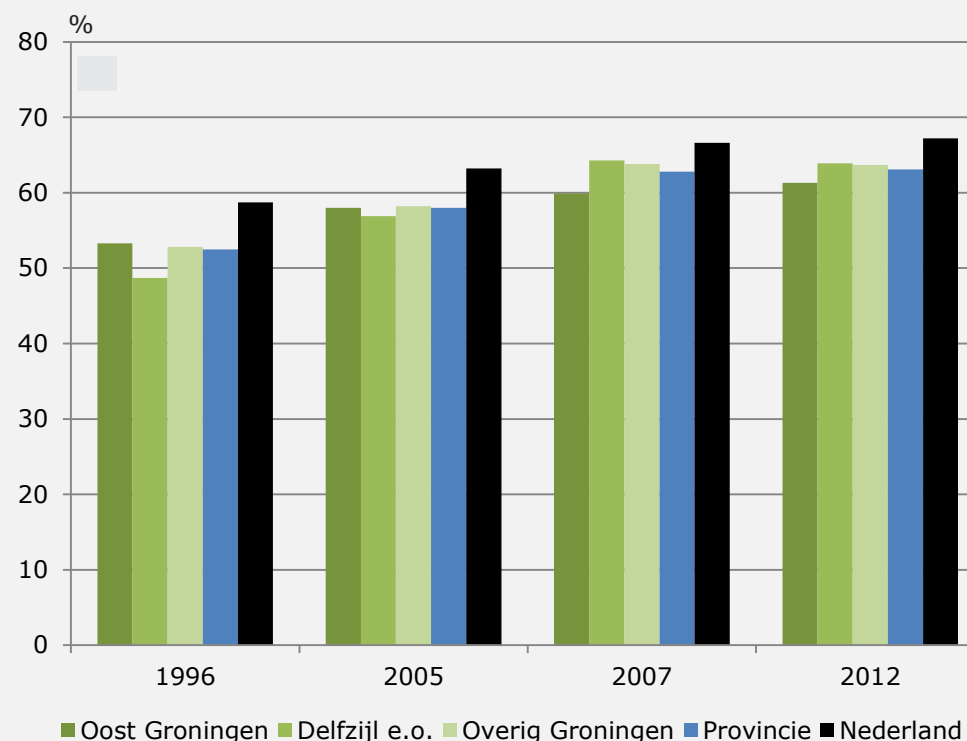
Beroepsbevolking en netto arbeidsparticipatie 2007-2012

	Beroepsbevolking (abs. x 1000)		Netto arbeidsparticipatie (in procenten)	
	2007	2012	2007	2012
Nederland	7653	7894	66,6	67,2
Provincie Groningen	265	267	62,8	63,1
Oost-Groningen	66	65	59,9	61,3
Delfzijl en omgeving	22	22	64,3	63,9
Overig Groningen	178	180	63,8	63,7

Bron: CBS

Het aandeel van de bevolking in Groningen dat deelneemt in het arbeidsproces loopt de afgelopen 15 jaar redelijk gelijk op met het landelijke aandeel. In Delfzijl en omgeving is de netto arbeidsparticipatie licht gedaald. Het CBS verwacht tot 2016 nog een krimp in de potentiële beroepsbevolking. Door de voorgenomen verhoging van de AOW-gerechtigde leeftijd is er daarna weer groei. Het aandeel 65-plussers in de potentiële beroepsbevolking zal de komende jaren gaan stijgen. In hoeverre deze toename zal doorwerken in de leeftijdsopbouw op de werkvloer hangt af van de mate waarin de arbeidsparticipatie van ouderen meestijgt met de AOW-gerechtigde leeftijd.

Netto arbeidsparticipatie 1996-2012

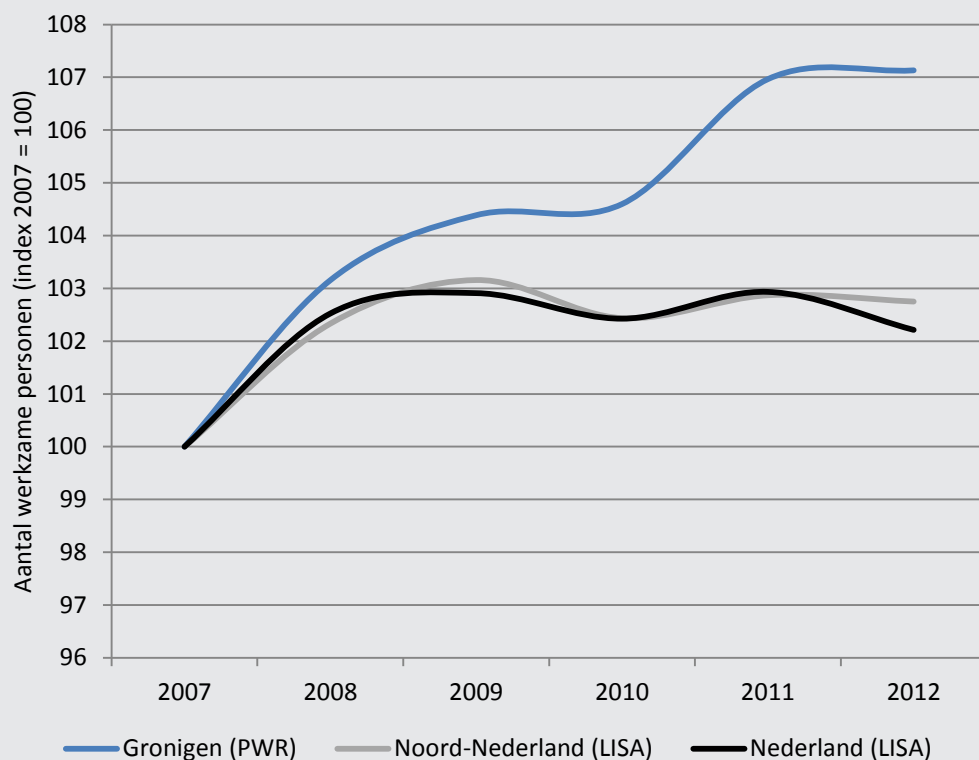

Bron: CBS

1.3.2. Werkgelegenheid

Ontwikkeling werkgelegenheid 2007-2012

aantal werkzame personen

De werkgelegenheid, als totaal aantal werkzame personen (inclusief uitzendkrachten), is met uitzondering van 2010, jaarlijks gestegen in de provincie Groningen.

De provincie Groningen herbergt 36% van de totale werkgelegenheid in Noord-Nederland.

Werkgelegenheidsontwikkeling 2007-2012

Jaar	Provincie Groningen		Noord-Nederland		Nederland	
	Aantal ¹⁾	Groei ²⁾	Aantal	Groei	Aantal	Groei
2007	262.756	1,6%	757.013	2,8%	7.909.673	2,7%
2008	271.046	3,2%	774.666	2,3%	8.109.304	2,5%
2009	274.281	1,2%	780.915	0,8%	8.139.828	0,4%
2010	274.836	0,2%	775.453	-0,7%	8.101.560	-0,5%
2011	281.055	2,3%	778.734	0,4%	8.141.695	0,5%
2012	281.493	0,2%	777.831	-0,1%	8.084.739	-0,7%

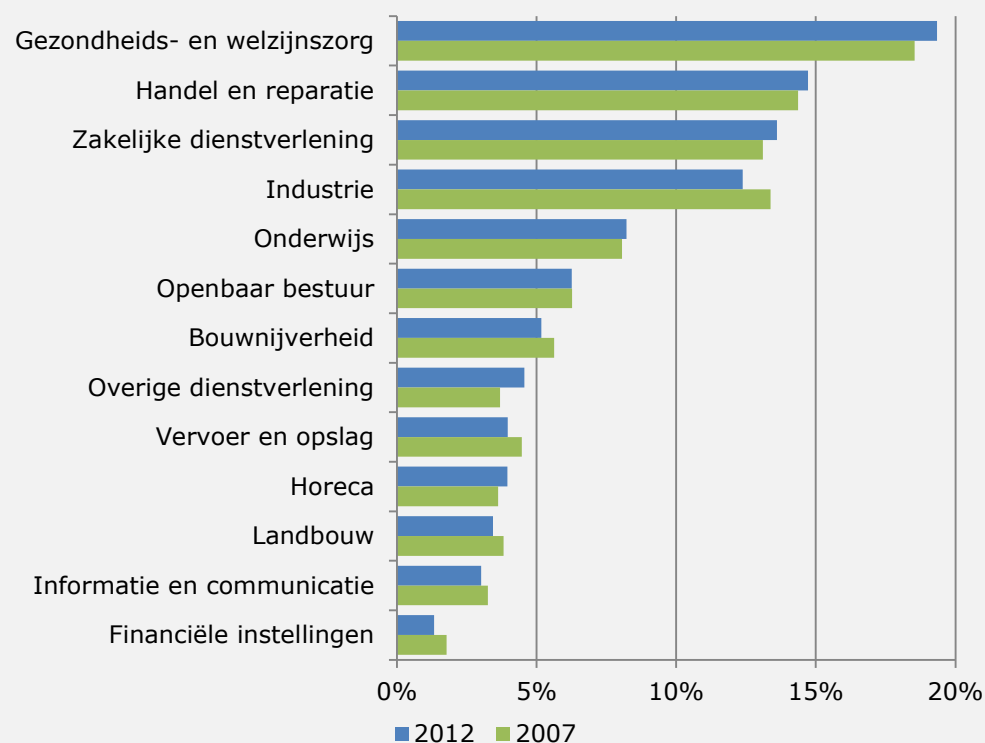
¹⁾ Aantal: totaal aantal banen, inclusief uitzendkrachten

²⁾ Groei: procentuele verandering t.o.v. voorgaand jaar

Bron: Voor Groningen: Provinciaal Werkgelegenheids Register
Voor Noord-Nederland en Nederland: LISA

Arbeidsmarkt: werkgelegenheid

Aandeel per sector 2007-2012

De sector gezondheids- en welzijnszorg is de grootste en - in absolute zin - ook de sterkst groeiende sector. Bijna één op de vijf banen bevindt zich in deze sector, terwijl in de periode 2007-2012 er circa 6.200 banen bij zijn gekomen.

Procentueel gezien is de werkgelegenheid sinds 2007 het sterkst gestegen in de Overige dienstverlening (+33%). Niet alle sectoren laten een banengroei zien. Vooral de Financiële sector is getroffen door de economische crisis en heeft in 2012 bijna 900 banen minder dan in 2007.

Ontwikkeling werkgelegenheid per sector 2007-2012

Sector	Stand 2012		Ontwikkeling 2007-2012	
	Aantal*	Aandeel	Aantal*	%
Gezondheids- en welzijnszorg	54.446	19%	6.196	13%
Handel en reparatie	41.446	15%	4.044	11%
Zakelijke dienstverlening	38.320	14%	4.211	12%
Industrie	34.863	12%	39	0%
Onderwijs	23.146	8%	2.177	10%
Openbaar bestuur	17.613	6%	1.299	8%
Bouwnijverheid	14.567	5%	-81	-1%
Overige dienstverlening	12.845	5%	3.222	33%
Vervoer en opslag	11.170	4%	-472	-4%
Horeca	11.132	4%	1.696	18%
Landbouw	9.698	3%	-260	-3%
Informatie en communicatie	8.498	3%	15	0%
Financiële instellingen	3.741	1%	-880	-19%
Totaal	281.493	100%	21.206	8%

* Aantal werkzame personen

Bron: Provinciaal Werkgelegenheids Register 2012 en LISA 2011 en 2012

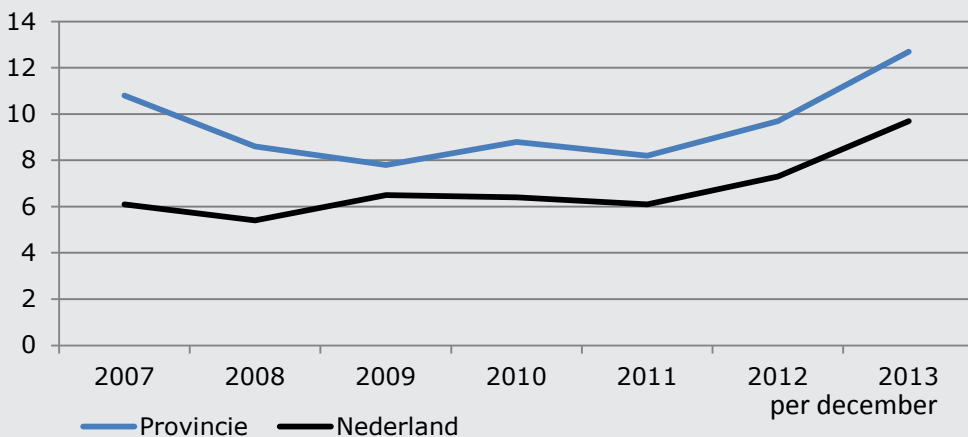
Conjunctuurgevoelige sectoren met werkgelegenheidsverlies zijn de Industrie en Bouw. Ook de Landbouw levert geleidelijk in. In 2012 werken in Groningen 15.960 mensen (fulltime en part-time) in de totale toeristisch-recreatieve sector. Dit is een toename van 1,9% t.o.v. 2011. Landelijk is de werkgelegenheid in de sector recreatie en toerisme met 0,3% afgenomen. De sector recreatie en toerisme in Groningen is met een aandeel van 5,7% in de totale werkgelegenheid groter dan bijvoorbeeld de landbouw (3,5%) en iets kleiner dan bijvoorbeeld de overheid (6,3%). Landelijk gezien heeft de sector een aandeel van 6,1% in de totale werkgelegenheid.

1.3.3. Werkzoekenden

Begroting 2014 kengetal Afname/toename werkloosheid t.o.v. landelijk gemiddelde

Aantal geregistreerde werkzoekenden

Percentage van beroepsbevolking

Bron: UWV WERKbedrijf

Ontwikkeling aantal niet-werkende werkzoekenden 2007-2012

Jaar	Provincie			Nederland		
	Aantal	Vershil	%	Aantal	Vershil	%
2007	22.437	-18,1%	10,8%	457.981	-17,8%	6,1%
2008	20.201	9,9%	8,6%	416.893	-8,9%	5,4%
2009	22.790	11,0%	7,8%	507.795	21,8%	6,5%
2010	22.778	0,0%	8,8%	490.497	-3,4%	6,4%
2011	20.469	-10,0%	8,2%	472.804	-3,6%	6,1%
2012	25.271	23,5%	9,7%	568.696	20,0%	7,3%

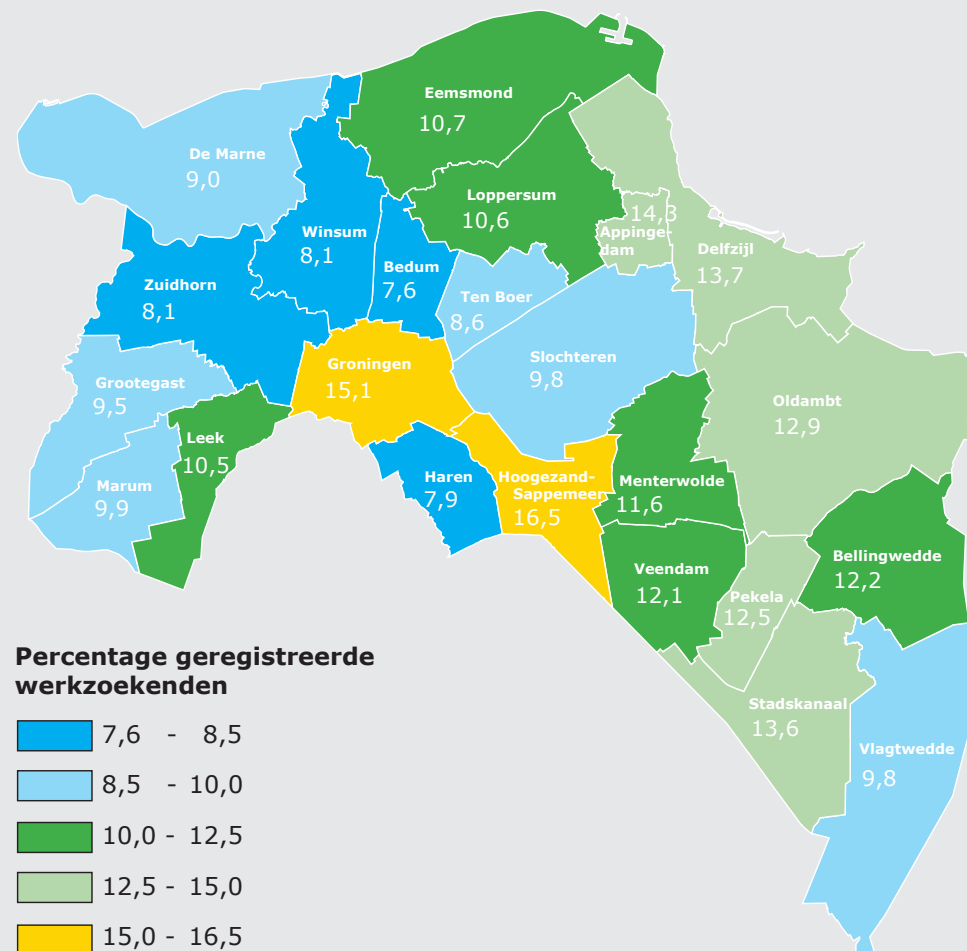
Bron: CBS

Jaar: Stand in december van het jaar

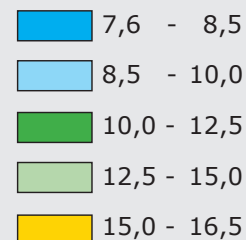
Vershil: verandering t.o.v. voorgaand jaar

%: het aantal geregistreerde werkzoekenden als percentage van de beroepsbevolking

Werkloosheid december 2013

Percentage geregistreerde werkzoekenden

Bron: UWV WERKbedrijf

De economische recessie van de afgelopen jaren zorgt voor minder werkgelegenheid, minder vacatures en meer werkzoekenden. Het aantal geregistreerde werkzoekenden is in 2012 en 2013 fors toegenomen. De economische recessie -versterkt door bezuinigingen in de collectieve sector - heeft voor een toename van de geregistreerde werkzoekenden gezorgd. Het uitblijven van herstel van de recessie zorgt ervoor dat het percentage geregistreerde werkzoekenden in Groningen in 2013 is opgelopen tot 12,7%, tegen 9,7% in heel Nederland.

Fryslân, Zuid-Holland en Groningen vormen de top drie met het hoogste werkloosheidspercentage. In het noorden van Nederland is de werkloosheid nog steeds relatief hoog, maar het verschil met de rest van het land is afgenomen.

1.3.4. Ontwikkeling Bedrijventerreinen

Ambitie POP	Sterke regionale economie
Doelstelling	Voldoende bedrijventerreinen
Beleid	Behoeftte en aanbod bedrijventerreinen
Begroting 2014,	Voorraad bedrijventerrein
prestatie-indicatoren	Uitgegeven hoeveelheid bedrijventerrein in hectares
	Geen toename overcapaciteit

In de provincie liggen 199 bedrijventerreinen en twee zeehaventerreinen (Eemshaven en Oosterhorn). Er zijn op regionaal niveau samenwerkingsverbanden tussen verschillende gemeenten:

- Eemsdelta: Delfzijl, Eemsmond, Appingedam, Loppersum;
- Regio Groningen-Assen: Haren, Leek, Hoogezand-Sappemeer, Groningen;
- Oost-Groningen: Bellingwedde, Menterwolde, Oldambt, Pekela, Stadskanaal, Veendam, Vlagtwedde.

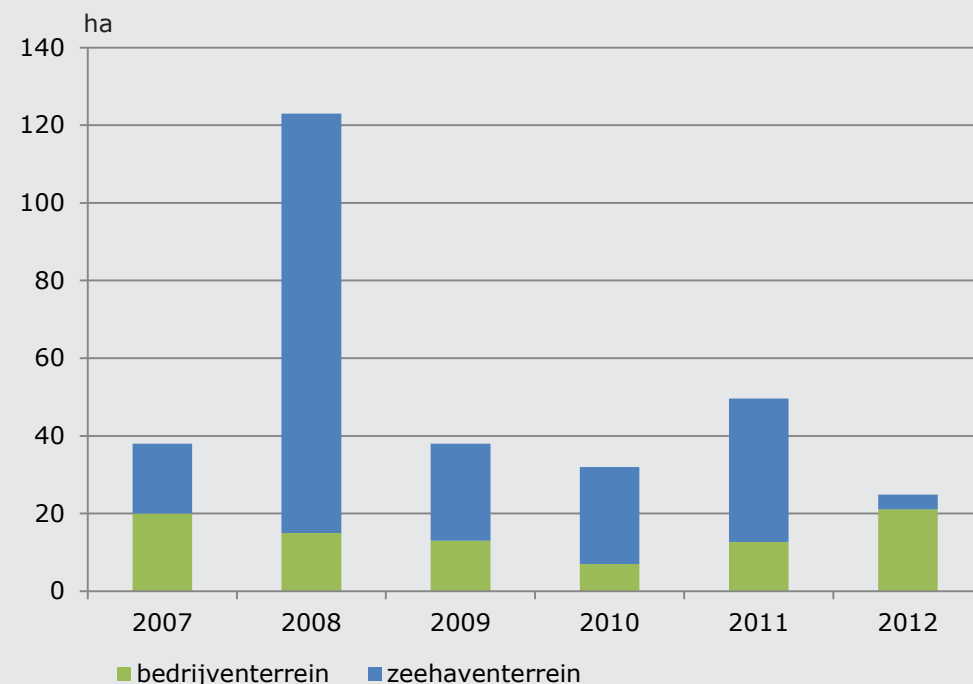
Hier zijn de beschikbare gegevens per regionaal samenwerkingsverband weergegeven. De gemeenten die niet in een van deze drie regio's vallen, vallen onder de noemer 'overige gemeenten'.

De uitgifte aan bedrijventerreinen laat sinds 2004 een dalende trend zien. De uitgifte loopt t/m 2010 steeds verder terug tot 7 hectare. In 2011 is met een uitgifte van 12,7 hectare weer een lichte stijging ingezet, die is voortgezet in 2012 (21 hectare). De uitgifte aan zeehaventerrein laat een heel ander beeld zien.

De uitgifte aan zeehaventerreinen was tot 2007 lager dan de uitgifte aan bedrijventerreinen, maar sinds de piek in 2008 is hier verandering in gekomen.

In 2008 is 108 hectare uitgegeven op het zeehaventerrein Eemshaven. In 2009 en 2010 bedroeg de uitgifte aan zeehaventerreinen 25 ha. In 2011 is circa 37 hectare uitgegeven. In 2012 is sprake van een daling in de uitgifte: er is 3,8 hectare uitgegeven.

Uitgifte bedrijven- en zeehaventerreinen 2007-2012

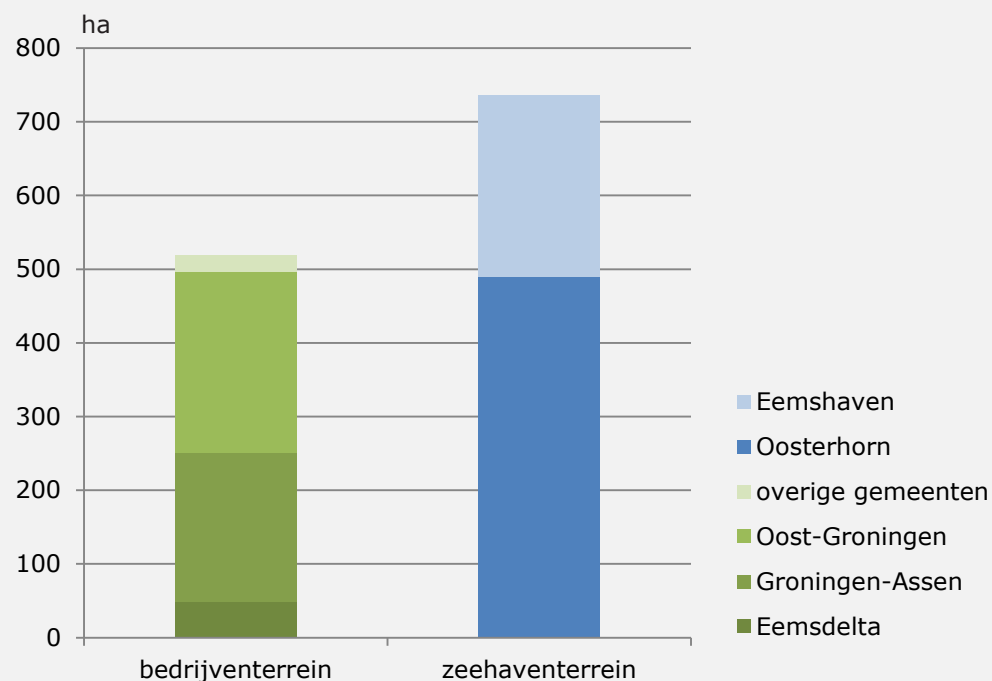

Uitgifte bedrijventerreinen per regio 2010-2012

	2010	2011	2012
Eemsdelta	0,3	0,0	2,4
Groningen-Assen	1,3	1,6	10,6
Oost-Groningen	1,4	9,1	7,9
Overige gemeenten	3,6	0,2	0,2

Bron: IBIS

Aanbod bedrijven- en zeehaventerrein 2012

Het aanbod aan bedrijventerreinen bedraagt 518 hectare. Er is circa 286 hectare bedrijventerrein direct uitgeefbaar. Circa 232 hectare bedrijventerrein is niet-direct uitgeefbaar.

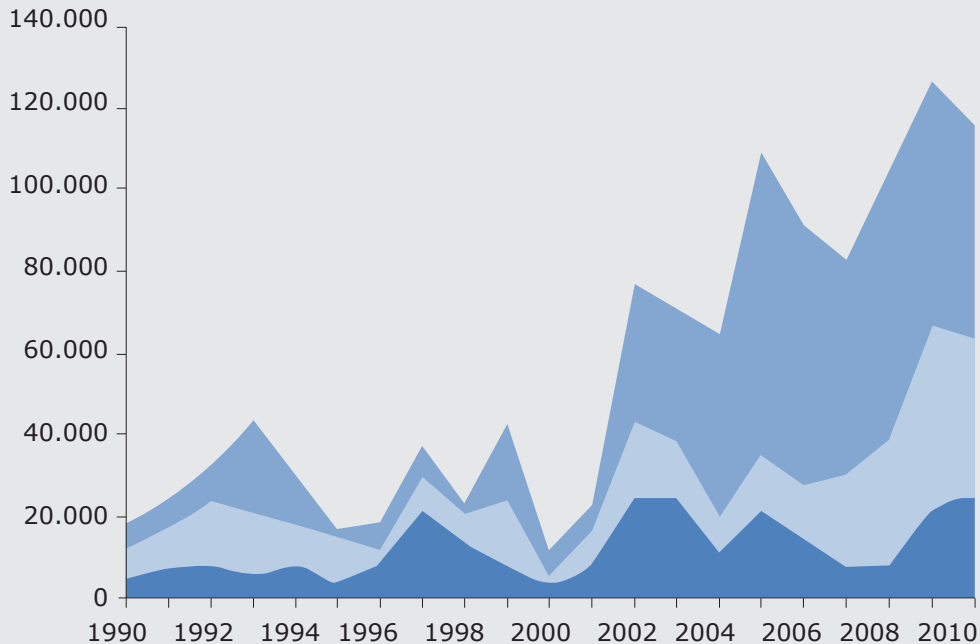
Voor de zeehaventerreinen geldt dat de gemeenten Eemsmond en Delfzijl nog circa 736 hectare grond kunnen uitgeven. Opvallend is dat maar een klein deel (55 hectare) direct uitgeefbare grond is. Circa 681 hectare is niet-direct uitgeefbare grond.

Type terrein	Regio	Aanbod in ha
Bedrijventerrein	Eemsdelta	48,3
	Groningen-Assen	203,4
	Oost-Groningen	244,6
	Overige gemeenten	21,8
	Totaal	518,0
Zeehaventerrein	Oosterhorn	489,1
	Eemshaven	246,8
	Totaal	735,9

Bron: IBIS

1.3.5. Leegstand kantoren

Leegstand kantoren 1990-2010 (m² vvo¹)

Legenda

- Stadscentra/stationslocaties: op deze locaties bevinden zich kantoren in de stadscentra en rond de centrale stationslocaties bij de binnenstad.
- Bedrijventerreinen: deze locaties omvatten de kantoorconcentraties op de echte werklocaties zoals kantorenwijken en bedrijventerreinen.
- Overige locaties: voor deze locaties kan worden gedacht aan op zichzelf staande, verspreide kantoren in woonwijken of in een buitengebied.

¹ vvo: Verhuurbaar Vloer Oppervlak

De ontwikkeling van de kantorenleegstand in de provincie blijft laag tussen 1990 en 2000 en komt niet boven de 40.000 m². Het zijn leegstandspercentages onder 5%, wat gewoonlijk als marktevenwicht wordt gezien.

Na 2000 neemt de leegstand snel toe. De leegstand loopt op, door een aantrekkende nieuwbouwproductie en het tegelijkertijd afremmen van de vraag, in lijn met de conjuncturomslag in die jaren. Relatief gezien neemt in deze periode in elk segment de leegstand toe, maar de meeste leegstand ontstaat op de bedrijventerreinen.

De totale leegstand bedraagt in 2010 meer dan 116.000 m² (rond 9% van de voorraad). Van deze leegstand bevindt 45% zich op de bedrijventerreinen; stadscentra/stationslocaties laten de minste leegstand zien.

1.3.6. Landbouw

Ambitie POP	Sterke regionale economie
Doelstelling	Hoogwaardige en duurzaam producerende landbouw en visserij

De landbouwsector is sterk geworteld in onze provincie. De sector is van groot belang voor onze regionale economie. Zij is in de huidige economische crisis één van de weinige sectoren waar groei zit, met name in de akkerbouw en in de melkveehouderij.

De landbouw is ook letterlijk sterk geworteld in onze provincie als grootste gebruiker van de ruimte. Zo'n 80 % van het landoppervlak van onze provincie wordt gebruikt en beheerd door landbouwers.

Binnen de landbouw is al decennialang sprake van schaalvergroting. Dit heeft voor een belangrijk deel te maken met het feit dat veel agrarische ondernemers stoppen met hun bedrijf zonder dat zij een opvolger hebben.

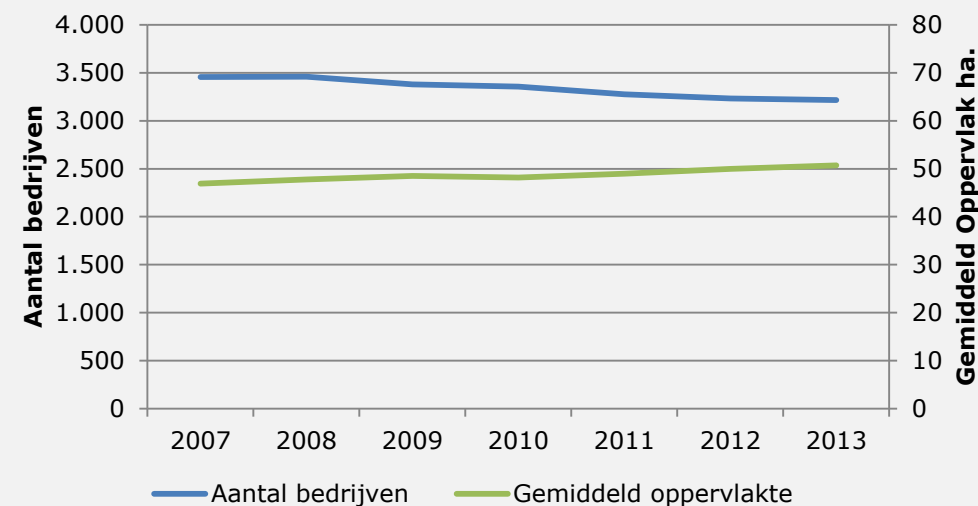
Afname aantal agrarische bedrijven in Groningen 2007-2013

Jaar	Aantal bedrijven	Afname aantal (% / jaar)	Opp. cultuurgrond (hectare)	Afname opp. (% / jaar)	Gem. oppervlakte (hectare)
2007	3457	2,5%	162.144	0,6%	46,9
2008	3460	-0,1%	165.340	-2,0%	47,8
2009	3380	2,3%	163.864	0,9%	48,5
2010	3355	0,7%	161.809	1,3%	48,2
2011	3277	2,3%	160.550	0,8%	49,0
2012	3233	1,3%	161.787	-0,8%	50,0
2013	3215	0,6%	163.087	-0,8%	50,7

Bron: CBS 2012; bewerking DLG

In 2013 waren er volgens de landbouwtelling 3215 landbouwbedrijven. Ten opzichte van 2007 is dat een afname van 242. Het areaal cultuurgrond in gebruik bij landbouwbedrijven is met 943 hectare toegenomen. In deze periode is de gemiddelde bedrijfsoppervlakte toegenomen van 46,9 hectare tot 50,7 hectare. Er is dus sprake van schaalvergroting van landbouwbedrijven.

Aantal agrarische bedrijven en gemiddelde oppervlakte (ha) 2007-2013

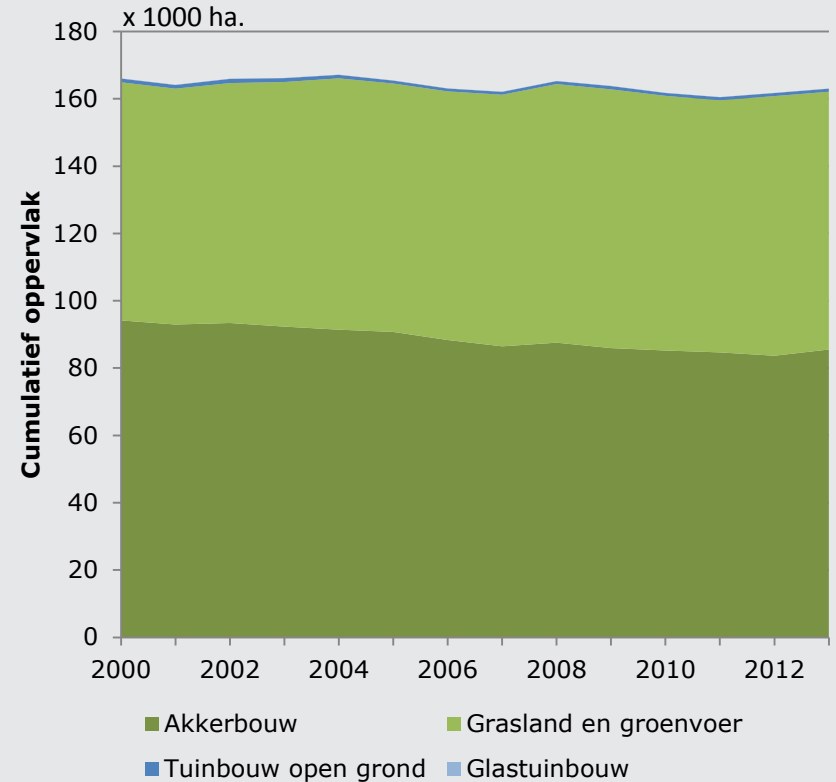
Verdeling cultuurgrond over de sectoren 2007-2013

Jaar	Akkerbouw		Grasland en groen-voedergewassen		Tuinbouw open grond		Tuinbouw onder glas		Alle grond
	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%	ha
2007	86.470	53,3%	74.764	46,1%	848	0,5%	62	0,0%	162.144
2008	87.552	53,0%	76.839	46,5%	886	0,5%	63	0,0%	165.340
2009	85.946	52,4%	76.882	46,9%	972	0,6%	66	0,0%	163.864
2010	85.229	52,7%	75.671	46,8%	848	0,5%	61	0,0%	161.809
2011	84.667	52,7%	74.912	46,7%	916	0,6%	55	0,0%	160.550
2012	83.677	51,7%	77.151	47,7%	906	0,6%	53	0,0%	161.787
2013	85.523	52,4%	76.593	47,0%	914	0,6%	56	0,0%	163.087

Bron: CBS 2013; bewerking DLG

In 2013 was er volgens de landbouwtelling 2013 163.087 ha cultuurgrond in gebruik bij de Groningse landbouwbedrijven. Het aandeel akkerbouw is met 52,4% iets hoger dan dat van grasland en groenvoedergewassen (47,0%). Grasland en groenvoedergewassen worden hoofdzakelijk geteeld voor melkvee. Daarnaast is er enige (glas)tuinbouw. Sinds 2007 heeft er een kleine verschuiving van akkerbouw naar grasland plaatsgevonden. Hierbij spelen de oppervlakte-uitbreiding van bestaande melkveebedrijven en de inplaatsing van melkveebedrijven van elders een rol.

Verdeling grondgebruik

Opvolgingsituatie

Veel agrarische ondernemers hebben (nog) geen opvolger. In Groningen hebben veel meer agrarische ondernemers geen bedrijfsopvolger dan elders in het land. Landelijk heeft ongeveer 1/3 van de agrarische ondernemers geen opvolger, in onze provincie ongeveer 2/3. In onderstaande tabel zijn gegevens over leeftijdsopbouw gecombineerd met informatie over de opvolgingssituatie. Hierbij is de aandacht gericht op de opvolgingssituatie van de bedrijven, waarvan het bedrijfshoofd in 2012 ouder is dan 57 jaar (geboren in 1955 of eerder). Op deze bedrijven komt tussen 2012 en 2020 de opvolgingsvraag aan de orde (stopleeftijd gemiddeld 65 jaar. Op basis hiervan kan gesteld worden dat tussen nu en 2020 ca. 30.000 ha grond beschikbaar komt. Hierbij dient aangekend dat er, onder invloed van het nieuwe Gemeenschappelijke Landbouwbeleid (GLB), naar verwachting voor meer bedrijven onvoldoende perspectief zal zijn.

Leeftijdsopbouw bedrijfshoofden landbouwbedrijven

Leeftijdsklasse (geboortejaar bedrijfshoofd)	Totaal oppervlakte alle bedrijven (ha)	Aantallen landbouw- bedrijven	Waarvan zonder opvolger (ha)	Aantal zonder opvolger
1900 – 1950	41.666	1109	18.636	796
1950 – 1955	24.221	456	12.843	321
1955 – 1960	27.001	518	19.237	417
1960 – 2011	75.396	1322	68.846	1248
Totaal	168.285	3405	119.562	2782

Bron: GIAB 2011 en 2008; bewerking DLG

Bedrijfsoppervlakteverdeling in 2000 en 2010

Oppervlakteklasse	2000				2010			
	Oppervlakte		Aantal bedrijven		Oppervlakte		Aantal bedrijven	
	ha	%	Absoluut	%	ha	%	Absoluut	%
< 20 ha	11.048	6,2%	1653	39,1%	8.342	5,0%	1237	36,3%
20 - 50 ha	48.485	27,4%	1377	32,6%	29.650	17,6%	834	24,5%
50 - 70 ha	34.620	19,6%	588	13,9%	31.140	18,5%	525	15,4%
70 - 100 ha	28.850	16,3%	348	8,2%	31.969	19,0%	385	11,3%
100 -130 ha	16.119	9,1%	143	3,4%	21.505	12,8%	191	5,6%
> 130 ha	37.729	21,3%	118	2,8%	45.679	27,1%	233	6,8%
Totaal	176.851	100,0%	4227	100,0%	168.285	100,0%	3405	100,0%

Bron: GIAB 2011; bewerking DLG

In de periode 2000-2010 is onder invloed van de bedrijfsbeëindiging de gemiddelde bedrijfsoppervlakte toegenomen van 39,6 hectare tot 49,0 hectare. Onder invloed van deze ontwikkeling is inmiddels 12,4% van de bedrijven groter dan 100 hectare, waarvan 6,8% groter dan 130 hectare. De categorie bedrijven groter dan 100 hectare heeft 40% van de cultuurgrond in gebruik.

Verbreidingsactiviteiten landbouw 2007-2011

	2007	2008	2009	2010	2011
Totaal aantal landbouwbedrijven	3457	3460	3380	3355	3277
Verkoop aan huis	105	85	88	122	129
Stalling van goederen of dieren	68	50	57	78	96
Agrotoerisme	72	60	53	71	80
Verwerking landbouwproducten	20	26	29	52	62
Zorglandbouw	19	23	28	38	36
Aquacultuur	2	1	1	1	-
Loonwerk voor derden	178	167	188	337	356
Agrarisch natuur- en landschapsbeheer	577	363	430	700	709
Agrarische kinderopvang	.	.	3	10	11
Boerderij educatie	.	.	6	36	41
Totaal verbreding	1041	775	883	1445	1520
Aandeel verbreding	30,1%	22,4%	26,1%	43,1%	46,4%

Bron: CBS 2012; bewerking DLG

Het aantal verbredingsactiviteiten is in de periode 2008-2011 met circa 50% toegenomen, omdat verbredingsbedrijven vaak meerdere vormen tegelijkertijd doen, is de berekende stijging van het aandeel 30,1% tot 46,4% overschat.

Opbrengst uit verbreding in 2008-2011

In percentage van bedrijven met verbreding				
Opbrengst uit verbreding	2008	2009	2010	2011
Opbrengst minder dan 10%	65%	64%	68%	67%
Opbrengst 10 -50%	28%	30%	26%	26%
Opbrengst meer dan 50%	7%	6%	6%	7%

Bron: CBS 2012; bewerking DLG

De bijdrage van de verbreding aan de arbeidsopbrengst is sinds 2008 beschikbaar. 7% van de bedrijven vergroot zijn inkomen door verbreding met meer dan 50%.

1.3.7. Toerisme

Ambitie POP

Doelstelling

Begroting 2014, prestatie-indicator

Sterke regionale economie
Meer toerisme en recreatie
Ontwikkeling aantal overnachtingen,
afgezet tegen het landelijke
gemiddelde

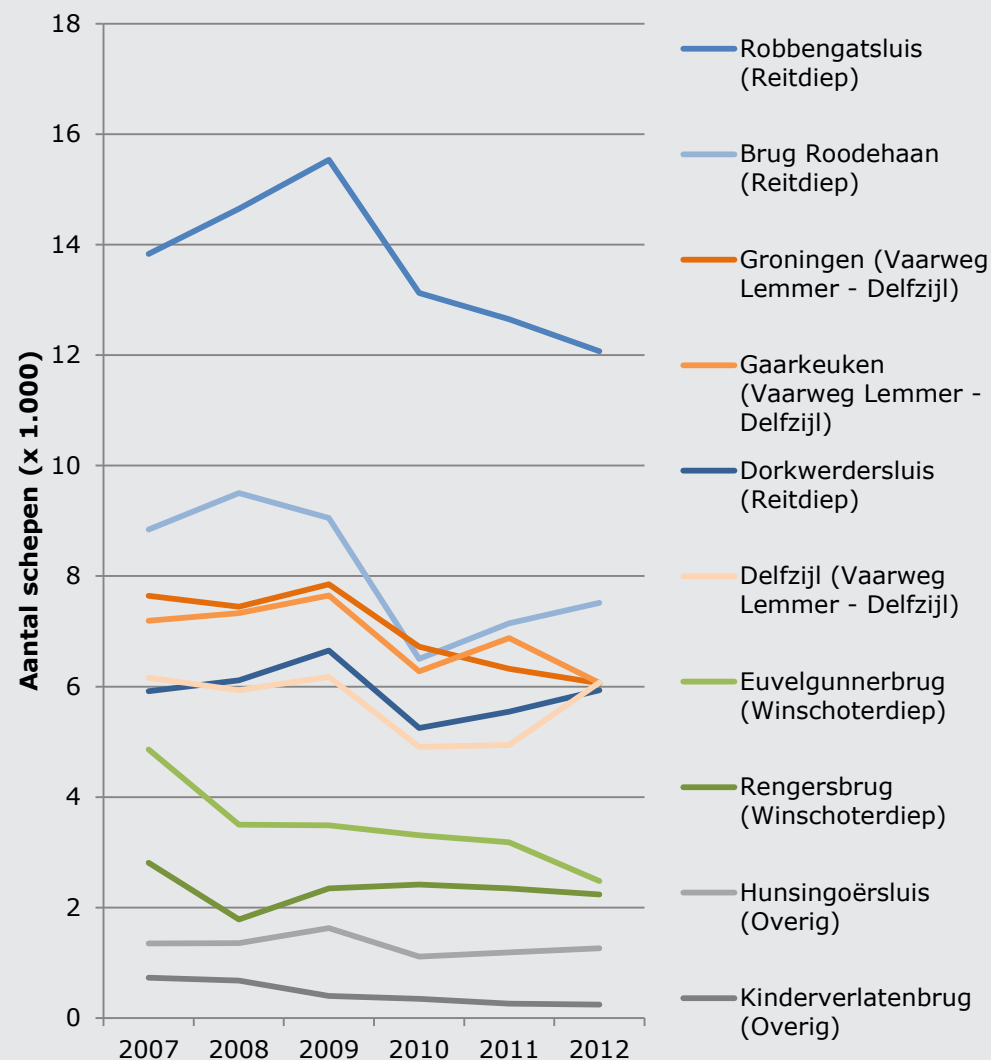
Aantal overnachtingen (x1.000) 2010-2012

Jaar	2010	2011	2012
Totaal	2.216	2.232	2.620

Bron: Toerisme Monitor 2012 Fryslân en Groningen

Het totaal aantal overnachtingen is in 2012 met 1% licht gestegen t.o.v. 2011. In totaal zijn er 2.620.000 overnachtingen geweest. Ter vergelijking: het aantal overnachtingen in Fryslân is in 2012 met 1,1% afgenomen ten opzichte van 2011.

Recreatievaart vaarwegen 2007-2012

Bron: Toerisme in cijfers 2011 / Toerisme Monitor 2012

Bij een aantal telpunten laat het aantal passages van recreatievaartuigen een dalende tendens zien. Een mogelijke oorzaak is de algemene teruggang van de conjunctuur.

1.4. Natuur en landschap

1.4.1. Landschap

Ambitie POP	Karakteristieke leefomgeving en hoogwaardige natuur
Doelstelling	Hoge landschappelijke kwaliteit

De provincie richt zich op de bescherming van wierden, dijken, essen, groene linten, openheid, aardkundige waarden en verkalingskenmerken (zoals houtsingels, sloten, kanalen en wijken). Door de uitbreiding van bebouwing, de aanleg van infrastructuur en agrarische schaalvergroting staat het landschap onder druk. Sinds 2009 stelt het provinciaal ruimtelijk beleid regels voor de bescherming van landschapswaarden zodat sprake is van een zekere borging.

In het open cultuurlandschap is de dichtheid aan sloten nauwelijks (1-2%) afgenomen. In het Middag-Humsterland komt dit vooral door het convenant over het slotencasco en de probleemgebiedenvergoeding die boeren ontvangen. De lengte aan veenkoloniale wijken is intact gebleven, maar er is wel sprake van een voortgaande verlanding. De openheid van het landschap is zeer karakteristiek voor grote delen van de provincie. Door schaalvergroting in de landbouw, bedrijfsuitplaatsingen en mestbassins in akkergebieden neemt de openheid van het landschap af.

De lengte en de kwaliteit van houtsingels in het besloten cultuurlandschap van Gorecht en Westerwolde is gelijk gebleven. Dit was tot 2003 ook in het Zuidelijk Westerkwartier het geval, maar is daarna met 5% afgenomen.

In 2009 is opnieuw een daling te zien van ongeveer 10%. Belangrijke oorzaken zijn veranderingen van de subsidiestelsels in de laatste 10 jaar en de voortgaande schaalvergroting van de landbouw. De financiering van het landschapsonderhoud is een knelpunt. Een goede beheerregeling biedt kansen.

1.4.2. Natuur

Ambitie POP

Karakteristieke leefomgeving en hoogwaardige natuur

Doelstelling

Vitale natuur

Begroting 2014, prestatie-indicator

Toename kwaliteit areaal EHS: aankoop (hectare), inrichting (hectare) en beheer (hectare)
 Toename areaal verworven gronden ten behoeve van EHS
 Toename areaal ingerichte EHS
 Aantal hectare geruild

Ecologische Hoofdstructuur

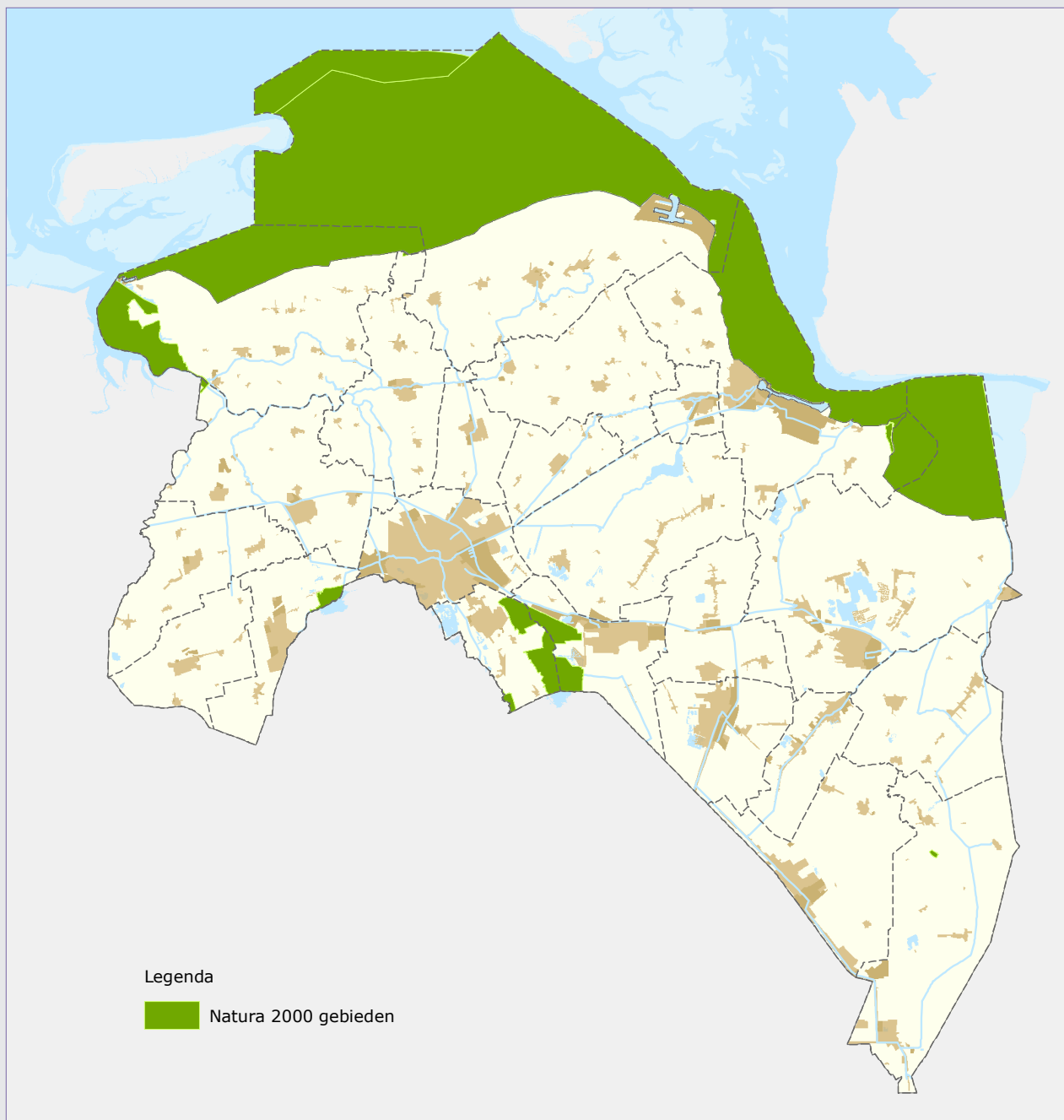
Realisatie Ecologische Hoofdstructuur (EHS) 2007-2021 (in ha)

	2007*	2011 decentralisatie	%	Streef 2021
Natuur bestaand excl. Waddenzee	6.633	6.633	90%	7.400
Verworven nieuwe natuur na herijking	6.929	7.388	74%	10.028
Ingerichte nieuwe natuur na herijking	1.936	3.301	33%	10.028

* Bron comité van Toezicht Investeringsprogramma Landelijk Gebied (ILG)

Door discussies met het Rijk over het natuurbeleid zijn in de periode 2010 - 2012 weinig hectaren EHS gerealiseerd. Het Rijk heeft ondertussen de zorg voor natuur volledig aan de provincies overgedragen. De realisatie van de EHS is nu een kerntaak van de provincie. Hiermee hebben de provincies verantwoordelijkheid gekregen voor het behoud van (inter)nationale natuurwaarden. Hoe wij met deze verantwoordelijkheid omgaan is vastgelegd in 'Groen Groningen' en het 'Programma Landelijk Gebied 2'. In de periode tot en met 2013 zijn de voorbereidingen getroffen, die de komende jaren gaan leiden tot de inrichting van 3.000 hectare EHS. In Westerwolde, Midden-Groningen en Haren zijn ondanks de discussies met het Rijk al stappen gezet met de inrichting van de EHS en daarmee is een impuls gegeven aan de plattelandsontwikkeling, bijvoorbeeld op het gebied van toerisme, landbouwstructuurverbetering, werkgelegenheid en waterveiligheid.

In de EHS vindt beheer van natuurterreinen plaats. Het natuurbeheer en agrarisch natuurbeheer in de EHS betreft een areaal van ca. 7.500 hectare (Natuurmeting Op Kaart 2012). Daarnaast vindt er ook beheer buiten de EHS plaats. Het agrarisch beheer buiten de EHS betreft weide- en akkervogelbeheer, respectievelijk circa 9.500 hectare en circa 960 hectare.

Natura 2000-gebieden

In Groningen liggen geheel of gedeeltelijk zeven Natura 2000-gebieden. Het gaat om:

- Waddenzee-Noordzeekustzone (HabitatRichtlijn (HR) en VogelRichtlijn(VR))
- Eems-Dollard (HR en VR)
- Lauwersmeer (VR)
- Zuidlaardermeergebied (VR)
- Lieftingsbroek (HR)
- Leekstermeergebied (VR)
- Drentsche Aa-gebied (HR).

Verantwoordelijkheid provincie

Met de overdracht van natuurtaken van het Rijk naar de provincies per 1 januari 2014 hebben wij de verantwoordelijkheid gekregen voor de uitvoering van de benodigde maatregelen in de Natura 2000-gebieden, zodat de doelen op termijn kunnen worden gehaald. Voor de eerste beheerplanperiode (2014-2020) zijn hiervoor de benodigde financiële middelen beschikbaar gesteld.

Beheerplannen Natura 2000-gebieden

Gebied	Verantwoordelijk voor opstellen beheerplan	Aanwijzing EZ	Stand van zaken beheerplan	Planning beheerplannen
Zuidlaardermeer-gebied,	provincie Groningen	dec. 2010	In concept klaar	<ul style="list-style-type: none"> i.v.m. beschikbaarheid middelen 3 jaar vertraging; start vaststellingsprocedure ontwerp-beheerplan 1e helft 2014
Liefstinghsbroek	provincie Groningen	juni 2013	In concept klaar	<ul style="list-style-type: none"> afh. van PAS; start vaststellingsprocedure ontwerp-beheerplan voorjaar 2014
Lauwersmeer	Dienst Landelijk Gebied (EZ)	dec. 2010	Een globaal beheerplan is in ontwikkeling.	<ul style="list-style-type: none"> globaal beheerplan begin 2014. Geschat nog ca. 2 jaar nodig voor een beheerplan op maatregelenniveau.
Leekstermeer-gebied	provincie Drenthe	dec. 2010	In concept klaar	<ul style="list-style-type: none"> afh. van herijking; proc. ontwerp-beheerplan 2e helft 2013?
Drentsche Aa-gebied	Dienst Landelijk Gebied (EZ)	juni 2013	In ontwikkeling	<ul style="list-style-type: none"> concept-beheerplan gereed begin 2014. Afhankelijk van PAS en herijking.
Waddenzee en Noorzeekustzone	Rijkswaterstaat	feb 2009	In ontwikkeling	<ul style="list-style-type: none"> start vaststellingsprocedure ontwerp-beheerplan 2014. Bestuurlijk akkoord 2014.
Eems-Dollard	Rijkswaterstaat, EZ, Niedersächsischer Landesbetrieb für Wasser-wirtschaft, Küst und Naturschutz	planning 2014		<ul style="list-style-type: none"> wordt meegenomen in het Duits-Nederlandse Integraal Managementplan Eems-Dollard, start dec. 2010, planning gereed 2014. planning N2000 beheerplan gereed 2016

Voor elk Natura 2000-gebied moet een beheerplan worden opgesteld. Hierin staat wat er moet gebeuren om de natuurdoelen voor dat gebied te halen en wie dat gaat doen. Beheerplannen worden/zijn opgesteld in nauw overleg met eigenaren, gebruikers en andere betrokken overheden zoals gemeenten, waterschappen en provincies.

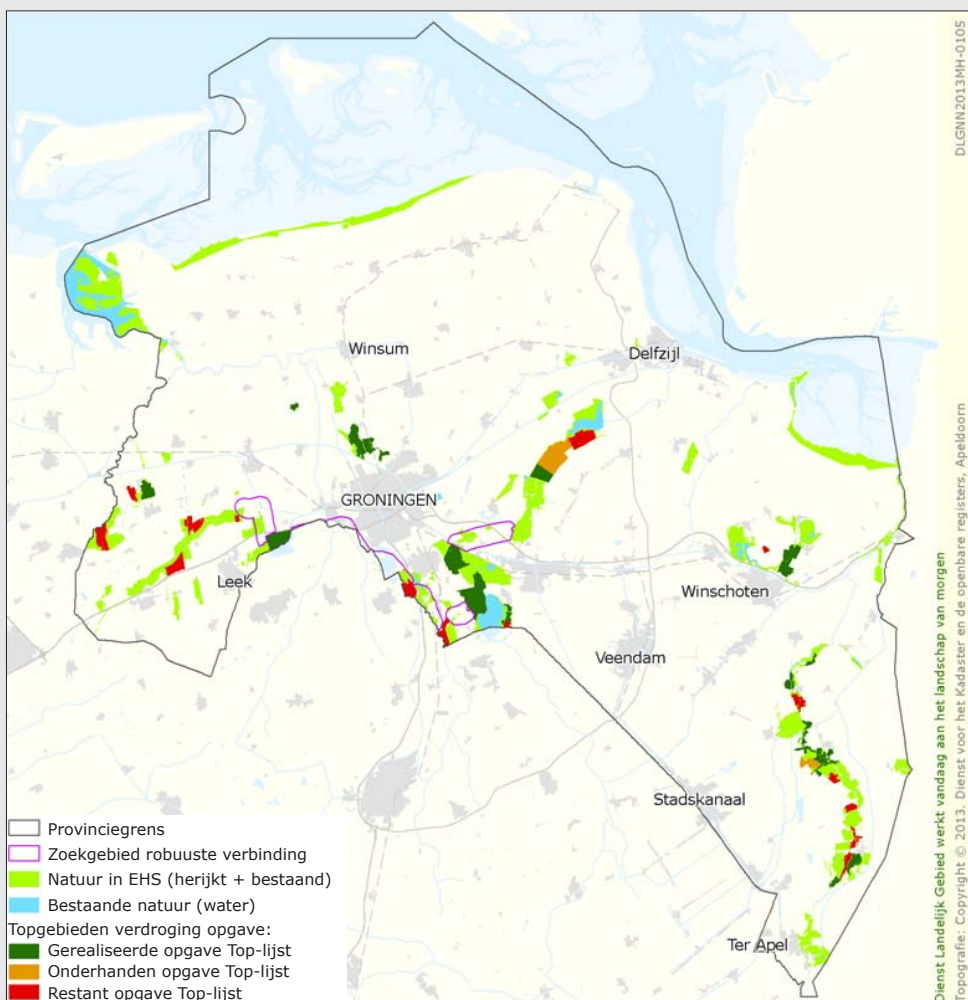
Er is inmiddels een conceptbeheerplan voor bijna elk gebied. Daaruit blijkt dat de Natura 2000-doelen in de gebieden vaak niet zonder het treffen van maatregelen kunnen worden gehaald. In 2014 zal voor bijna elk gebied een (ontwerp)-Natura 2000 beheerplan door ons, en andere betrokken bevoegde gezagen, worden vastgesteld.

1.4.3. Verdroging

Begroting 2014, prestatie-indicator

Afname aantal ha verdroogde natuur

Restantopgave verdroging 1 januari 2013

Voor veel planten en dieren in onze natuurgebieden is er te weinig water of is het water van de verkeerde kwaliteit. Deze verdroogde natuurgebieden liggen als kleine snippers in het landbouwgebied. Om de waterhuishouding voor alle functies te kunnen optimaliseren zijn grotere aaneengesloten natuurgebieden nodig. Dit wordt gerealiseerd met de inrichting van de EHS.

In 2007 hebben we een TOP-lijst opgesteld met gebieden, waar we de verdroging als eerste willen tegen gaan. De kaart laat zien welke gebieden zijn gerealiseerd en welke gebieden we na 2013 nog moeten oppakken. In Westerwolde, Midden-Groningen, Reitdiep en omgeving Zuidlaardermeer zijn maatregelen tegen de verdroging genomen. De komende jaren vragen het Zuidelijk Westerkwartier en het beekdal van de Drentse Aa onze aandacht. Samen met de waterschappen zijn in 2011 meetpunten ingericht om de effecten van onze maatregelen te meten.

2. Water

Ambitie POP

Schone, gezonde en veilige leefomgeving

Doelstelling

Voldoende bescherming tegen overstroming en wateroverlast

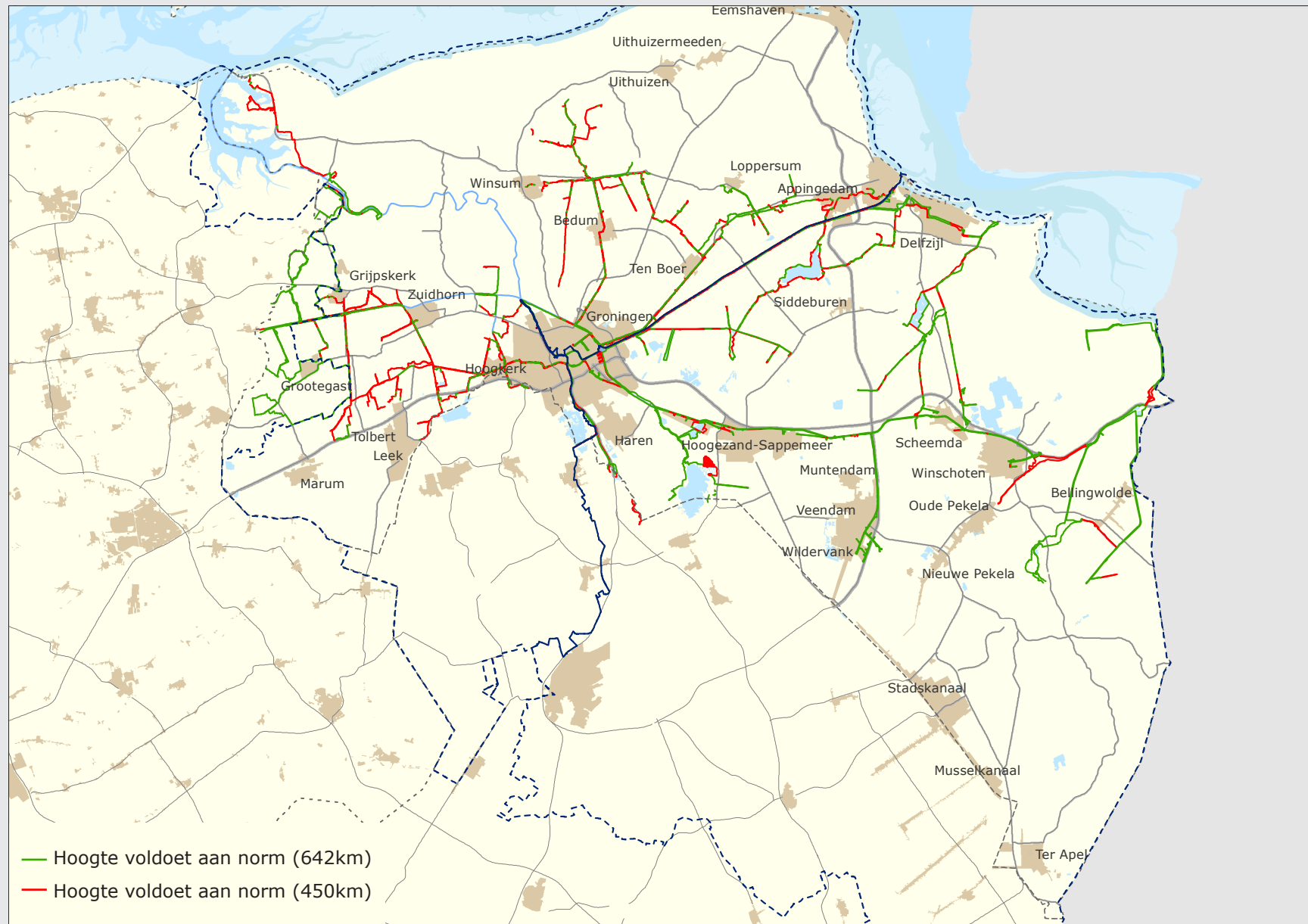
Begroting 2014, prestatie-indicator

Lengte van de regionale waterkering die aan de norm voldoet
Oppervlakte provincie Groningen dat voldoet aan de normering interne wateroverlast

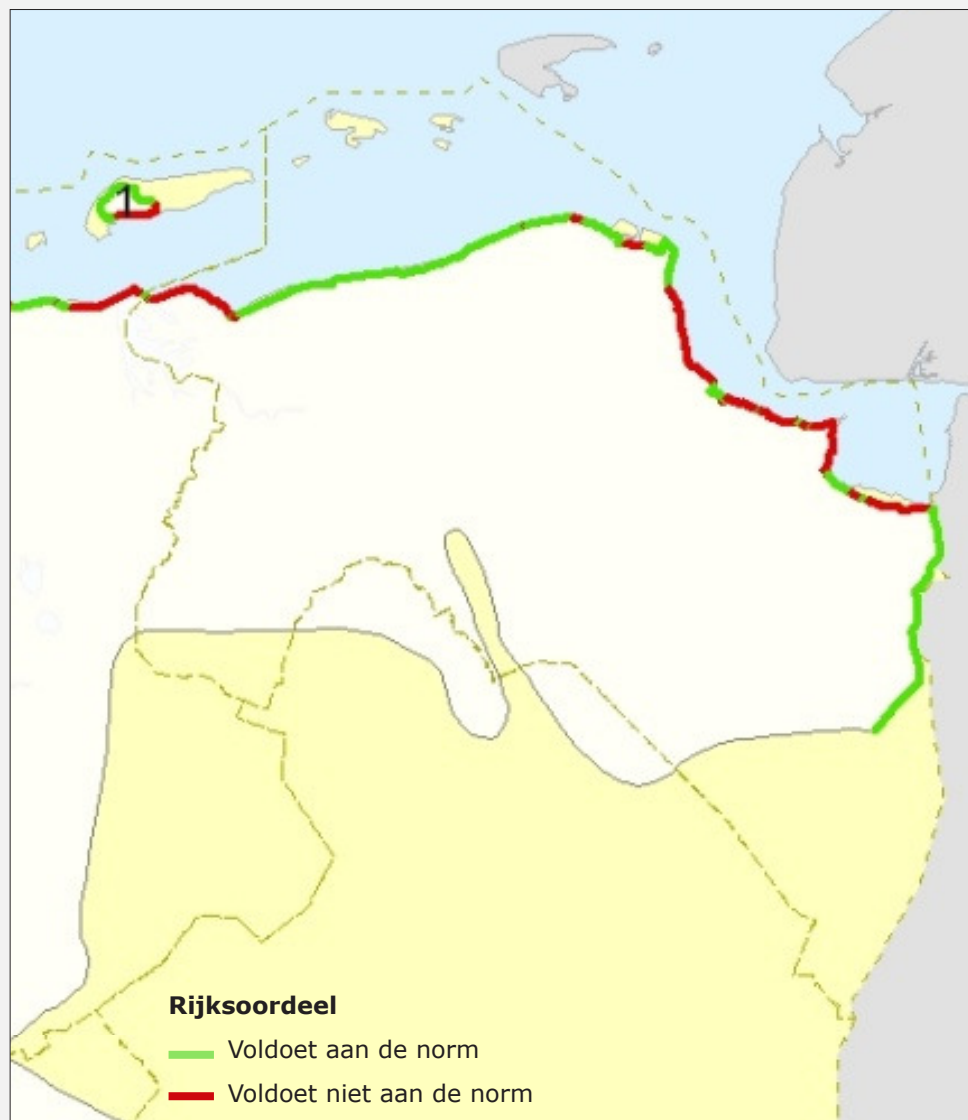
De provincie heeft met de waterschappen afgesproken, dat de regionale waterkeringen in het gebied van het Wetterskip Fryslân in 2015 op hoogte zijn en de keringen in de waterschappen Hunze en Aa's en Noorderzijlvest vóór 1 januari 2020.

2.1. Waterveiligheid

Regionale waterkeringen

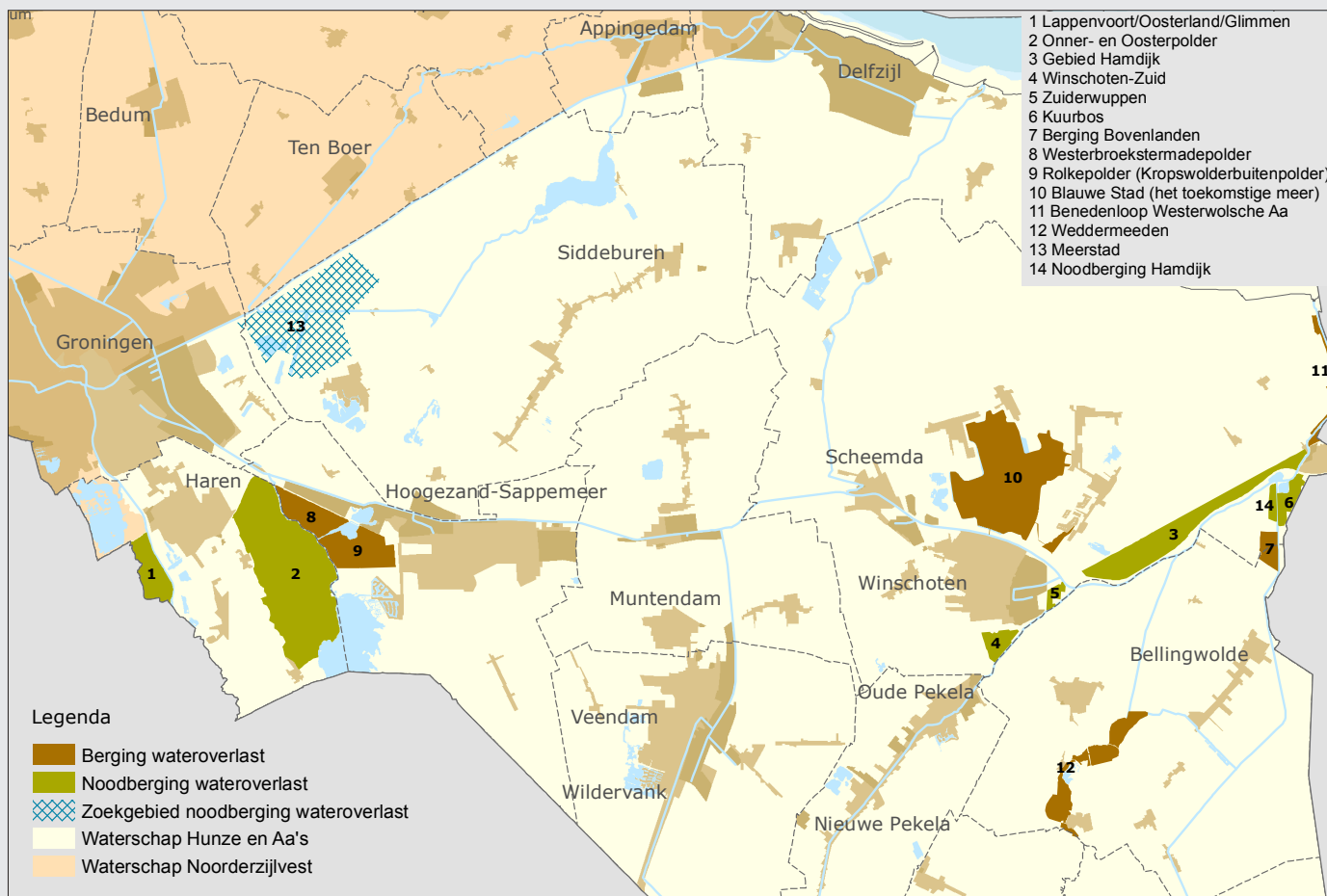
Veiligheidsoordeel primaire waterkering en kunstwerken 2011

Verbetering en op hoogte brengen van de primaire keringen vindt plaats op basis van het 'Hoogwater Beschermingswaterprogramma' van het Rijk.

Waterveiligheid: waterberging

Gerealiseerde waterbergingsgebieden in 2012

Provinciale Staten hebben in 2005 voor de regionale waterkeringen langs de boezems van de waterschappen Hunze en Aa's, Noorderzijlvest en Wetterskip Fryslân, een minimale veiligheidsnorm van 1:100 vastgesteld. Dat betekent, dat deze keringen een waterstand moeten kunnen keren, die gemiddeld éénmaal in de honderd jaar voorkomt. De regionale waterkeringen moeten uiterlijk op 1 januari 2015 aan de norm van 1:100 voldoen.

Om dat te realiseren verhogen de waterschappen hun boezemkaden en richten zij waterbergingsgebieden in, die de provincie heeft aangewezen. Deze waterbergingsgebieden (14 stuks) liggen in het waterschap Hunze en Aa's en hebben een totale capaciteit van ca. 50 miljoen m³ water. Een aantal van deze gebieden is ingezet tijdens de wateroverlast in januari 2012. Eind 2012 waren 10 gebieden met een capaciteit van 45 miljoen m³ inzetbaar.

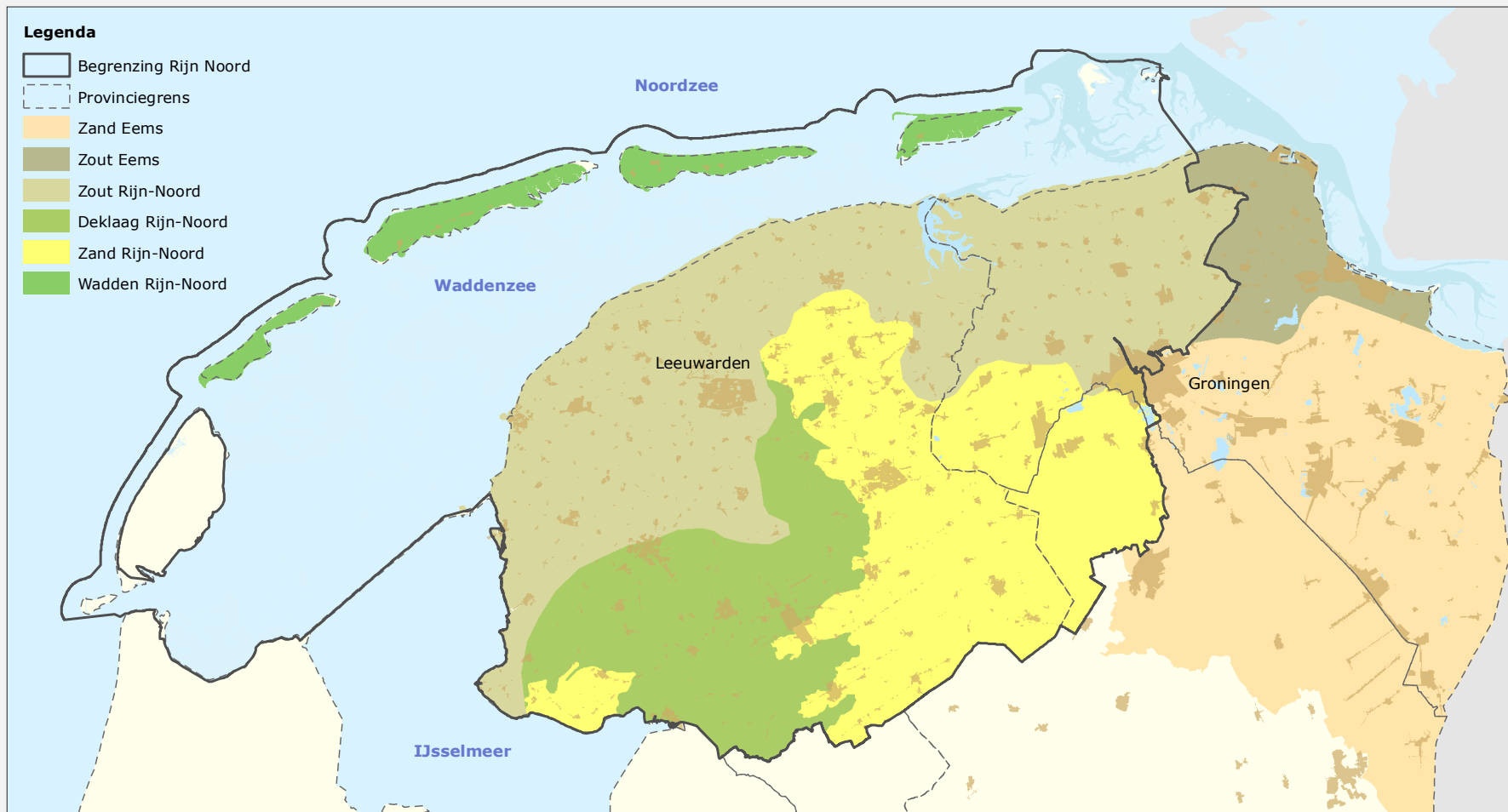
2.2. Grondwaterlichamen

Ambitie POP Doelstelling

Schone, gezonde en veilige leefomgeving
Voldoende schoon water beschikbaar

Het grondwater is van voldoende kwantiteit en kwaliteit. Voor het Lieftingsbroek en het Groningse stukje van de Drentse Aa zijn herstelmaatregelen voorzien in de Natura-2000 beheerplannen.

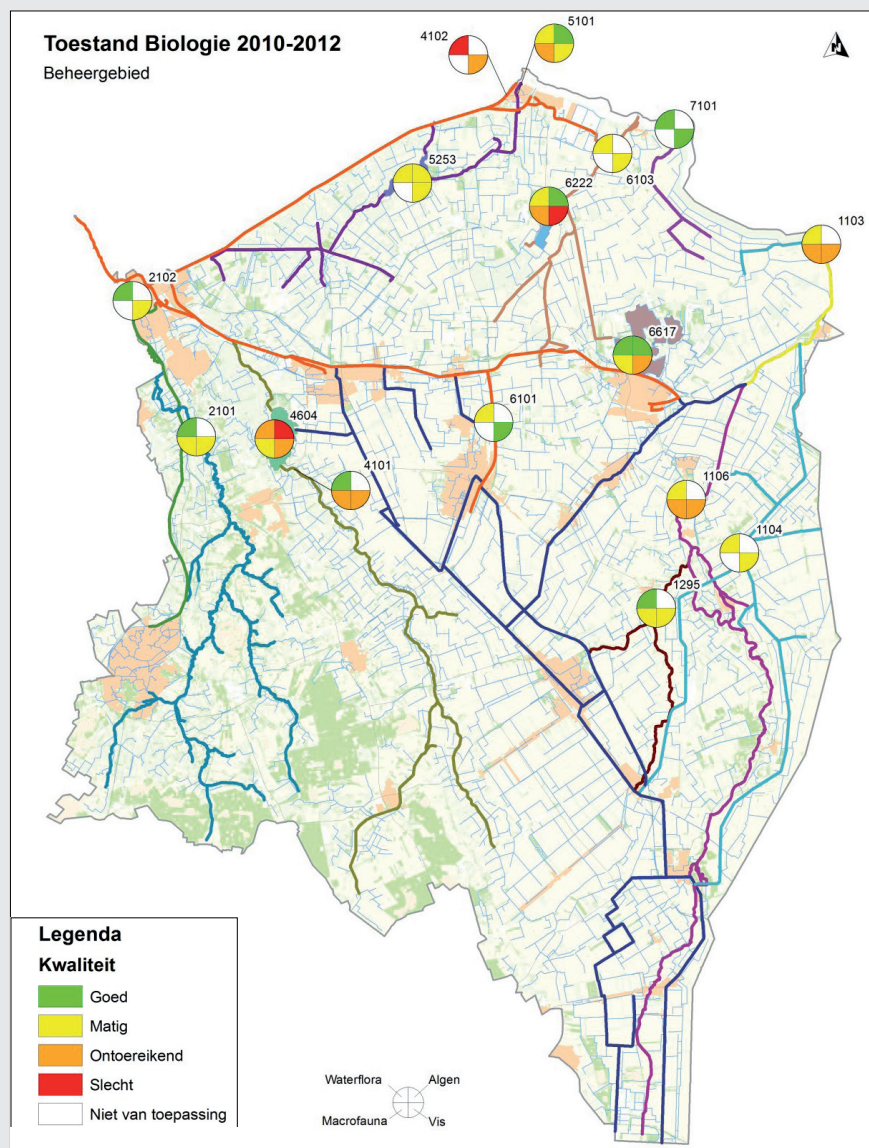
De kwaliteit van de waterwinningen (Onnen - De Punt en Sellingen) is voldoende. Om de kwaliteit van de waterwinningen op lange termijn te garanderen worden zogenaamde gebiedsdossiers opgesteld.

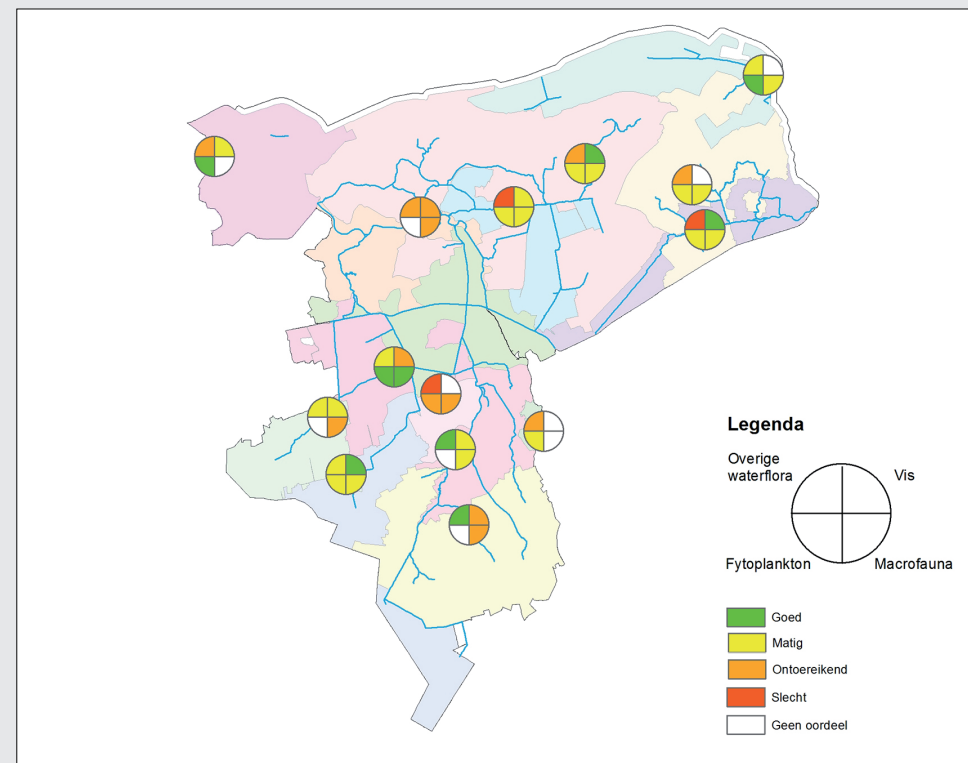
2.3. Waterkwaliteit oppervlaktewater

Waterkwaliteit: Ecologie

Biologische toestand 2010-2012 oppervlaktewaterlichamen waterschap Hunze en Aa's

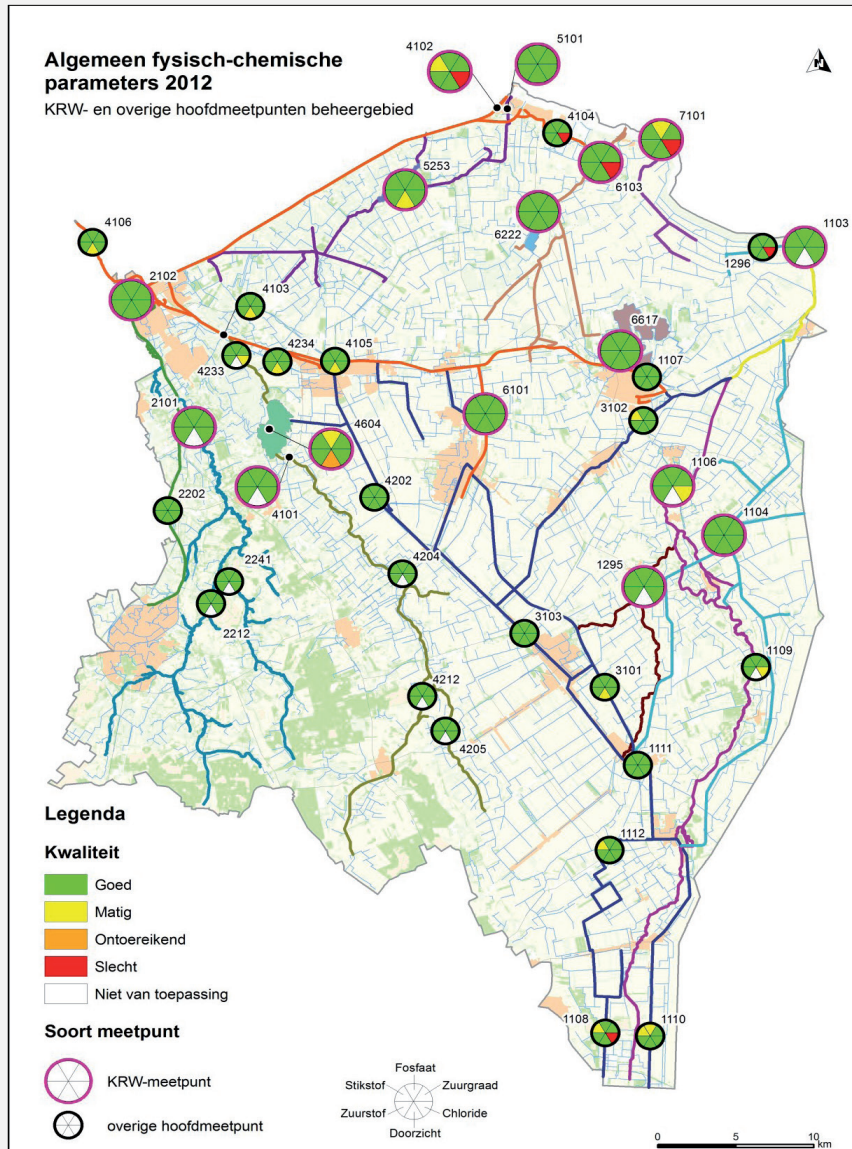
Beoordeling biologische kwaliteitselementen op de Kaderrichtlijn Watermeetpunten van waterschap Noorderzijlvest 2009-2011

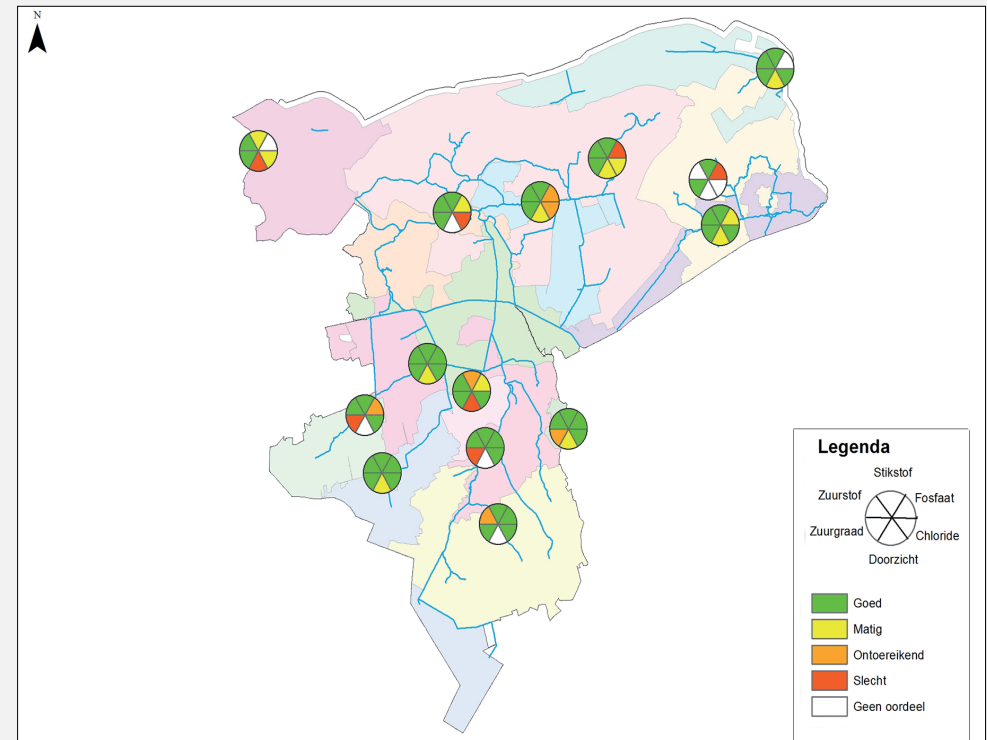
De monitoring van de biologische (c.q. ecologische) parameters geeft aan dat de kwaliteit van het oppervlaktewater in het beheergebieden van waterschappen Hunze en Aa's en Noorderzijlvest nog niet aan de normen voldoet. Aanvullende (inrichting) maatregelen zijn noodzakelijk om de KRW doelstellingen te realiseren. Monitoring van effecten van reeds uitgevoerde maatregelen geeft als trend een voorzichtig positief beeld; vaak variëren de resultaten echter nog sterk.

Waterkwaliteit: Fysisch / chemisch

Beoordeling algemene fysisch-chemische parameters KRW-meetpunten van waterschap Hunze en Aa's 2012

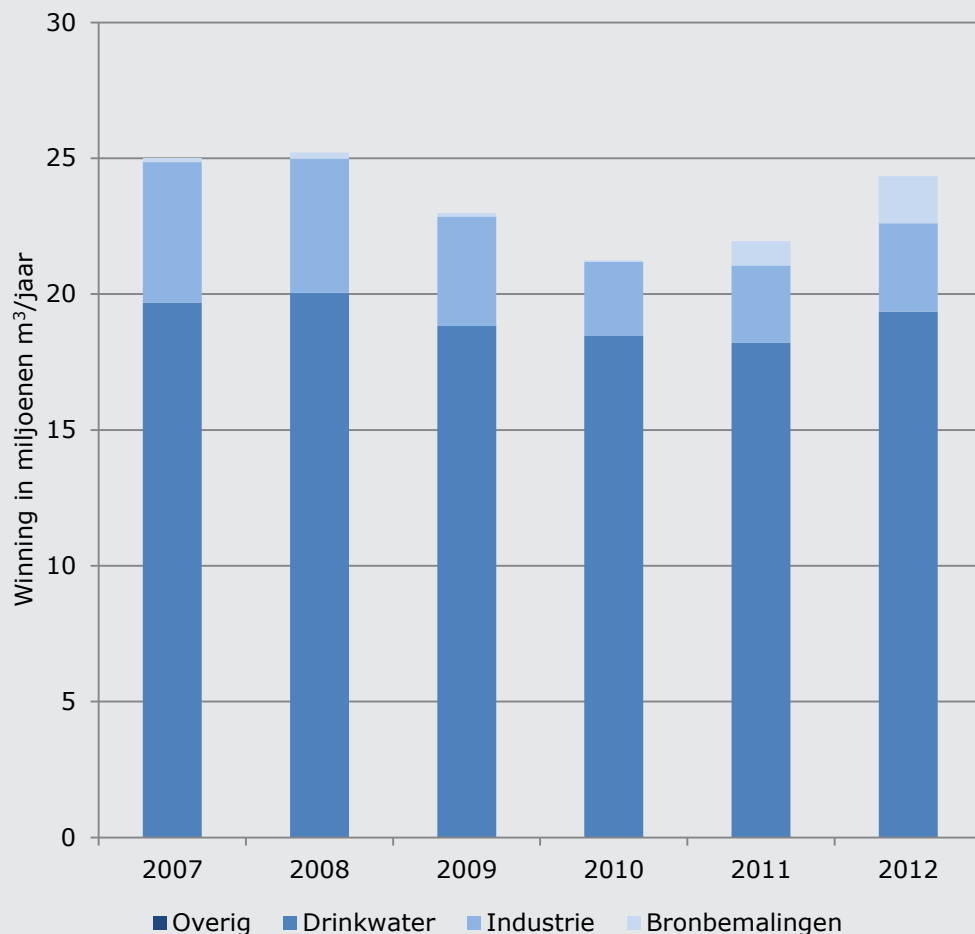
Beoordeling algemene fysisch-chemische parameters KRW-meetpunten waterschap Noorderzijlvest 2011

Voor de (de biologie ondersteunende) fysisch-chemische parameters voldoet de kwaliteit van het oppervlaktewater in zowel de beheergebieden van waterschap Hunze en Aa's als van waterschap Noorderzijlvest op veel meetpunten inmiddels aan de normering. Ook de meerjarige trend is over het algemeen positief, zij het dat vaak de spreiding van jaar tot jaar nog groot is. Lokaal is de waterkwaliteit voor een aantal parameters (fosfaat, stikstof, chloride en/of zware metalen) nog onvoldende. Ook bestrijdingsmiddelen worden, vaak sterk in aard en concentratie verschillend, lokaal nog in normoverschrijdende concentraties aangetroffen.

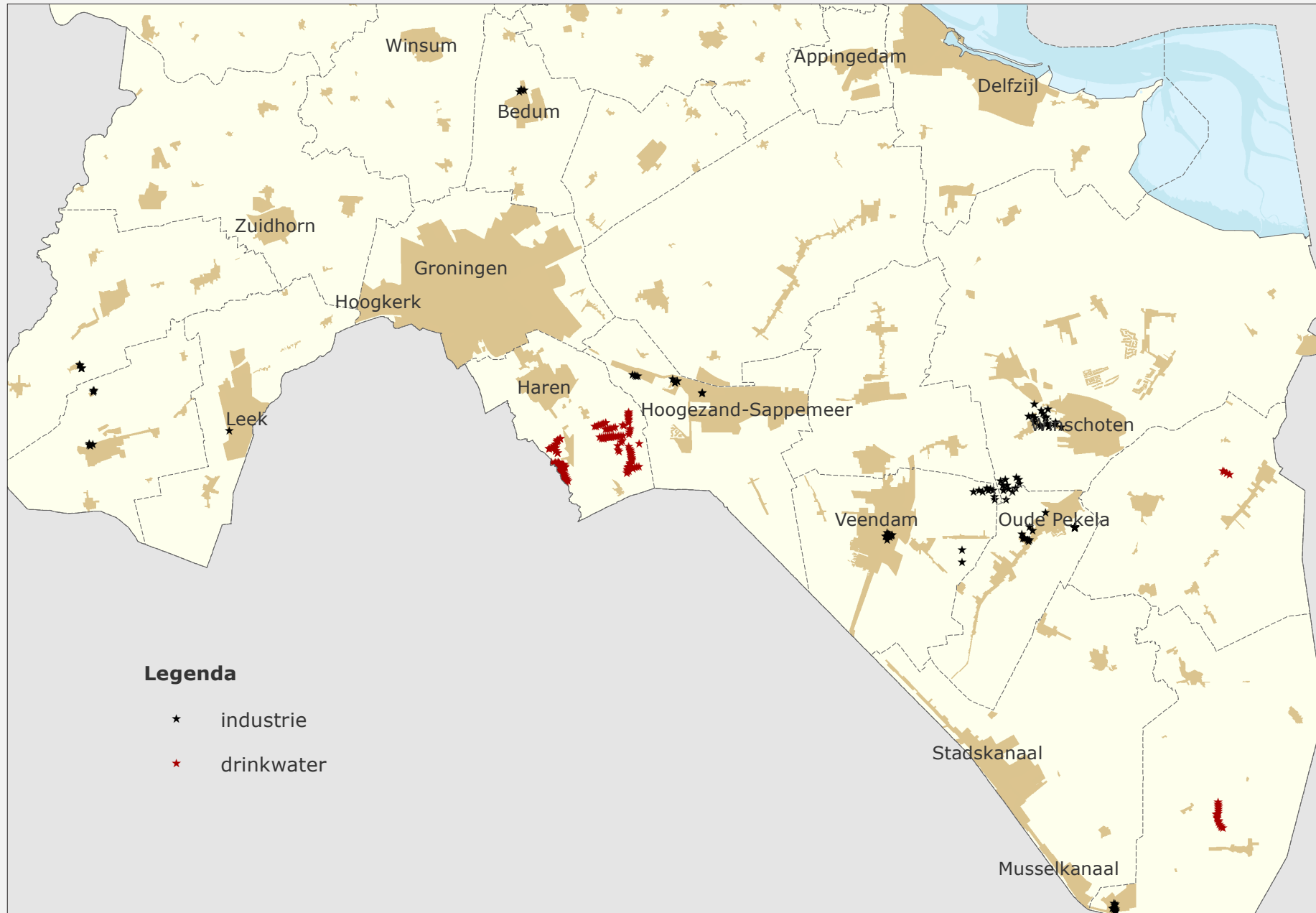
2.4. Grondwater - grondwaterwinning

Grondwaterontrekkingen 2007-2012

De onttrekkingen uit grondwater zijn in de loop de tijd steeds verder afgenomen, met name de industriële onttrekkingen namen sterk in omvang af (circa 60%). De totale onttrekkingen uit grondwater lijken zich nu te stabiliseren op een omvang van circa 23 miljoen m³/jaar.

Vergunde winlocaties grondwater

3. Mobiliteit

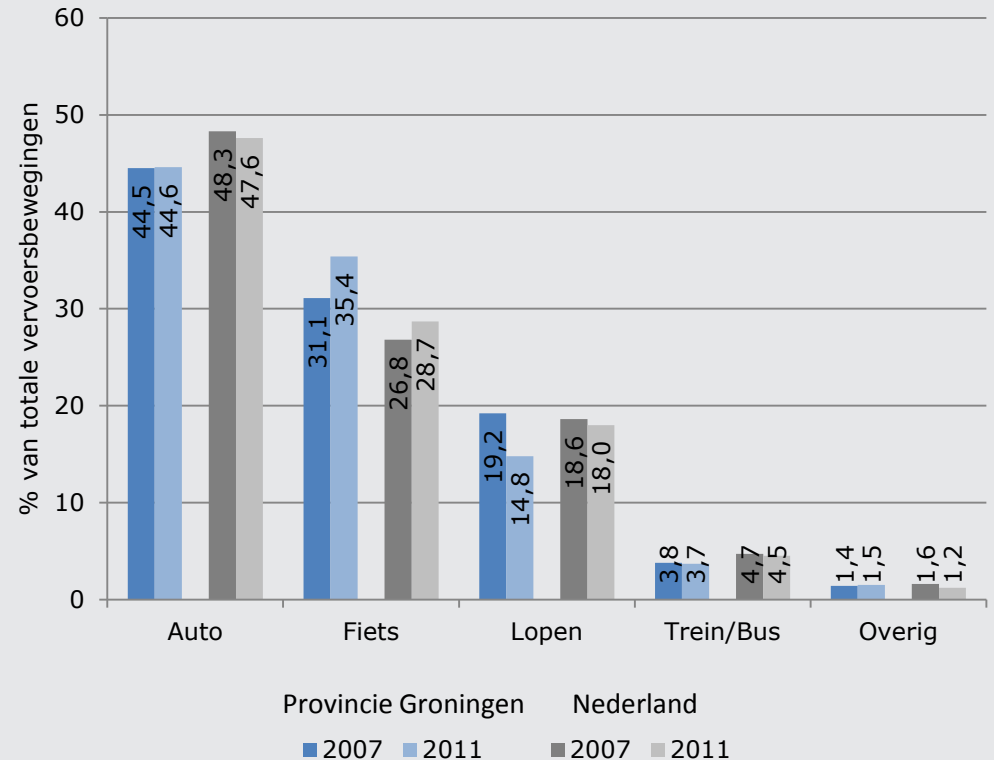
3.1. Bereikbaarheid

Ambitie POP
Doelstelling
Begroting 2014,
prestatie-indicator

Goede bereikbaarheid
Verbetering van de bereikbaarheid
Percentage provinciale wegen met een intensiteit/capaciteit-verhouding groter dan 0,8 moet dalen
Aandeel verplaatsingen met de fiets moet toenemen
Het aantal reizigerskilometers met de bus (in miljoen km)
Het aantal reizigerskilometers met de trein (in miljoen km)

3.1.1 Modal split

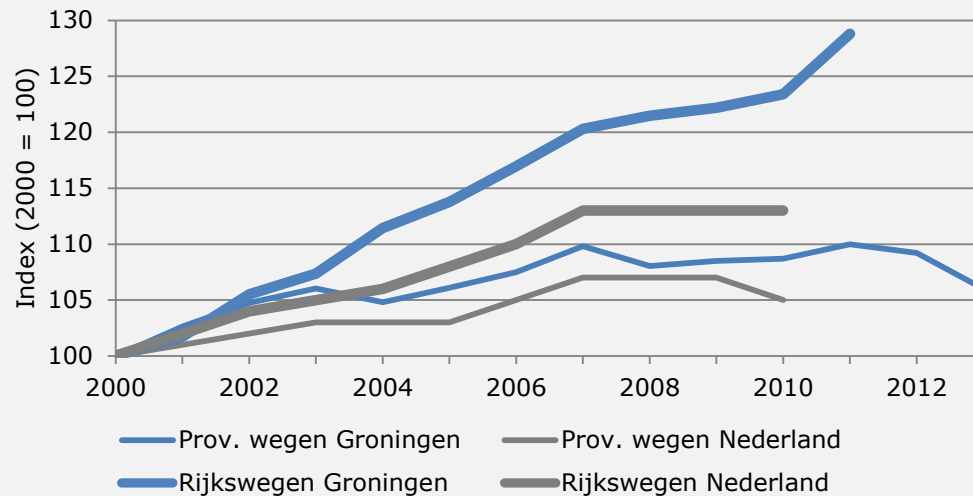
Modal split 2007-2011

In de verdeling over de verschillende vervoerwijzen (modal split) is bij het aantal verplaatsingen in onze provincie stabiel: bij de autobestuurder/-passagier (44,5% in 2007 en 44,6% in 2011) en bij de trein/bus (3,8% en 3,7%). Het landelijk gemiddelde vertoont hier een lichte daling.

Het aantal verplaatsingen met de fiets ligt in 2007 4,3% hoger dan het landelijk gemiddelde en stijgt in de periode 2007-2011 ook sterker (van 31,1 % in 2007 naar 35,4% in 2011).

Groei autoverkeer 2000-2012

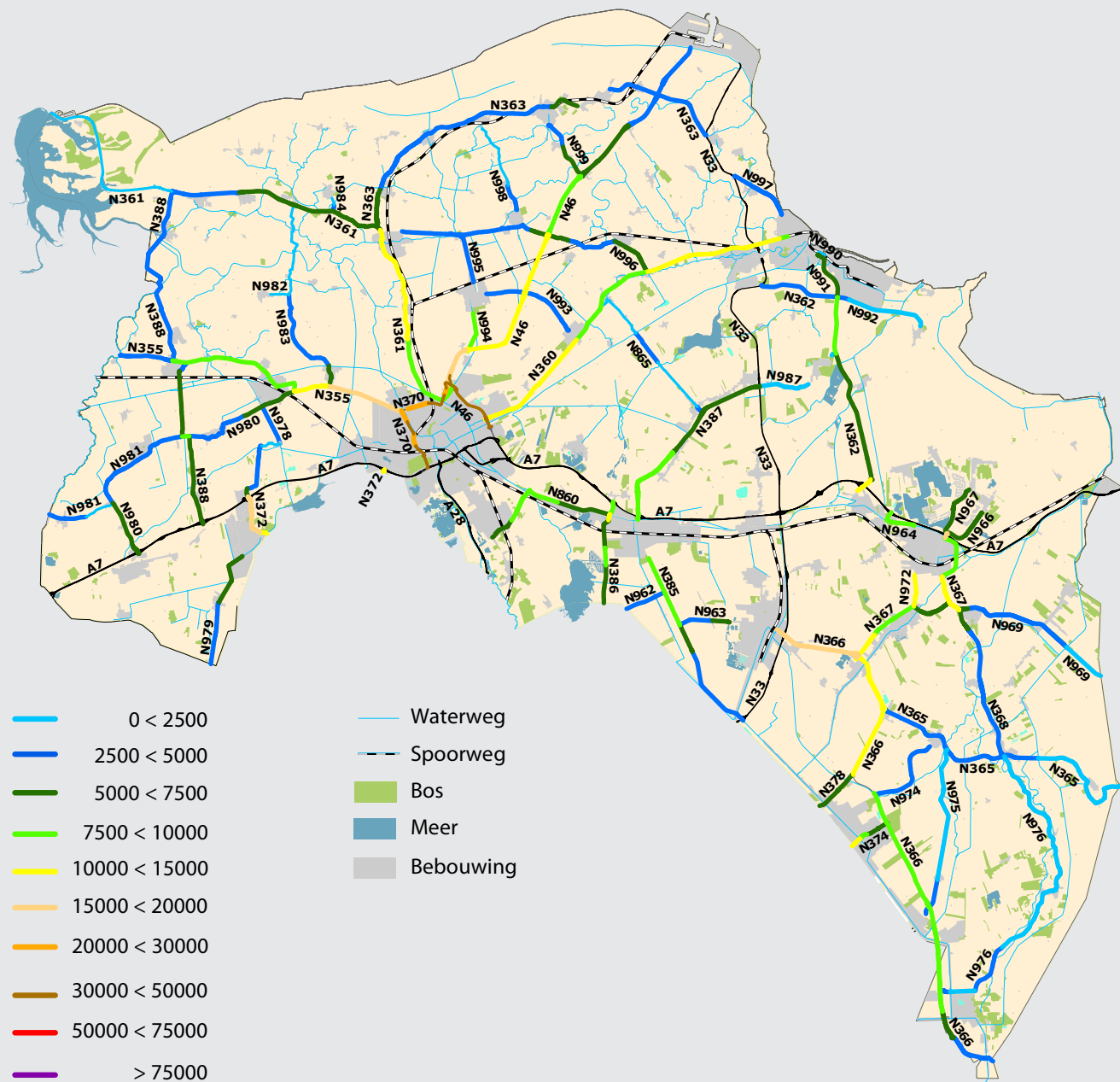
De toenemende concentratie van bevolking en werkgelegenheid in de stad Groningen en de krimp buiten de stad is ook terug te zien in het verkeer en vervoer. Het drukste vervoer vindt plaats naar de stad, met de sterkste groei op de verbindingen met de hoogste kwaliteit: de rijkswegen, de hoogwaardige buslijnen en de treinverbindingen. Dat leidt ook tot toenemende capaciteitsproblemen. De MIT- en RSP-projecten die dit moeten oplossen worden de komende jaren worden uitgevoerd.

Krimp leidt in de provincie niet automatisch tot afnemende verkeersintensiteiten.

Het verdwijnen van voorzieningen uit dorpen leidt tot een grotere mobiliteit over langere afstand.

Het autoverkeer is op de provinciale wegen in Groningen tussen 2007 en 2012 gestabiliseerd. De stagnerende economische groei is een belangrijke factor. Maar er is ook een verschuiving tussen provinciale wegen en rijkswegen. Door verkeersveiligheidsmaatregelen op onze provinciale wegen en door snelheidsverhogingen op de rijkswegen (eerst van 100 naar 120 en nu naar 130 km/u) zijn rijkswegen relatief aantrekkelijker geworden.

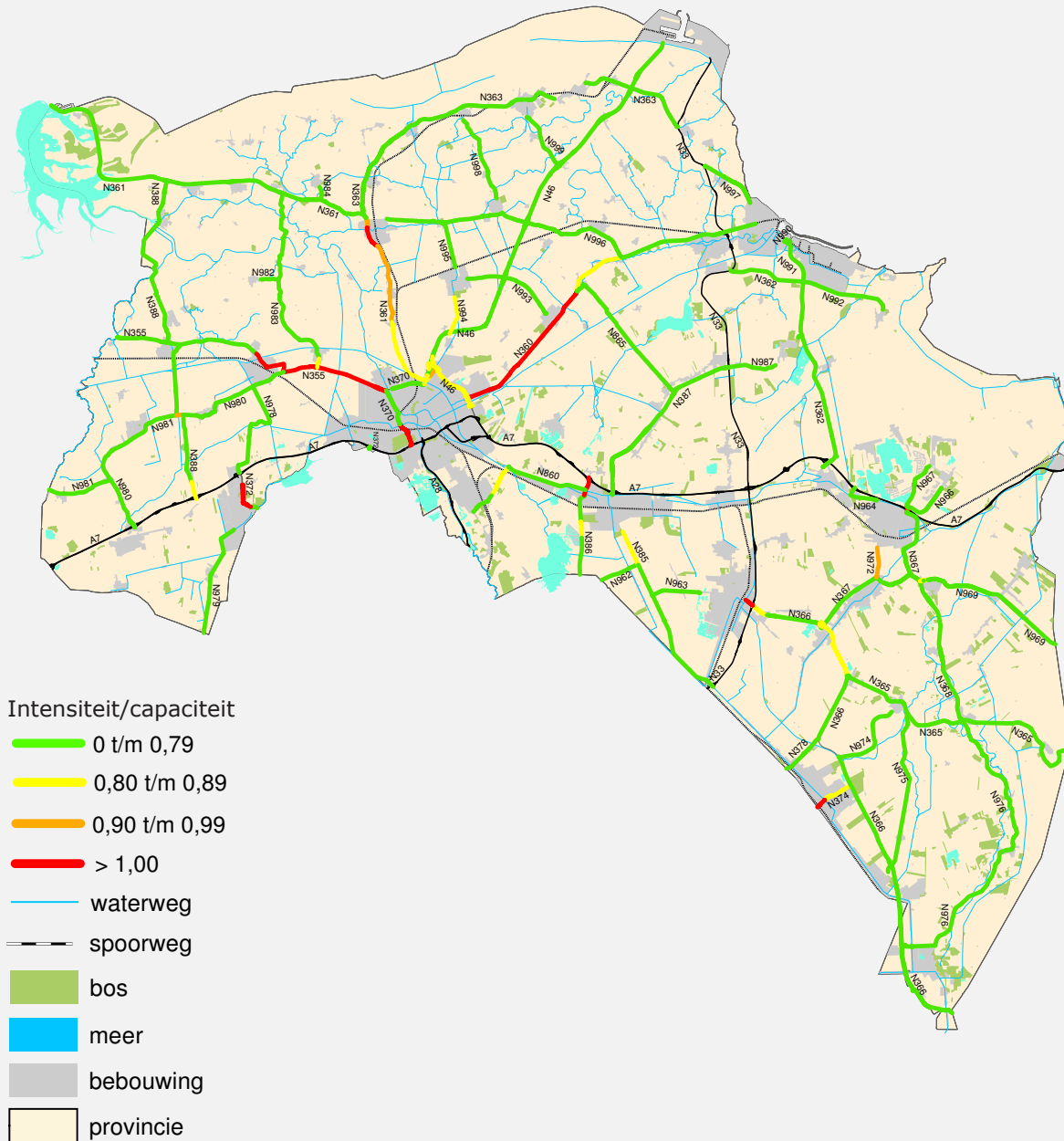
Verkeersintensiteiten provinciale wegen 2012 (motorvoertuigen per gemiddelde werkdag)

Kans op filevorming / oponthoud provinciale wegen 2012

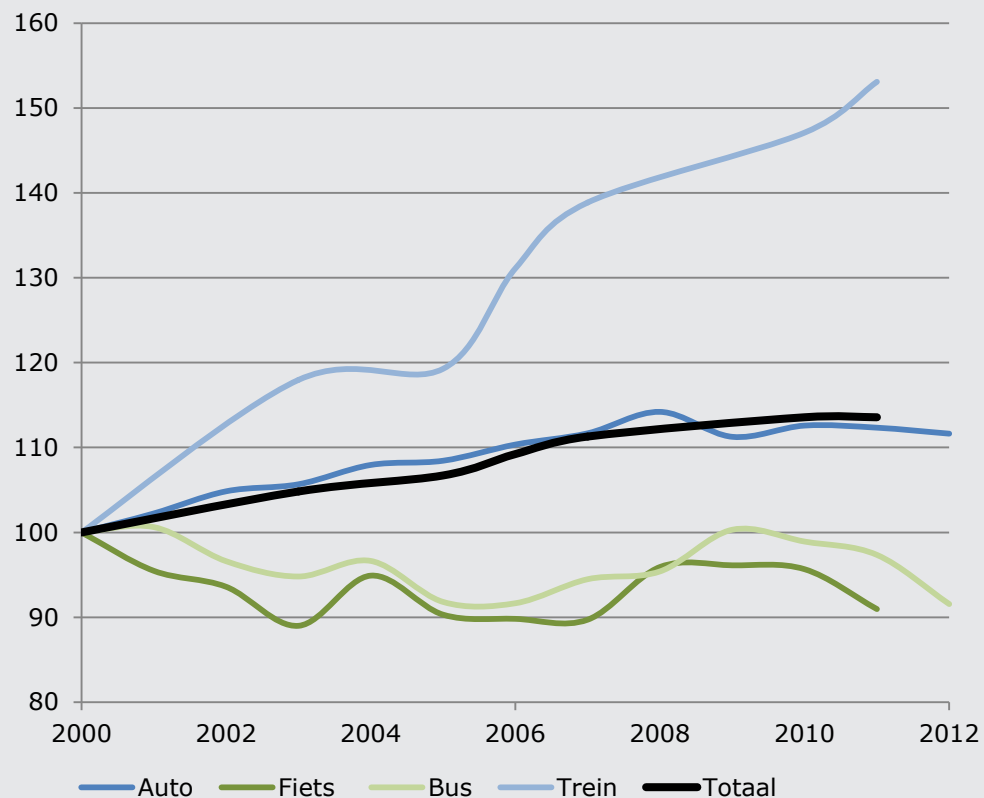
De kans dat een weggebruiker te maken krijgt met oponthoud op een provinciale weg doet zich in 2012 voor op 17,7% van het provinciale wegennet en dan met name in de spitsen. In 2006 lag dit percentage nog op 15,2%. Dit onderschrijft het belang van de MiT-en RSP-projecten die de komende jaren in uitvoering komen.

Op de rijkswegen in onze provincie liggen de wegvakken met kans op oponthoud ook in en rond de stad Groningen (A7 en A28) en op het knooppunt N33/A7 bij Zuidbroek.

3.1.2. Bereikbaarheid agglomeratie¹ Groningen

Ontwikkeling pendel (Agglomeratiecordon 2000-2012)(index 2000=100)

Bron: Regio Groningen-Assen

Cordon = denkbeeldige cirkel om Groningen en Haren. Op punten waar de cirkel wegen/spoorwegen kruist, is het verkeer geteld.

Pendel = verkeer dat agglomeratie inkomt of uitgaat.

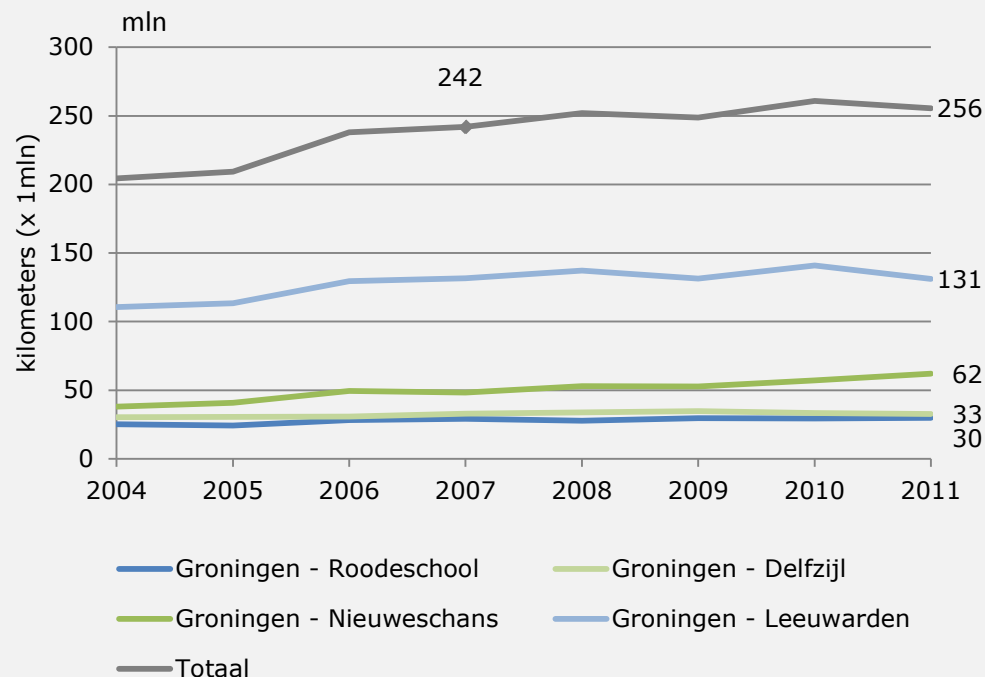
¹Agglomeratie Groningen = gebied Groningen/Haren

Dagelijks zijn er ongeveer 370.000 vervoersbewegingen van en naar de stad Groningen (situatie 2011). Circa 73% komt met de auto, 23% met de bus en 4% op de fiets. De in- en uitgaande pendel is in de periode 2000-2011 sterk gegroeid, vooral op de T-structuur (12-18%). De grootste stroom komt vanuit het zuiden. De pendel vanuit het noorden is relatief weinig toegenomen of stabiel gebleven.

De ontwikkeling van het busgebruik wordt sterk beïnvloed door de kwaliteit van de dienstverlening: bijvoorbeeld de bezuinigingen in het begin van de eeuw, de kwaliteitsverbeteringen in de latere aanbestedingen en het opheffen van Q-liners vanaf Veendam doordat de trein Veendam-Groningen is gaan rijden, zijn terug te zien in de grafiek. De HOV-buslijnen doen het door de hogere frequenties, de betere reisinformatie en de koppeling met de P+R's bij de stad Groningen de laatste jaren erg goed.

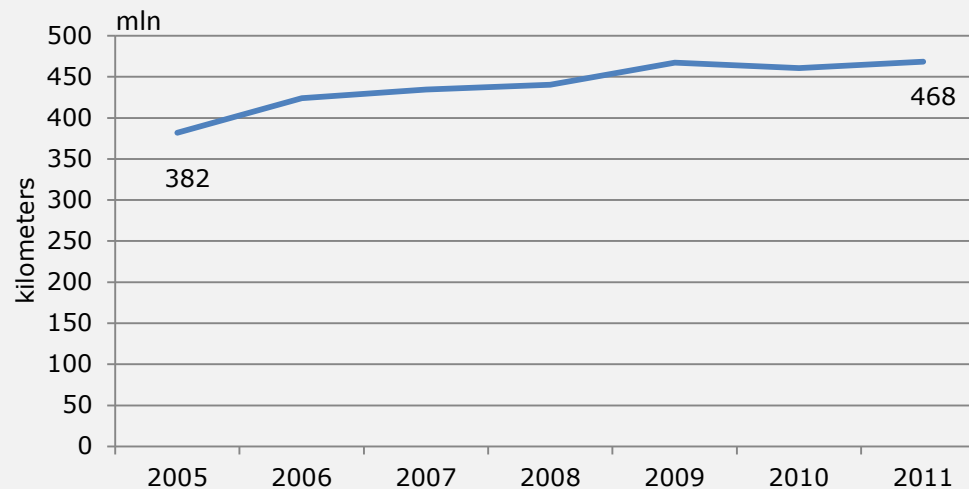
3.1.3. Openbaar vervoer

Ontwikkeling reizigerskilometers noordelijke spoorlijnen 2004-2011

In totaal zijn er in 2011 met de trein op de vier regionale spoorlijnen 255,6 miljoen reizigerskilometers verreden. Dit is 25,1% meer dan de 204,3 miljoen reizigerskilometers in 2004.

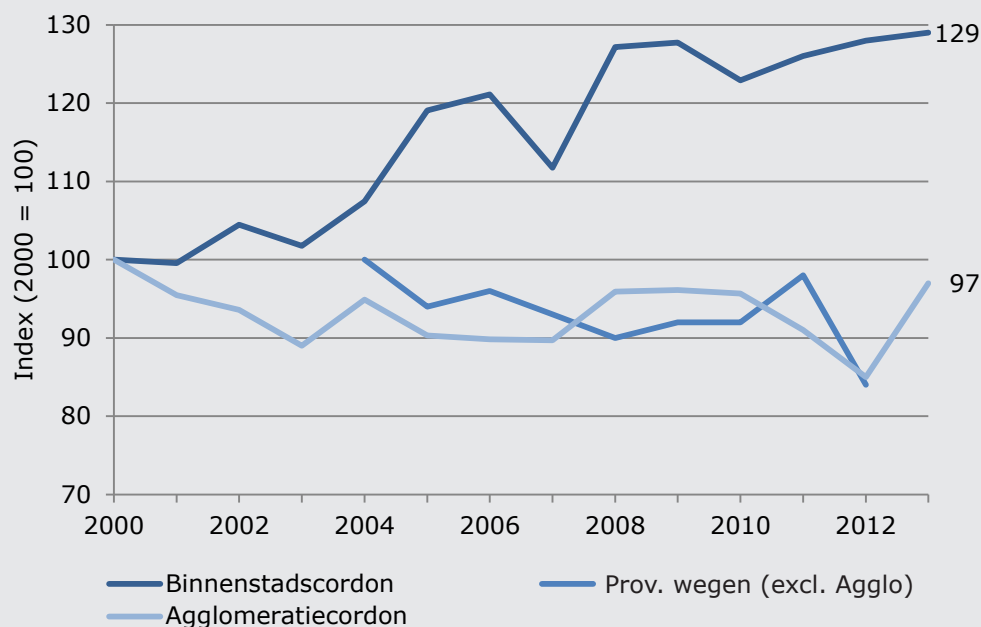
Reizigerkilometer bus concessie Groningen- Drenthe 2005-2011

Het aantal reizigerskilometers met de bus in het totale concessiegebied provincie Groningen/gemeente Groningen/provincie Drenthe is geleidelijk aan gestegen van circa 420.000 in 2007 tot bijna 470.000 in 2011. In de cijfers in afzonderlijke jaren spelen de economische situatie (vanaf 2008), stakingen (in 2008), extreme winterse invloeden (2010) en het woon- en reisgedrag van studenten (blijven steeds meer thuis wonen) een rol.

3.1.4. Fietsverkeer

Ontwikkeling (brom-)fietsverkeer 2000-2012

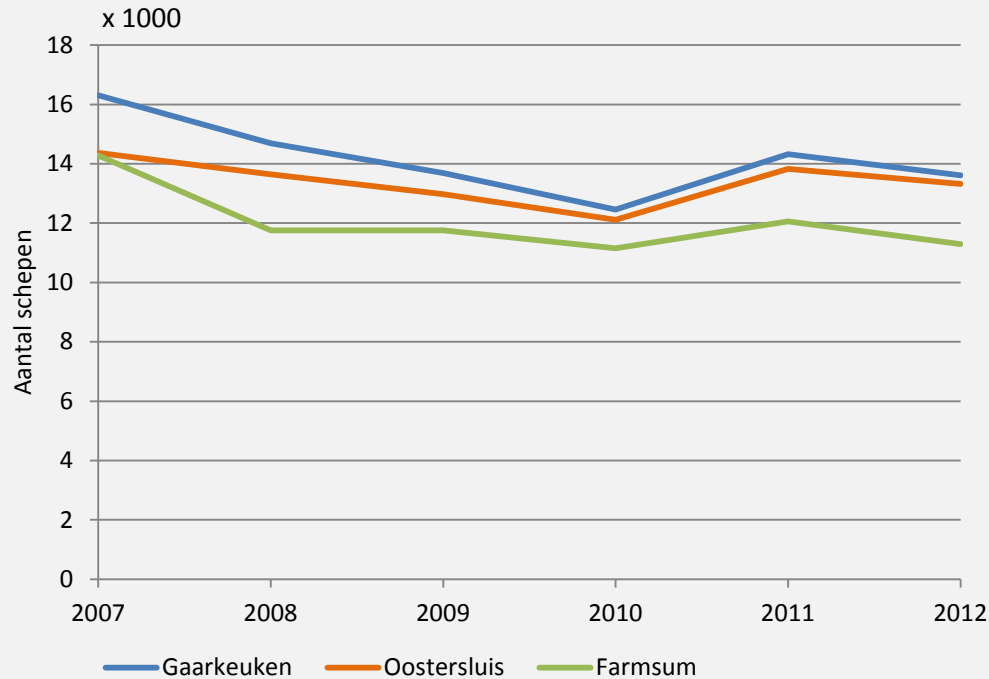
Het gebruik van de fietspaden langs provinciale wegen is in de periode 2004-2008 licht gedaald om vervolgens weer te stijgen tot in 2011. In 2012 hebben we te maken met een daling naar 85. Dit laatste zou er mee te maken kunnen hebben dat het (brom) fietsverkeer sterk weersafhankelijk is.

Op de fietspaden op het agglomeratiecordon Groningen/Haren is het beeld, na een afname in de periode 2001-2007, in de periode 2008-2010 stabiel gebleven op 96% ten opzichte van 2000. Ook hier is vanaf 2010 een daling opgetreden naar 85 in 2012.

Het (brom)fietsverkeer op het cordon rond de binnenstad van Groningen laat, opvallend genoeg, een stijging zien van 28 % in 2012 ten opzichte van 2000.

3.1.5. Vaarwegen

Aantal schepen beroepsvaart vaarweg Lemmer-Groningen-Delfzijl
2007-2012

In de loop der tijd zien we een lichte afname van het aantal scheepvaartpassages en een toename van het tonnage per schip. Per saldo blijft de vervoersprestatie de afgelopen jaren globaal gelijk. De laatste trend is dat er een verschuiving van de weg naar de vaarweg plaatsvindt. Oorzaken zijn enerzijds de toenemende kosten en vertraging van vervoer over de weg. Anderzijds neemt de aantrekkelijkheid van het vervoer over water toe door de opwaardering van de hoofdvaarweg.

3.2. Verkeersveiligheid

Ambitie POP

Goede bereikbaarheid

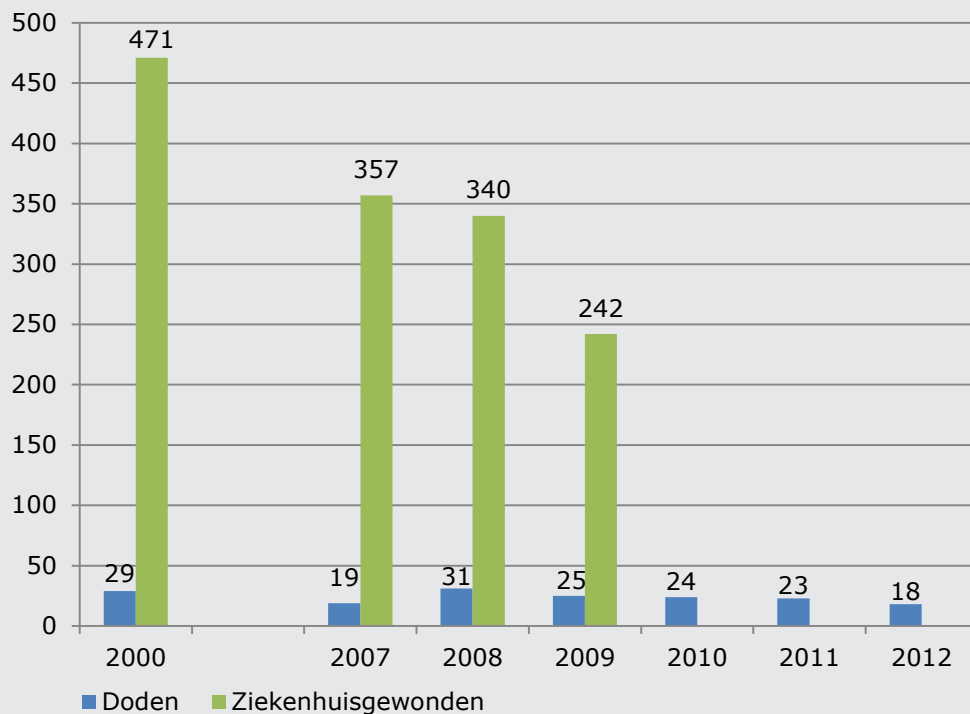
Doelstelling

Veilig verkeer

**Begroting 2014,
prestatie-indicator**

Aantal verkeersdoden

Doden en ziekenhuisgewonden 2007-2012

In de periode 2007-2009 is sprake van een daling van het aantal ziekenhuisgewonden (357 in 2007 naar 242 in 2009). In verband met een wijziging in de politieregistratie zijn er vanaf 2010 geen betrouwbare cijfers over het aantal ziekenhuisgewonden. Daarom zijn deze gegevens niet opgenomen in de grafiek.

Waren er aan het begin van deze eeuw jaarlijks tussen de 40 à 55 dodelijke slachtoffers, de laatste 10 jaar fluctueert het aantal rond de 25 dodelijke slachtoffers.

4. Milieu

4.1. Bodemkwaliteit

Ambitie POP	Schone, gezonde en veilige leefomgeving
Doelstelling	Goede bodemkwaliteit
Begroting 2014, prestatie-indicator	Percentage gerealiseerde locaties van de lijst Aanpak Spoed

4.1.1. Bodem en ondergrond

Bodemdaling

Naast zetting en oxidatie vindt er bodemdaling plaats als gevolg van het onttrekken van aardgas bij Slochteren en verschillende kleinere velden in de provincie vanaf de jaren '60.

Het gas zit onder druk op ongeveer 3 kilometer diepte in een poruze gesteentelaag, zoals een zandsteenlaag. Als het gas is weggehaald, draagt alleen nog de zandsteenlaag de bovenliggende drie kilometer gesteente. Hierdoor kan de laag in elkaar gedrukt worden, wat aan de oppervlakte merkbaar is als bodemdaling. Soms treedt die daling heel geleidelijk op, soms als een aardshok. De maximale bodemdaling boven het Groningengasveld zal naar verwachting uitkomen op 42 cm in 2050). Op lokale schaal veroorzaakt ook zoutwinning bodemdaling.

Zowel de winning van aardgas als de winning van zout hebben een daling van de bodem tot gevolg waardoor delen van de provincie nog lager komen te liggen.

Bodemdalingdooraardgaswinning

Volgens de nieuwste prognose zal de maximale bodemdaling door aardgas- winning in 2050 uitkomen op ongeveer 42cm(tussende 38 cm. en 48 cm.) in de omgeving van Loppersum. Ten noorden van Kloosterbuuren en ten zuiden van Pekelais deze bodemdaling nihil. Na 2050 wordtgeenverdere bodemdaling als gevolg van de aardgaswinning verwacht.

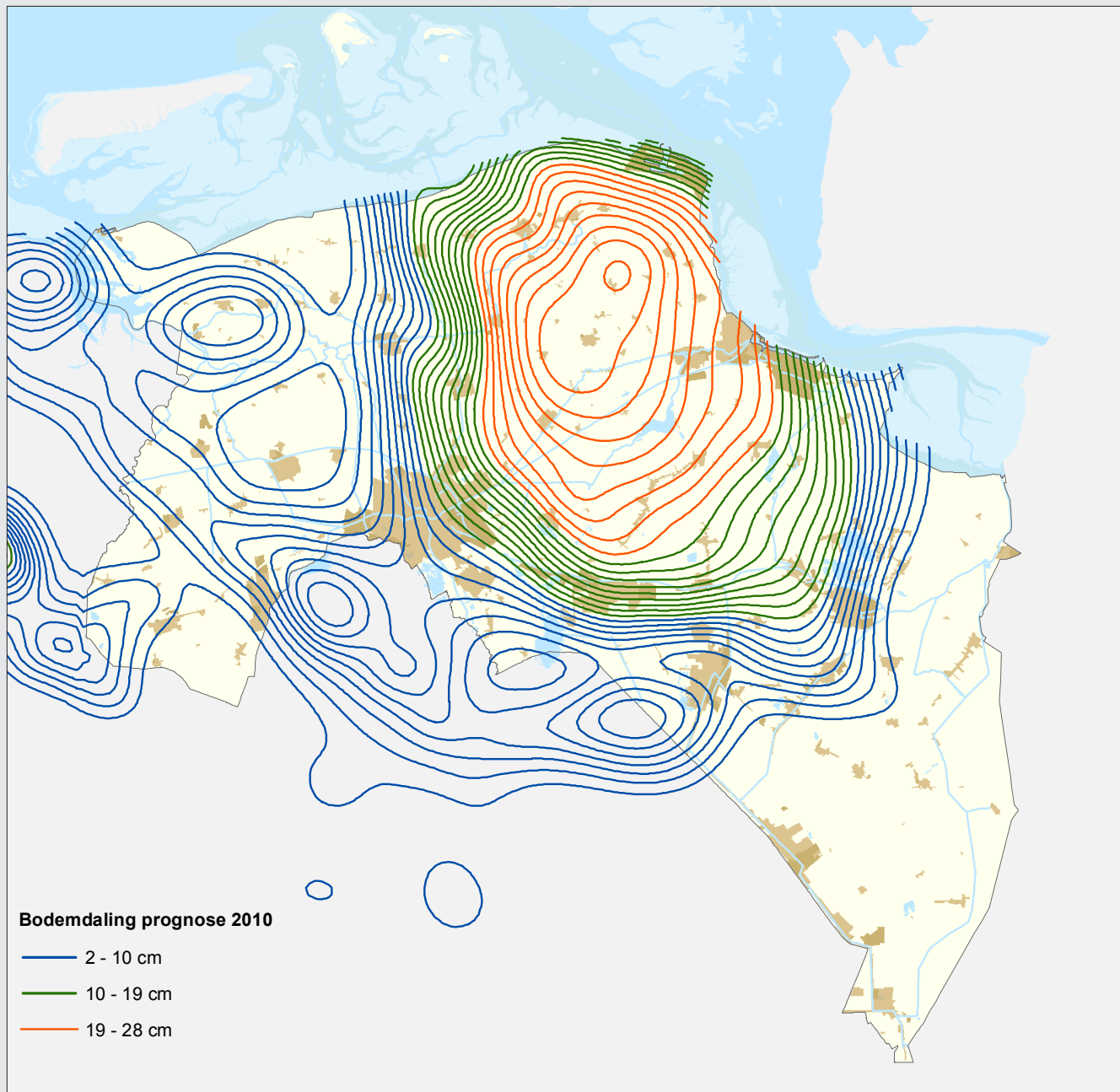
Bodemdalingdoorzoutwinning

Zoutwinning veroorzaakt ook bodemdaling, maar deze is veel lokaler van aard dan de bodemdaling door aardgaswinning. Tot 2018 wordt in omgeving Heiligerlee een maximale daling van ca. 18 cm verwacht en bij Zuidwending van ca. 8,5 cm verwacht. Nabij Veendam zal naar verwachting door de zoutwinning in 2025 een daling zijn opgetreden van maximaal 65 cm.

Bodemdalingdoorgas- enzoutwinning

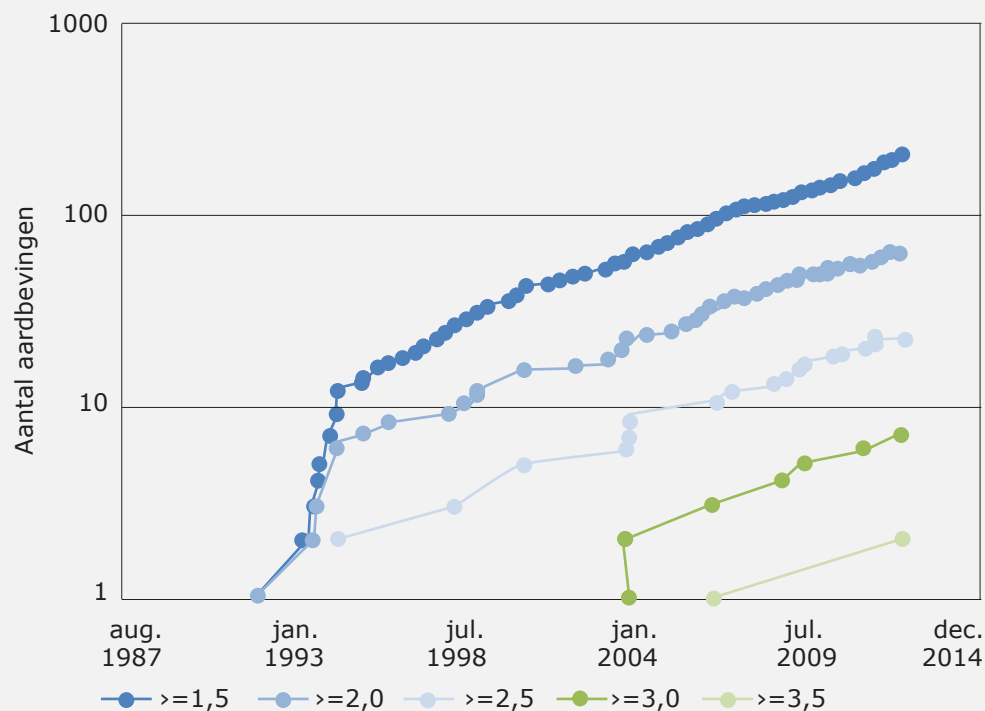
De bodemdaling door aardgaswinning bij Heiligerlee is ca. 14 cm. wat samen een bodemdaling van 32 cm.vormt. Bij de andere twee locaties is de bodemdaling door de aardgaswinning ca. 10cm. Hetgeen samen 19 respectievelijk 75cm maakt.

Bodemdeling prognose 2010

4.1.2. Aardbevingen - frequentie en samenhang gaswinning

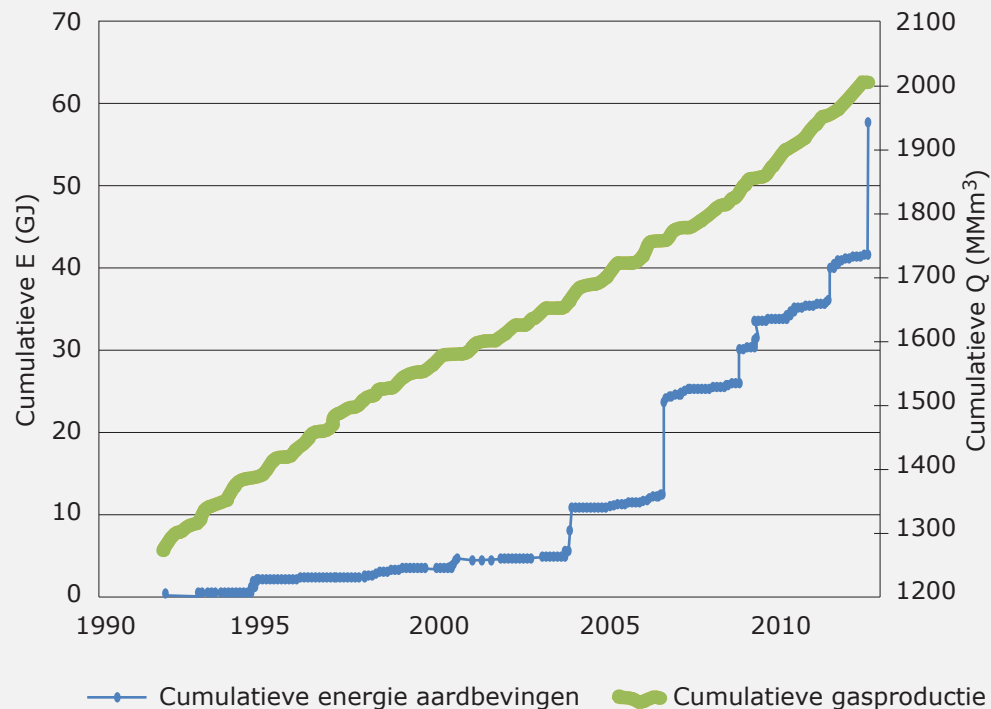
Aantal aardbevingen naar magnitude 1987-2013

Bron: Staatstoezicht op de Mijnen (2013)

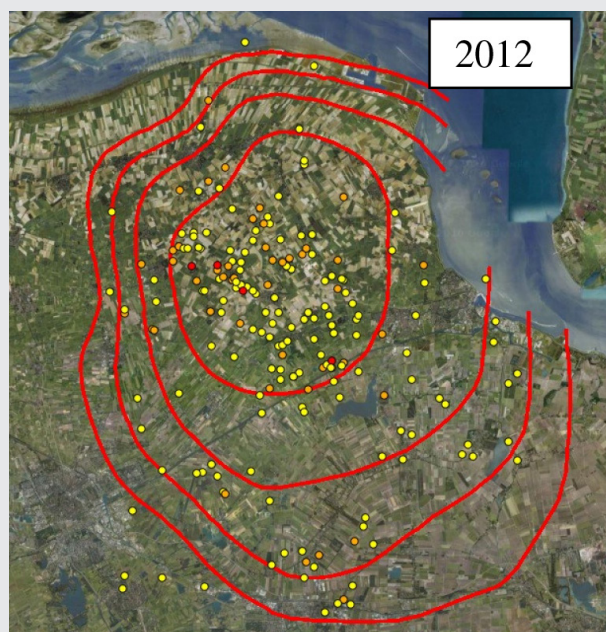
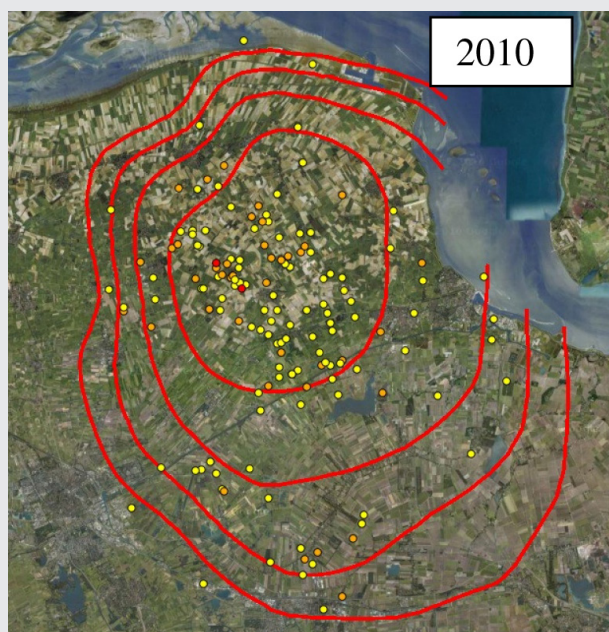
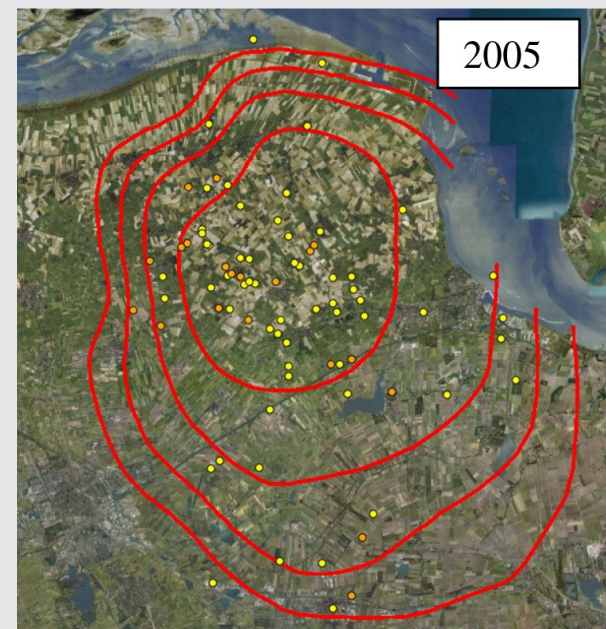
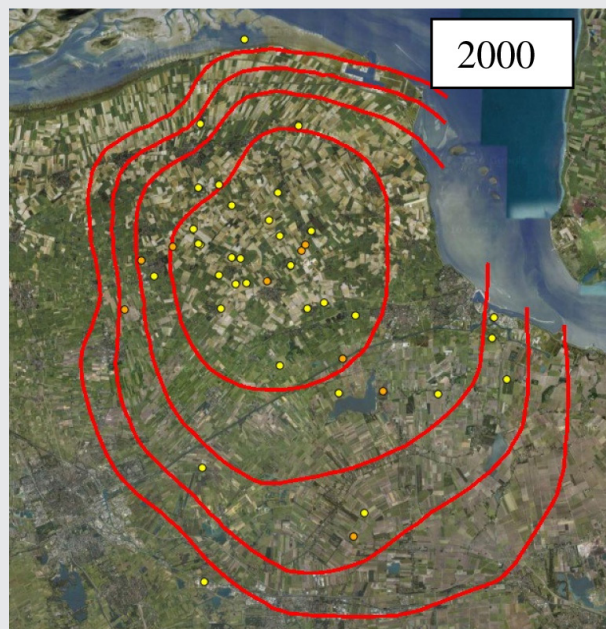
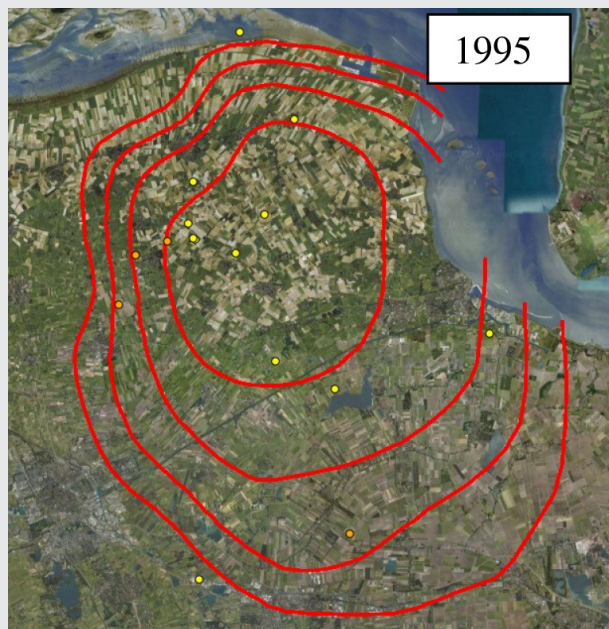
In januari 2013 bracht Staatstoezicht op de mijnen een rapport uit waar bovenstaande grafieken aan zijn ontleend. De linker grafiek geeft het aantal aardbevingen naar zwaarteklasse weer. De rechter geeft de opgetelde gasproductie (oranje) en de opgetelde kracht van de aardbevingen in het gasveld (blauw). Rond 2002-2003 treedt er een versnelling op in de winning uit het veld.

Samenhang snelheid gaswinning met vrijkomende seismische energie 1990-2013

Vanaf 2004 is er ook een toename in de kracht van de aardbevingen te zien. In het rapport wordt geconcludeerd dat het aantal bevingen toeneemt en dat de maximale kracht van de aardbevingen boven 3,9 op de schaal van Richter zou kunnen liggen. Ook wordt in dit rapport geconcludeerd dat de kans op zware aardbevingen significant af zou nemen als de gaswinning drastisch verminderd wordt.

Aardbevingen 1995 - 2012

Geel = Magnitude $1,5 < 2,0$
Oranje = Magnitude $2,0 < 3,0$
Rood = Magnitude $> 3,0$

Bron: Staatstoezicht op de Mijnen (2013)
Reassessment of the probability of higher
magnitude earthquakes in the Groningen gas field.

4.1.3. Aanpak spoedlocaties

Het overzicht van de humane spoedlocaties¹ in de provincie is op 19 juli 2011 door Gedeputeerde Staten vastgesteld. Daarna is de aanpak daarvan gestart.

Aantal Spoedlocaties 2011-2012

Onaanvaardbare Risico's ²	Eind 2011	Eind 2012
Humaan (risico's voor mens)	24	11
Verspreiding (risico's verspreiding naar grondwater)	21	25
Ecologie (risico voor plant en dier)	4	3
Totaal	49	39

Voor de spoedlocaties waar sprake is van overige risico's (ecologie en verspreiding) zal uiterlijk 31 december 2015 een overzicht gereed zijn.

¹ Locatie die met spoed dient te worden gesaneerd of beheerst

² Bij humane spoedlocaties kan ook sprake zijn van verspreidings- en ecologische risico's, bij verspreiding kan ook sprake zijn van ecologische risico's

³ Besluit Uniforme Saneringen

Aanpak overige locaties 2007-2012

In onderstaande tabel wordt de voortgang in de onderzoeken en saneringen over de afgelopen jaren weergegeven. Mede door de nadruk op de spoedlocaties en de economische omstandigheden is het aantal onderzoeken en afgeronde saneringen de laatste 2 jaar lager dan in de voorgaande periode.

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Onderzoeken						
Historisch Onderzoek (HO)	304	0	377	62	2	0
Oriënterend Onderzoek (OO)	218	39	124	100	2	2
Nader Onderzoek (NO)	118	82	54	33	33	20
Beschikkingen						
Beschikking Ernst en Spoed	35	23	26	24	11	8
Beschikking instemming evaluatieverslag	25	22	32	17	15	15
Beschikking Nazorg	0	1	2	2	1	0
BUS³-meldingen						
Instemmen BUS-melding	37	34	37	25	35	21
Beschikking saneringsevaluatie BUS	32	17	18	24	19	17
Zorgplicht						
Melding nieuw geval	0	9	6	1	2	2

4.2 Luchtkwaliteit

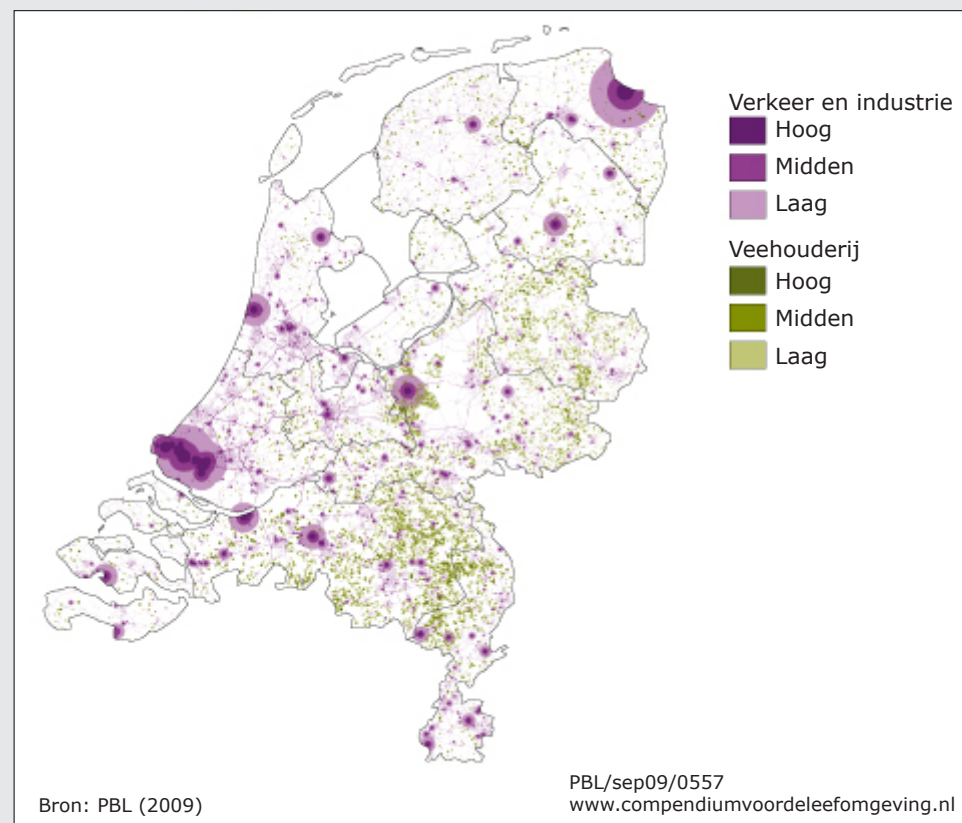
4.2.1. Geur

Geurkaart Nederland

Het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) heeft in 2009² een geurkaart voor Nederland gepubliceerd. In deze kaart is de geurbelasting door verkeer en industrie en door veehouderij in de vorm van 'stankcirkels' weergegeven. Industrie is een belangrijke bron van geurhinder. Op de kaart staan grote stankcirkels bij grote industriegebieden zoals Rijnmond, Moerdijk, Sloegebied, IJmond en Delfzijl.

In de provincie is ESD een belangrijke bron, naast de suikerfabriek en de Vagron. Geurhinder van veehouderij (groene gebieden) is welliswaar veel diffuser van aard, maar levert in de praktijk in Groningen net zoveel hinder.

Geurbelasting en geurhinder 2009

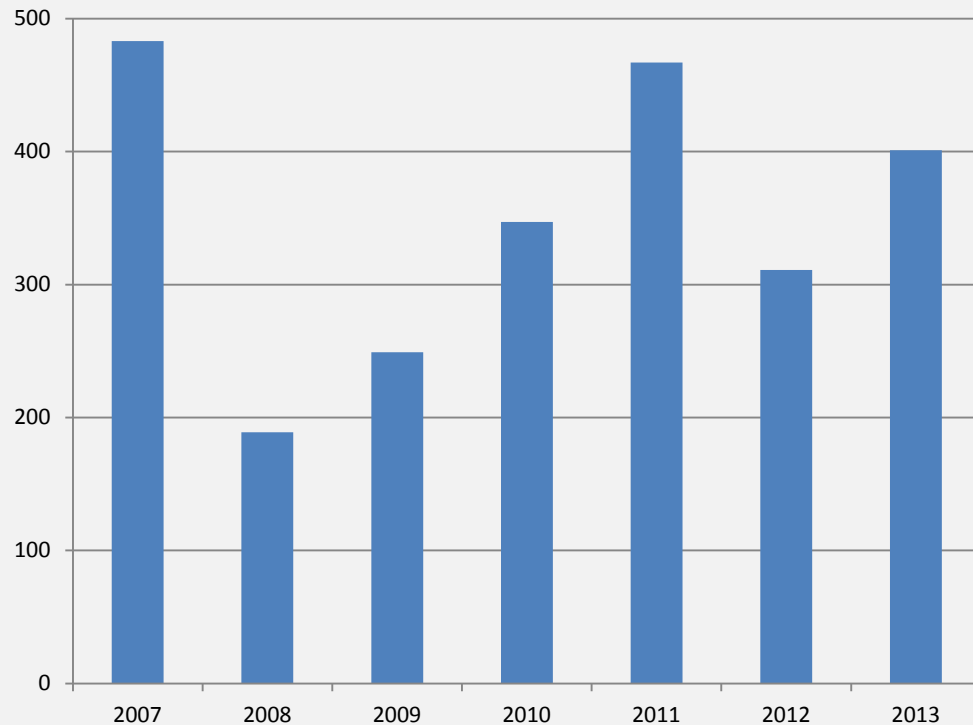

²Milieubalans 2009, PBL, Rapportnummer 500081015

Geurklachten

Een belangrijke maat voor het succes van het geurbeleid is het aantal geurklachten. Dit aantal kan van jaar tot jaar sterk wisselen.

Aantal geurklachten 2007-2013

De schommeling van het aantal klachten wordt deels veroorzaakt door incidenten, maar kan ook veroorzaakt worden door specifieke atmosferische condities in een bepaald jaar.

Jaarlijks komen er 200-500 stankklachten bij de provincie binnen. Deze klachten hebben bijna geheel betrekking op bedrijven waar de provincie bevoegd gezag voor is. Een aantal bedrijven voert qua geurklachten de boventoon, namelijk Foxfire, ESD en North Refinery.

In 2011 zijn er veel klachten geweest. Veel van die klachten betroffen North Refinery in Delfzijl. De toen nieuwe productieprocessen bevatten een aantal ontwerpfouten waardoor de emissies van de processen niet beheersbaar bleken. North Refinery heeft inmiddels de productieprocessen beter onder controle, waardoor er nog weinig klachten over het bedrijf zijn.

4.3. Geluid provinciale wegen

Begroting 2014, prestatie-indicator

Voldoen aan afspraken Actieplan
geluid 2e tranche

Er wordt alleen ingegaan op het geluid van provinciale wegen, omdat de provincie hier invloed op heeft.

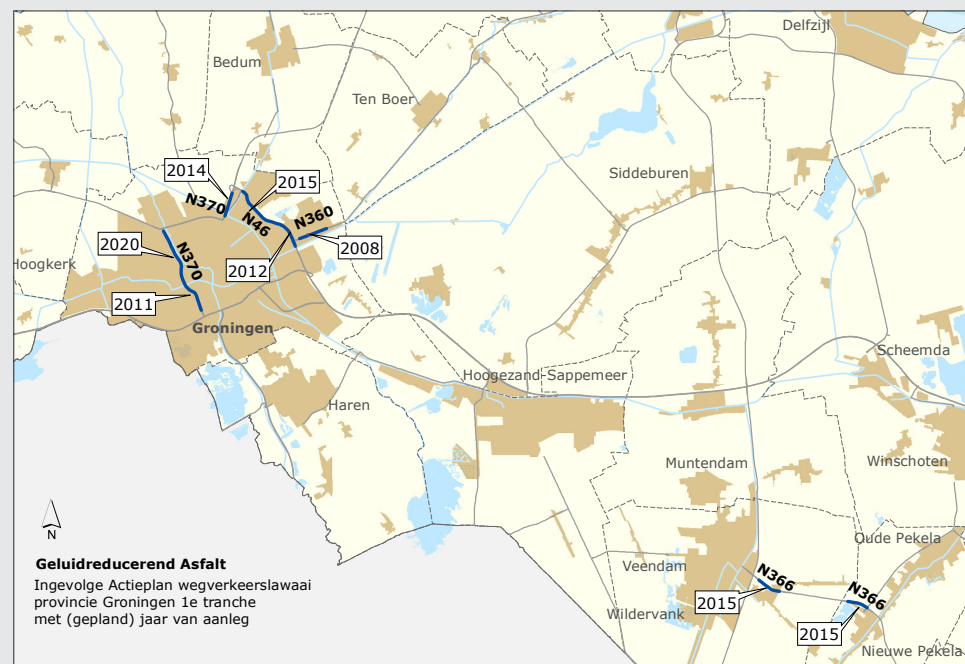
Geluid van industrie kan, voor zover het gezonde industrie-terreinen betreft, de wettelijke grenswaarden die ingevolge die zonering geldt, niet overschrijden. Monitoring hiervan is hierdoor weinig zinvol.

Gedeputeerde Staten hebben een wettelijke verplichting om de vijf jaar geluidsbelastingkaarten en actieplannen voor geluid van provinciale wegen vast te stellen (hoofdstuk 11 Wet milieubeheer).

In 2008 hebben Gedeputeerde Staten het 'Actieplan wegverkeersslawaai provincie Groningen 1e tranche' vastgesteld. Dit actieplan had betrekking op de meeste drukke delen van provinciale wegen (met meer dan zes miljoen voertuigpassages in 2006). Dit betrof 24 kilometer weg. Ingevolge het Actieplan 1e tranche is op elf van de 24 kilometer geluidreducerend asfalt aangelegd.

Op de afbeelding is te zien waar het geluidreducerend asfalt is (c.q. wordt) aangelegd.

Aanleg geluidreducerend asfalt

Het Actieplan 1e tranche was gebaseerd op de geluidsbelastingkaart 1e tranche, die in 2007 door Gedeputeerde Staten is vastgesteld. In 2012 is de geluidsbelastingkaart 2e tranche vastgesteld. In onderstaande tabel worden de verschillen tussen de resultaten van de geluidbelastingkaart 1e tranche (situatie 2006) en de 2e tranche (situatie 2011) weergegeven, alleen voor de wegdelen waarop de 1e tranche betrekking had.

**Verschillen 1e en 2e tranche, voor wegdelen van 1e tranche
Aantal woningen en overige geluidgevoelige objecten**

Gemeente		Groningen		Leek		Veendam		Winschoten		Totaal	
Wegnummer		N370/N46/ N360		N372		N366		N367			
Aantal km		17,2		0,8		5,8		0,2		24,0	
maat	klassen	2006	2011	2006	2011	2006	2011	2006	2011	2006	2011
L _{den} (dB)	55 - 59	1.351	906	1	4	16	17	0	8	1.368	935
	60 - 64	1.204	809	0	0	2	6	0	0	1.206	815
	65 - 69	221	22	0	0	0	0	0	0	221	22
	70 - 74	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1
	≥ =75	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
L _{night} (dB)	50 - 54	844	841	0	2	5	6	0	0	849	849
	55 - 59	598	29	0	0	0	0	0	0	598	29
	60 - 64	2	0	0	0	0	0	0	0	2	0
	65 - 69	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	≥ 70	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

In de tabel is te zien dat dit aanzienlijke verlagingen van aantallen woningen in de hoge geluidsbelastingklassen tot gevolg heeft gehad. Ook is te zien dat er in Leek, Veendam en Winschoten toenames zijn. Hier is nog geen geluidreducerend asfalt aangebracht.

Conclusie is dat de maatregelen 1e tranche goed werken en voor de wegen waar geen maatregelen zijn getroffen, de hinder licht is toegenomen.

In 2013 hebben Gedeputeerde Staten van Groningen het 'Actieplan wegverkeerslawaaai 2e tranche' vastgesteld. Dit actieplan heeft betrekking op wegdelen met meer dan drie miljoen voertuigpassages.

Na het vaststellen van de geluidsbelastingkaart 3e tranche (vast te stellen in 2017 voor de situatie 2016), kunnen de maatregelen van de Actieplannen 1e en 2e tranche verder worden geëvalueerd.

4.4. Energieproductie

Ambitie POP Doelstelling

Duurzame energievoorziening
Minder uitstoot broeikasgassen en
vervanging fossiele energiebronnen

Begroting 2014, prestatie-indicator

Meer dan evenredig aandeel voor
onze rekening nemen zodat in 2020
16% van de energie bestaat uit
duurzame energie
De taakstelling van 855,5 megawatt
is vóór 2020 gerealiseerd
De taakstelling van 855,5 MW is vóór
1 januari 2014 vastgelegd in de POV

Fossiel en hernieuwbaar in Nederland

Energiedrager	Centrale/decentrale productie	MWh
Aardgas	Centrale productie	28.886.395
	Decentrale productie	25.173.524
	Totaal centrale/decentrale productie	54.059.919
Steenkool	Centrale productie	23.978.416
Biomassa	Centrale productie	2.937.025
	Decentrale productie	4.226.000
	Totaal centrale/decentrale productie	7.163.025
Kernenergie	Centrale productie	3.951.808
Zonne-energie	Decentrale productie	236.000
Windenergie	Decentrale productie	4.999.000
Waterkracht	Decentrale productie	104

Elektriciteitsproductie Nederland in 2012 naar techniek en centraal/decentraal mits van toepassing.

Bron: CBS StatLine

De tabel geeft de elektriciteitsproductie in Nederland weer naar de belangrijkste bronnen. Aardgas en steenkool zijn met afstand de belangrijkste bronnen, maar wind en biomassa produceren inmiddels meer energie dan de kerncentrale. Het aantal uren dat een centrale draait is afhankelijk van de prijs van energie. Onder invloed van schaliegas in de VS, zijn kolen veel goedkoper geworden in de EU. Als gevolg daarvan draaien oude kolencentrales nu volop en staan moderne centrales in de Eemshaven stil. Kortom, de productie van de centrales is lastig te voorspellen.

Energieproductie - fossiele energieproductie in Groningen

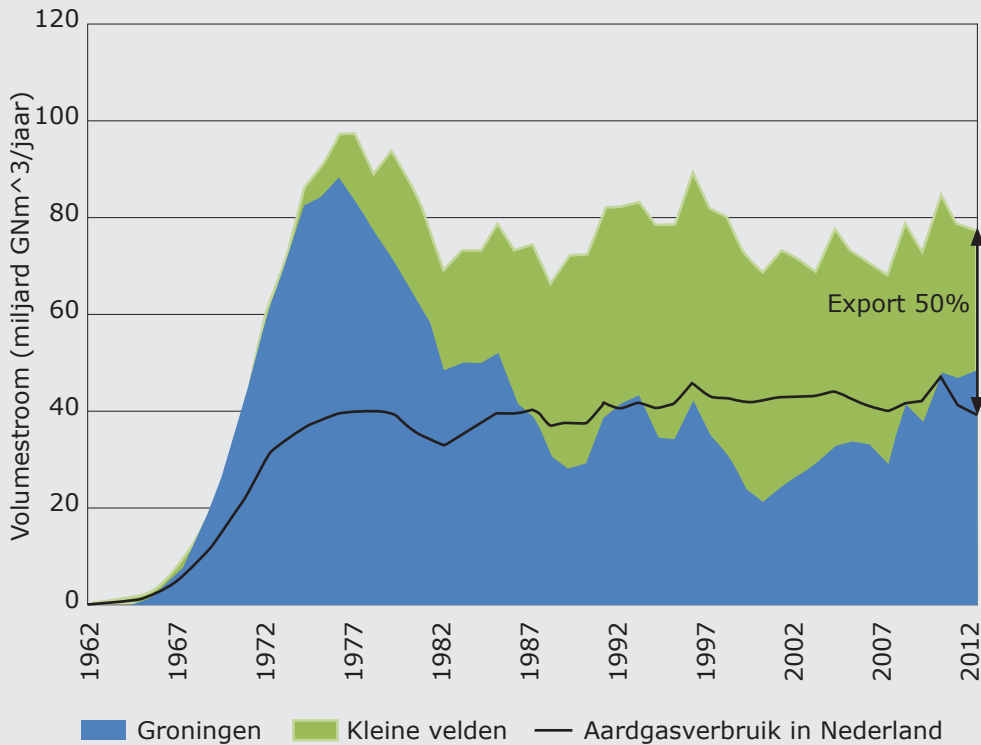
Locatie	Centrale	Concern	Ingebruikname	Vermogen (MW)
Eemshaven	Eemscentrale	Electrabel (GDF)	1976	2.400
Delfzijl	E.ON Energy from waste	E.ON	2010	120
Eemshaven	Nuon Magnum	Nuon (Vattenfall)	2012	1.200
Delfzijl	Eneco Golden raand	Eneco	2013	50
Eemshaven	RWE Power plant	Essent / RWE	2014	1.600
Totaal				5.370

De tabel laat zien hoe het elektrisch vermogen in Delfzijl en de Eemshaven ontwikkeld is. Sinds 2010 is de capaciteit sterk toegenomen. Nederlandse elektriciteitscentrales hebben in totaal ongeveer 17.500 megawatt aan vermogen. Het aandeel van Groningen is met de ingebruikname van de RWE powerplant in 2014 30,7%. In het SER-energieakkoord is aangekondigd dat vijf oude kolencentrales buiten Groningen gesloten worden in de komende jaren. Daarmee zal het Groningse aandeel in de capaciteit relatief toenemen.

Energieproductie - gas

In de Energy Valley regio is in 2011 op 115 locaties gas gewonnen. De aardgaswinning bedroeg dat jaar 54,3 miljard m³. Het grootste deel (46,8 miljard m³) is afkomstig uit het Groninger veld. De Energy Valley regio is goed voor 97% van de gaswinning op land. De gaswinning is in 2011 met 7% afgenomen, zowel in heel Nederland als in de Energy Valley regio (Energiemonitor, 2013). In totaal is in de Energy Valley regio 1.909 Petajoule gas gewonnen, dat is ongeveer 58,8% van de Nederlandse primaire energievraag.

Aardgasproductie en -verbruik in Nederland 1962-2012

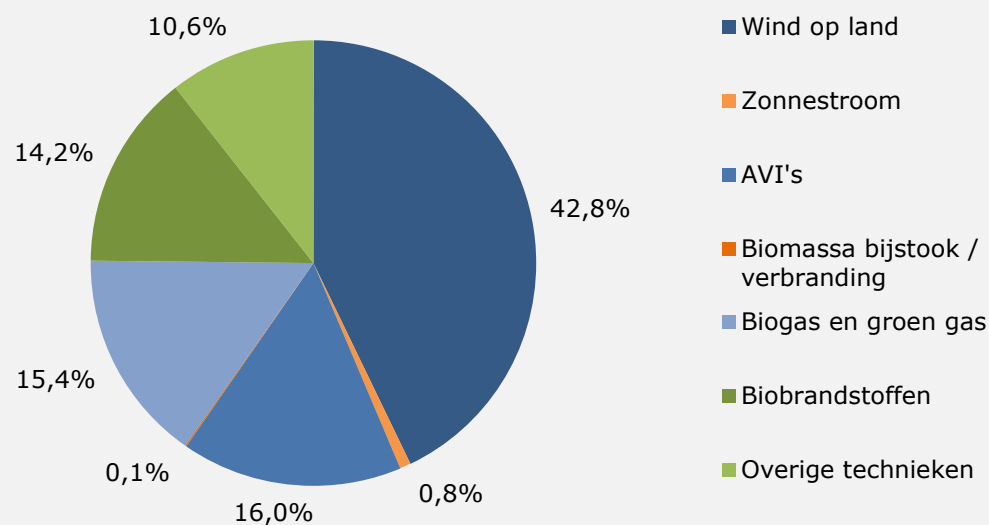
(Productievolumes: EBN, 2013. Verbruik: CBS 2013)

De grafiek geeft de gaswinning uit het Groninger veld en uit de kleine velden weer, van het begin van de winning tot 2012. De rode lijn geeft aan hoeveel gas we in Nederland gebruiken, het surplus wordt geëxporteerd. Sinds de eeuwwisseling neemt de gasproductie uit kleine velden af en uit het Groningen-veld weer toe. Het verbruik van gas kent een duidelijk seizoenspatroon. Veel gas wordt gebruikt voor verwarmingsdoeleinden en dit is meer noodzakelijk in de wintermaanden dan gedurende de zomer. De hoeveelheid aardgas die in Nederland wordt geconsumeerd ligt de laatste jaren rond de 40 miljard m³. Dit is ongeveer de helft van de binnenlandse aardgasproductie. De rest wordt geëxporteerd naar landen als Duitsland, België, Frankrijk en Italië. In 2013 is de winning uit het Groninger veld fors hoger geweest (54 miljard m³).

Energieproductie - duurzame energie

Verdeling productie duurzame energie naar type

Totale productie 6,9PJ (+14,5% t.o.v. 2011)

Type energie	Aandeel
Wind op land	42,8%
Zonnestroom	0,8%
AVI's	16,0%
Biomassa bijstook / verbranding	0,1%
Biogas en groen gas	15,4%
Biobrandstoffen	14,2%
Overige technieken	10,6%
Totaal	6,93 PJ

De totale productie aan duurzame energie in de provincie in 2012 bedraagt 6,93 petajoule. Dit is 14,5% meer dan in het jaar ervoor. Dit is ongeveer 9,5% ten opzichte van het energetisch eindverbruik (72,8 PJ)¹. Ten opzichte van het landelijke score (4,5%) doet de provincie het met 9,5% goed.

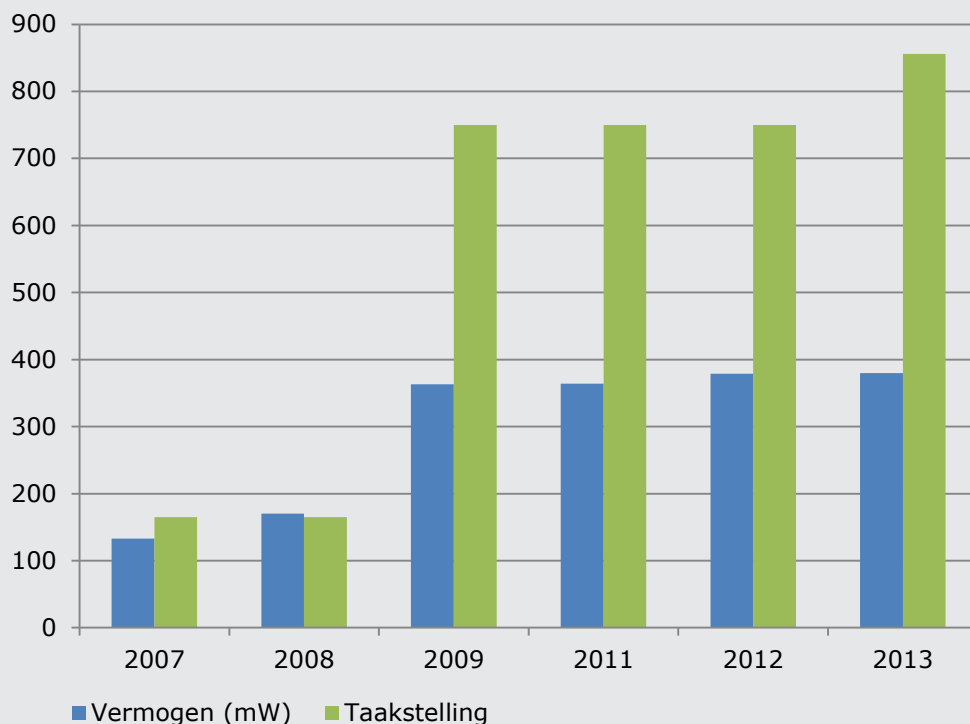
De totale duurzame energieproductie is onderverdeeld in wind, zon, afvalverbrandingsinstallaties (AVI), biomassa, biogas en biobrandstoffen en overige technieken. Wat opvalt is dat windenergie bijna de helft van de totale duurzame energieproductie verzorgt en dat biobrandstoffen (AVI, biomassa, biogas en biobrandstoffen) samen bijna de andere helft voor hun rekening nemen.

¹ Bron: Energiemonitor 2014, E&E Advies

Energieproductie - wind op land

Windenergie op land in de provincie Groningen 2007-2013

Vermogen en taakstelling

Er zijn nationale doelstellingen geformuleerd voor het vermogen aan windenergie dat iedere provincie dient op te bouwen. Voor Groningen is de taakstelling 856 megawatt, te realiseren in 2020. Bovenstaande grafiek geeft weer hoeveel capaciteit er tot nu toe is opgebouwd en hoe dat zich verhoudt tot de taakstellingen waar tot nu toe mee is gewerkt.

Windenergie op land

Capaciteit

MW-elektrisch	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Groningen	126	329	362	362	363	377
Fryslân	139	145	154	158	160	164
Noord-Holland	249	278	287	306	326	347
Nederland	1.641	1.921	1.994	2.009	2.088	2.205

Productie

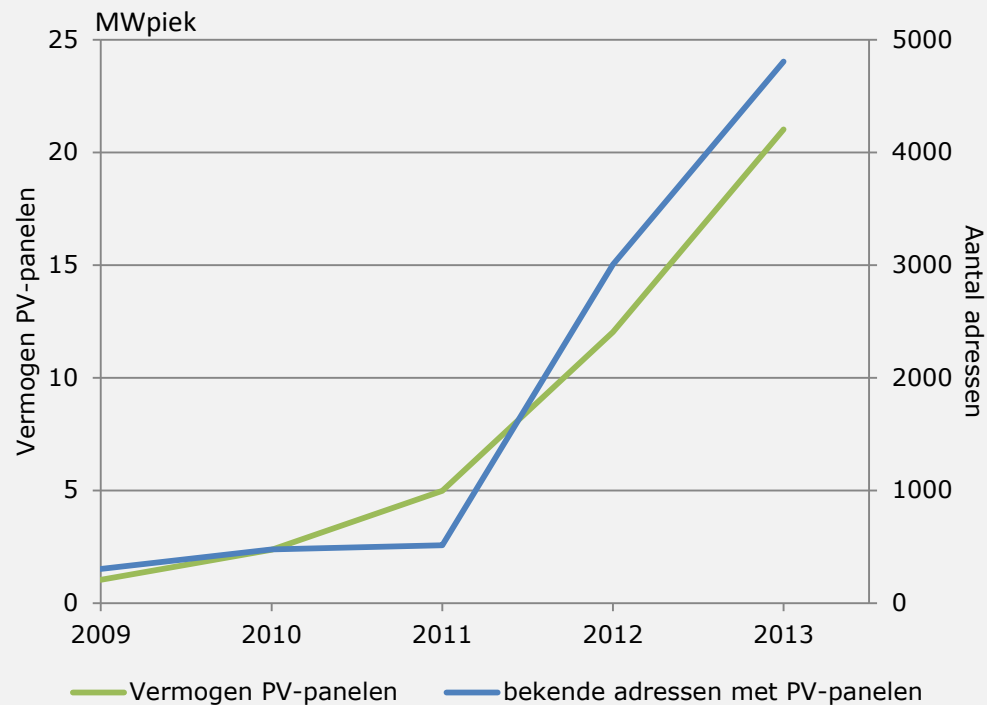
miljoen kWh	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Groningen	289	467	828	707	870	832
Fryslân	311	338	331	290	374	359
Noord-Holland	508	578	563	496	685	696
Nederland	3.108	3.664	3.846	3.315	4.298	4.193

Bron: CBS statline

Om de capaciteit van Groningen in perspectief te zetten is het vermogen in de bovenste tabel afgezet tegen de capaciteit in de provincies Fryslân en Noord-Holland (Drenthe is verwaarloosbaar), en t.o.v. Nederland als geheel. Groningen huisvest anno 2012 17,1% van de windenergie-capaciteit van Nederland en doet het daarmee ook goed t.o.v. de andere noordelijke provincies.

De hoeveelheid energie die een windmolen oplevert, is afhankelijk van de hoeveelheid wind die de locatie vangt, dat verschilt van jaar tot jaar. De onderste tabel geeft de productie weer. Groningen produceerde in 2012 19,8 % van de windenergie van Nederland. Uitgaande van een gemiddelde elektriciteitsconsumptie van 3.350 kWh per huishouden, produceren de windmolens in Groningen voor bijna 2,5 miljoen huishoudens aan elektriciteit.

Energieproductie - Photovoltaïsche zonne-energie 2009-2013

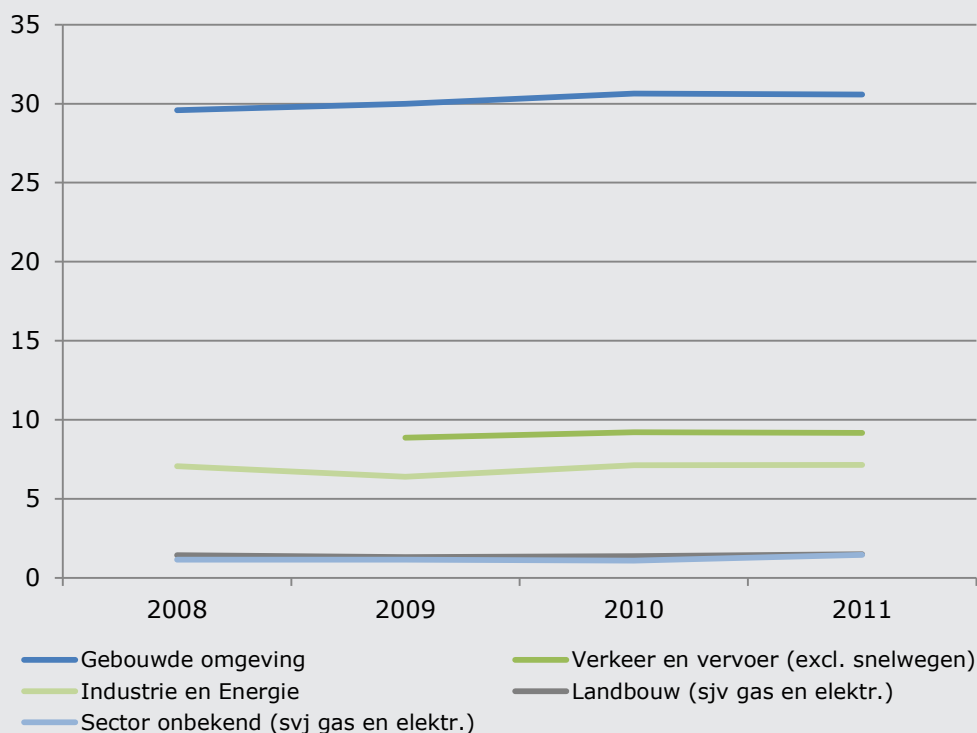

PV-systemen en vermogen bij benadering in de Provincie Groningen.
Bron: Databank klimaatmonitor Rijkswaterstaat. Samengesteld uit verschillende gegevensbronnen.

In Nederland wordt het vermogen aan en de productie van zonne-energie niet centraal bijgehouden. De cijfers hiernaast zijn een benadering op basis van toegekende subsidies en registraties van netbeheerders. Hieruit blijkt dat er in de jaren 2011-2013 een snelle toename is geweest. Momenteel beschikt Groningen over omstreeks 5.000 zon PV-installaties, met een totaal vermogen van ruim 21 megawattpiek. Uitgaande van de vuistregel dat een wattpiek per jaar 0,85 kilowattuur (kWh) produceert en een gemiddelde elektriciteitsconsumptie van 3.350 kWh, produceren de zonnepanelen in Groningen in 2013 voor 5.335 huishoudens aan elektriciteit.

4.5. Energieconsumptie

Energieconsumptie in Petajoules 2008 – 2011

Bron: Klimaatmonitor Rijkswaterstaat. Samengesteld uit verschillende gegevensbronnen.

De grafiek geeft de energieconsumptie van Groningen als totaal weer. Dat wil zeggen, de energie die we halen uit gas, elektriciteit en brandstoffen voor vervoer en mobiliteit. Het verbruik is opgesplitst naar verschillende sectoren, maar voor verkeer en vervoer is het verbruik pas be(re)kend sinds 2009. Als we kijken naar de periode na 2009, waarvoor we dus complete gegevens hebben, is het totale energieverbruik binnen de provincie gestegen van 47,7 tot 49,8 Petajoule.